Magyar BŰNÜLDÖZŐ

A Magyar Bűnüldöző Szakmai Egyesületének tudományos-szakmai folyóirata

Alapítva: 2010 | XII. évfolyam 1-2. szám | 2021/1-2.

A TARTALOMBÓL

In memoriam Dr. Bócz Endre

Néher Dóra
A jogi személyek büntetőjogi megfelelésének aktuális kérdései

Dr. Pongrácz Alex
„Mi a magyar?” Gondolatok nemzetkarakterológiáról és a „magyar alkat” kérdéséről

Szabó Tamás
A 3D nyomtatott fegyverek természete

Dr. Nagy Sándor István – Dr. Gonda Éva
A Rendőrség személyi állománya érdemeinek elismeréséről

A Dr. Dobos János Arany Emlékérem 2021. évi kitüntetettje
Prof. em. Dr. Finszter Géza, az MTA doktora

Dr. Dobos János Ezüst Emlékérem kitüntetettje
Mecséry István r. alezredes

Az „Egyesület tiszteletbeli tagja” elismerést kapott:

Dr. Töreki Sándor r. vezérőrnagy

Dr. Tarcsa Csaba r. dandártábornok

Magyar BŰNÜLDÖZŐ

A MAGYAR BŰNÜLDÖZŐK SZAKMAI EGYESÜLETÉNEK TUDOMÁNYOS-SZAKMAI FOLYÓIRATA

Megjelenik: félévente
Elektronikus megjelenés: https://www.bunuldozok.hu/lapsz%C3%A1mok

Kiadja:	Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete
Felelős kiadó:	Jakab György elnök
Szerkeszti:	a Szerkesztőbizottság
Elnök-főszerkesztő:	Dr. Pongrácz Alex PhD
Főszerkesztő-helyettes:	Hóbor Zsolt
Szerkesztőbizottság tagjai:	Prof. Dr. Blaskó Béla PhD ny. r. vezérőrnagy Dr. Bócz Endre CSc Dr. Kovács Lajos ny. r. ezredes Dr. Lakatos János ny. r. ezredes Dr. Erdős Csaba PhD
Olvasószerkesztő:	Dr. Szabó Csilla Ida
Szerkesztőség:	1048 Budapest, Külső Szilágyi út 120. Telefon: +36 (30) 699-2243 Szerkesztőségi e-mail: sajto.mabuszke@bunuldozok.hu Cikkbeküldés: press.bunuldozo@gmail.com
Nyomdai munkák:	Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr
Lapnyilvántartási szám:	163/0474/2/2010 HU ISSN 2061-8727 (nyomtatott) **HU ISSN 2062-1078** (online)

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A lap olyan írásokat közöl, melyek alapvetően a bűnüldözési szakterület problémáival, a szakterületet befolyásoló jogalkotási kérdésekkel foglalkoznak, és a társadalmi devianciákat, a bűnüldözés problémakörét kriminalisztikai, kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti, valamint – az interdiszciplináris szemléletmód jegyében – állam- és jogtudományi szempontból elemzik, értékelik. ♦ A szerzők szakmai véleményét a lap hűen közli, azok tartalmáért teljes mértékben a szerző felel, ezért a közölt tanulmányokban megjelenő vélemények és következtetések nem feltétlenül azonosak a lapalapító véleményével. ♦ A szerkesztőség – az érdemi mondanivaló érintetlenül hagyása mellett – fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására és tipografizálására. ♦ A szerkesztőségnek nem áll módjában a kéziratokat megőrizni és visszaküldeni. ♦ A szerkesztőség másodközlést alapvetően nem vállal.

Mottó: „Nincs olyan rebellis gondolat, amelyet ne lenne érdemes megismerni!”[1]

Tartalomjegyzék

In memoriam Dr. Bócz Endre 5

HÓBOR ZSOLT
Tudósítás az idei Dr. Dobos János emléknapról 9

NÉHER DÓRA
A jogi személyek büntetőjogi megfelelésének aktuális kérdései 14

BICZI DOROTTYA
Pénzre válthatók-e az emberi jogok? A fogvatartottak életkörülményeinek szabályozása és változásai hazánkban 41

DR. PONGRÁCZ ALEX
„Mi a magyar?” Gondolatok nemzetkarakterológiáról és a „magyar alkat” kérdéséről 68

SZABÓ TAMÁS
A 3D nyomtatott fegyverek természete, különös tekintettel a közigazgatási engedélyezés aspektusaira 102

DR. NAGY SÁNDOR ISTVÁN – DR. GONDA ÉVA
A Rendőrség személyi állománya érdemeinek elismeréséről 137

HORVÁTH CSABA
Frontex – Nemzetközi összefogás Európa határainak védelmében.....155

[1] Részlet dr. Lakatos János alapító főszerkesztő expozéjából. *Magyar Bűnüldöző,* 2010/1. szám, 7. o. (Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete, Budapest, 2010).

In memoriam Dr. Bócz Endre

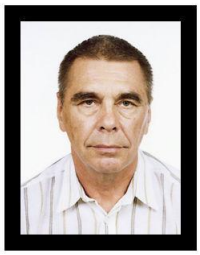

Életének 84. évében elhunyt Dr. Bócz Endre, nyugalmazott fővárosi főügyész, a Rendőrtiszti Főiskola egykori tanszékvezető főiskolai tanára, a Magyar Rendészettudományi Társaság elnökségi tagja, egyesületünk tudományos-szakmai kiadványa, a „Magyar Bűnüldöző" szerkesztőbizottsági tagja.

Budapesten született 1937. június 20-án. 1960-ban „summa cum laude" minősítéssel diplomázott az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. A kor sajátossága miatt, mint „osztályidegen" a jogi pályán Budapesten nem tudott elhelyezkedni, és az igazságszolgáltatásban vidéken sem kapott munkalehetőséget. 1960–1961-ben a szolnoki Tiszamenti Vegyiműveknél dolgozott, mint jogi előadója.

Dr. Götz János akkori fővárosi főügyész támogatásával 1961-ben mégis ügyészségi fogalmazó, majd később ügyész lett. *„Nyilvánvaló volt ugyan, hogy az ügyészi munkából nem lehet meggazdagodni, de ez nem érdekelt. Bőségesen kárpótolt a szellemi függetlenség; az, hogy legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint dolgozhattam, meg hogy érdekes és felelős munkám volt, amely a köz érdekét szolgálja."* – vallotta Bócz Endre erről az időszakáról.

1961. február 28-tól 2001. április 30-ig a Fővárosi Főügyészségen fogalmazó, ügyész, csoport- majd osztályvezető ügyészként tevékenykedett. 1978. február 1-jétől a főügyész általános felügyeleti és polgári jogi, majd 1979. február 1-jétől büntetőügyekben illetékes helyettese lett. 1990. január 5-én nevezték ki fővárosi főügyésszé, ezt a pozíciót nyugállományba vonulásáig töltötte be.

A napi ügyészi teendői mellett aktívan részt vett a tudományos életben és az oktatásban is. Az állam- és jogtudomány kandidátusi fokozatát 1976-ban szerezte meg, egyetemi docensi kinevezést 1984-ben kapott. A Rendőrtiszti Főiskolán 1998-

tól főiskolai tanár, 2002-ig a Kriminalisztikai Tanszék vezetője volt. Ezzel párhuzamosan 1997-től a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán a Bűnügyi Tudományok Intézetének igazgatója. 2001 és 2004 között a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlési képviselőjeként tevékenykedett. Az Állam- és Jogtudományi Bizottság, valamint a Magyar Kriminológiai Társaság igazgatótanácsi tagja volt. Fő kutatási témái voltak a kriminalisztika a jogalkalmazási gyakorlatban és a jogi felsőoktatásban; az új büntető eljárási törvény hatása a büntető eljárási gyakorlatra; az ügyészség szerepe a büntető igazságszolgáltatásban.

Számos szakcikk, tanulmány és szakkönyv szerzője, illetve szerkesztője.

A „Magyar Bűnüldöző" című periodikának alapítása, 2010 óta volt szerkesztőbizottsági tagja.

Dr. Bócz Endre egyik írásában megfogalmazta a hitvallását*: „[...] tisztességes munkával is lehet érvényesülni, tekintélyt pedig nem a beosztás (és a vele járó hatalom) ad, hanem a hatalom mértéktartó gyakorlása révén szerezhet valaki átmeneti tekintélyt egy beosztásnak. Az utcán számomra ismeretlen személyek manapság is gyakorta szólítanak meg kedves szavakkal, így hiszem, hogy a közönség megértette a törekvéseimet – és ez; meg a jó lelkiismeret többet ér minden hivatalos elismerésnél. Ezt igyekszem manapság hallgatóimban is tudatosítani, bár néha lehangoló, hogy mind többen más tényezőket vélnek a siker zálogának."*

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Főszerkesztői gondolatok

***Dr. Pongrácz Alex*[1]**

„Rettenetes rombolásnak voltam szemtanúja életem során. Önök azonban egy csodálatos gyógyulás tanúi lehetnek, és kell, hogy legyenek a saját életük folyamán. A hatalmas remény az, amellyel a világ most Önökre tekint, és amiért Önök most itt vannak." (Sir David Attenborough)[2]

A Magyar Bűnüldöző egy korábbi számának főszerkesztői beköszöntőjében már idéztem Hamvas Béla *Modern apokalipszis* című írásából. A filozófus 1935-ben, a krízist fürkésző szakirodalom egy különösen intenzív időszakában ugyanis úgy gondolta, hogy „a világ minden időben kedvezett az olyan gondolatoknak, amelyek rettegést keltenek. (…) De mi ebben a reális? Van-e egyáltalán krízis? Nem örökké meglévő valami ez? Mindig krízis van."[3]

Valóban, az emberiség már története legelejétől kezdve különösen fogékony a különböző válságokkal kapcsolatos elméletek, hírek és álhírek, *nota bene* összeesküvéselméletek befogadására. A brit természettudós persze egy nagyon is aktuális, és a XXI. század folyamán feltehetőleg csak egyre aktuálisabbá váló probléma, nevezetesen az ökológiai- és klímaválság kapcsán fogalmazta meg a világ vezetői előtt a mottó gyanánt idézett gondolatait. Attenborough látta – és láttatja –, hogy az emberiség milyen példátlan módon járult hozzá az ökológiai egyensúly felbomlásához és a természet pusztításához, mégis képes az optimizmusra – s esetében elhisszük, hogy nem valamiféle kincstári vagy panglossi értelemben vett optimizmussal állunk szemben. Attenborough példája megmutatja, hogy soha, még a legkilátástalanabbnak tűnő helyzetekben sem szabad feladnunk a küzdelmet,

[1] Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Kormányzástani és Közpolitikai Tanszék.

[2] Sir David Attenborough beszéde a COP26 Klímacsúcson, Glasgow-ban. https://trademagazin.hu/hu/david-attenborough-itt-az-ido-gyozelemme-formalni-ezt-a-tragediat-video/ (Letöltés ideje: 2021. 12. 13.)

[3] Hamvas Béla: Modern apokalipszis. (A világkrízis irodalma.) In Darabos Pál (szerk.): *Világválság. Válogatás Hamvas Béla folyóiratokban megjelent írásaiból*. Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, h. n, 2013, 74-75.

valamint a jobb jövőbe vetett hitünket, hiszen „az ember nem arra született, hogy legyőzzék”.[4]

E talán kissé tárgyidegennek tűnő gondolatok felvázolását követően szeretném összefoglalni a jelen lapszámban megtalálható tanulmányok lényegét.

Hóbor Zsolt egy sajnálatos alkalomból született nekrológot követően az immáron hagyománnyá nemesedett Dr. Dobos János emléknap díjazottjait méltatja. Néher Dóra írásában a jogi személyek ún. büntetőjogi megfelelésének egyes kérdéseit tekinti át, míg Biczi Dorottya a fogvatartottak életkörülményeivel kapcsolatos szabályozást járja körül. Dr. Pongrácz Alex egy egykor virulens, mára azonban meghaladottá vált kérdéskör, a nemzetkarakterológia áttekintésére invitálja az olvasókat, míg Szabó Tamás a 3D nyomtatott fegyverekkel kapcsolatos tudnivalók ismertetésére vállalkozik. Dr. Nagy Sándor István és Dr. Gonda Éva tanulmányukban a Rendőrség kötelékében szolgálatot teljesítőknek adományozható kitüntetések rendszerét mutatják be.

A fenti gondolatok jegyében bocsátom a publikum rendelkezésére a *Magyar Bűnüldöző* aktuális számát, egyúttal áldott, meghitt ünnepeket, sikerekben gazdag, boldog új esztendőt, valamint jó egészséget kívánok minden olvasónknak.

[4] Hemingway, Ernest: *Az öreg halász és a tenger*.

***Hóbor Zsolt*[1]**

Tudósítás az idei Dr. Dobos János emléknapról

A mindennapi életünkben továbbra is jelen lévő koronavírus miatti veszélyhelyzet, valamint az ebből adódó kiszámíthatatlanság miatt „takaréklángon” rendeztük meg az idei Dr. Dobos János Emléknapot a Rendőrségi Igazgatási Központ Sajtótermében.

Mivel a szervezés során nem lehetett előre látni, hogy a rendezvény időpontjában éppen milyen korlátozó intézkedések lesznek érvényben, az emléknapot szűk körben, az érintettek és szakmai vezetőjük meghívásával tartottuk meg, ünnepélyes keretek között. Bár a zártkörű rendezvényen nem kértünk fel előadókat a hagyományos szakmai-tudományos előadások megtartására, a tudomány szellemiségét nem hiányolhattuk az elhangzott beszédek és laudáció okán.

Az emléknapot *Hóbor Zsolt főtitkár* nyitotta meg, köszöntve a meghívott vendégeket, majd rövid visszatekintés után került sor a megnyitóbeszédre.

[1] Hóbor Zsolt a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete főtitkára, a *Magyar Bűnüldöző* főszerkesztő-helyettese.

Dr. Töreki Sándor r. vezérőrnagy, rendőrségi főtanácsos, bűnügyi országos rendőrfőkapitány-helyettes megnyitó beszédében a névadóra, Dr. Dobos János ny. r. ezredesre, a nyomozóra, főiskolai oktatóra emlékezett. Beszédében aláhúzta, hogy Dobos János gazdag és sikeres szakmai munkássága utat mutat a mai kor bűnügyes szakembereinek.

Visszaemlékezésében felidézte a „Kékfény fenegyerekeként" is emlegetett Dobos János közéleti szereplését: a hajdan népszerű televíziós műsor egyik állandó szakértőjeként mindig közérthetően, lényegre törően beszélt a bűnügyekről, szakmai összefüggésekről. Emlékének ápolását példaértékűnek, a nevével fémjelzett szakmai elismeréseket pedig magas szintűnek nevezte.

A megnyitóbeszéd után *Jakab György elnök* visszaemlékezésében a tavalyi díjazottokat méltatta, hiszen ők a pandémiás helyzet miatt nem vehették át ünnepség keretében az elismeréseiket. A Dr. Dobos János-díjat az elmúlt esztendőben *Dr. Dégi Endre ny. r. dandártábornok*, a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság nyugalmazott vezetője kapta, míg Dr. Dobos János Bronz Emlékérmes *Dr. Gonda Éva pü. hadnagy*, a NAV Közép-magyarországi Bűnügyi Igazgatóság nyomozója, és *Dr. Szokolai Zoltán r. alezredes,* rendőrségi tanácsos, az ORFK BÜFIG Bűnügyi Főosztály Bűnügyi Osztály osztályvezetője lett (aki szolgálati elfoglaltsága miatt nem tudott részt venni az ünnepségen). Az egyesület elnöke beszéde végén utalt arra, hogy a Dr. Dobos János-díj adományozására kétévente kerül sor, így az a jövő évben lesz újra aktuális.

Ezt követően a Dr. Dobos János Emlékérmeket adott át Egyesület elnöke.

A Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete a magyar bűnüldözés és kriminalisztika nemzetközileg is ismert kiemelkedő személyisége, Dr. Dobos János nyugalmazott rendőr ezredesre emlékezve, a kriminalisztika, a büntetőjog, és a

rendészettudományok, valamint a bűnüldözés területén elért kimagasló eredményeikért a következő elismeréseket adományozta:

Dr. Dobos János Arany Emlékérmet vehetett át *Prof. em. Dr. Finszter Géza* CSc. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Magyar Rendészettudományi Társaság elnökhelyettese a rendészettudomány meghonosításáért, annak területén végzett iskolateremtő és kiemelkedő tudományszervezői munkássága, illetve a rendvédelem területén kifejtett több évtizedes kimagasló tevékenysége elismeréseként.

Dr. Finszter Géza Budapesten, 1945-ben született. 1968-ban szerzett jogi diplomát az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. Rövid bírósági gyakornoki munka után 1968-tól 1997-ig teljesített szolgálatot a Belügyminisztérium hivatásos állományában. 1984-ben védte meg kandidátusi értekezését, és lett a Belügyi Szemle című folyóirat főszerkesztője. A Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet igazgatója volt a rendszerváltásig. A Rendőrtiszti Főiskolán a hetvenes évek elejétől tanított óraadó tanárként. 1993-tól főiskolai tanárként, 1997-ig főállású oktatóként, és tudományos főigazgató-helyettesként dolgozott. 1997 és 2010 között az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa volt. Jelenleg is oktatója a kriminalisztika tantárgynak az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. Az MTA doktora címet a rendészet elméletéről írt tanulmánya megvédésével 2007-ben szerezte meg. 2010-ben a köztársasági elnök egyetemi tanárnak nevezte ki. 2015. május 19-től az Nemzeti Közszolgálati Egyetem professor emeritusa. Tagja az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának, valamint alapító elnöke a rendészettudományi albizottságnak. Napjainkban is elnökhelyettese a Magyar Rendészettudományi Társaságnak.

Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, a Belügyminisztérium oktatási főszemlélője laudációjában Dr. Finszter Géza életútjának ismertetése után méltatta szerteágazó tudományos munkásságát. Rámutatott, hogy a „tudós rendőr” pályafutása sem könnyű, hiszen sokszor szemben áll egymással a mindennapi praxis és a tudományos vélemény. Ennek feloldása Finszter Gézának sikerült, hiszen számos publikációjában, előadásában adott hangot kritikai észrevételeinek, de mindig következetes tudományos érveléssel.

„Egy élő legenda van közöttünk, akit idéznek, akire hivatkoznak, és akit mindig is idézni fognak, mert munkássága megkerülhetetlen” – így összegezte a méltatást Dr. Janza Frigyes.

Dr. Dobos János Ezüst Emlékérmet kapott *Dr. Schváb Zoltán*, a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnöke, a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete rendes tagja az egyesület magas szakmai színvonalú tevékenységéhez nyújtott több mint egy évtizedes támogatásáért, valamint a közlekedésigazgatás területén végzett szakmai munkája elismeréseként. Dr. Schváb Zoltán az elismerést külföldi tartózkodása miatt nem tudta átvenni az ünnepségen.

A bűnüldözés területén hosszú időn át végzett kiemelkedően eredményes és példamutató szakmai munkája elismeréseként Ezüst Emlékérmet kapott *Mecséry István r. alezredes,* a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Igazgatóság Bűnügyi Osztály kiemelt főnyomozója is.

Az emlékérmek átadása után Hóbor Zsolt főtitkár idézte az egyesület Alapszabályából a tiszteletbeli tagság adományozásának feltételeit. Felhívta a figyelmet arra, hogy ez az alapszabályi rendelkezés teszi lehetővé azt, hogy az egyesület kifejezze tiszteletét és elismerését azoknak, akik nem tagjai az egyesületnek, de lelkiismeretes munkájukkal, önzetlenségükkel, profizmusukkal hozzájárultak a hazai bűnüldözés magasabb szintre emeléséhez, a szakma megbecsüléséhez, elismertségéhez.

Elmondta, hogy nagyon ritkán élnek ezzel a lehetőséggel, így, ebben a formában, amikor célzottan, személyre szabva kerül sor a tiszteletbeli tagsági cím odaítélésére.

Ezt azért is emelte ki külön, mert hagyományosan az egyesület legmagasabb szakmai elismerésében, a Dr. Dobos János-díjban részesültek külön eljárás nélkül válnak tiszteletbeli tagokká.

Olyanok, akinek célzottan adományozta volna az egyesület a 17 éves fennállása ezt a címet, mindössze hárman vannak: *Bárdy Tibor ny. r. ezredes, Szilágyi Tibor színművész*, és a néhai legendás *Bujtor István színművész, filmrendező*.

Ebben az évben újabb taggal bővül a tiszteletbeli tagok száma, azoké, akiknek e címet célzottan, személyre szólóan adományozta az egyesület.

Mindketten három évtizede nyomozóként kezdték el rendőri pályafutásukat, és léptek mind feljebb a bűnügyi szakterület szakmai ranglétráján.

Mindketten kaptak kapitányságvezetői, rendőrfőkapitányi kinevezést. Ezek az időszakok kissé elvonták figyelmüket a bűnügyi szakterületről, hiszen e beosztásokban valamennyi szolgálati ág helyes, és pontos működéséért feleltek.

Mindketten elérték az országos felsővezetői szintet a bűnügyi szakterületen: az egyikük nemrégiben a Nemzeti Nyomozó Irodát vezette, másikuk jelenleg is a bűnügyi szolgálat első számú vezetője.

A rendőrség bűnügyi szolgálatában végzett kiemelkedő munkásságuk, és a bűnüldözés támogatásának elismeréséül a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete Közgyűlése az **„Egyesület Tiszteletbeli Tagja”** címet adományozta

Dr. Töreki Sándor r. vezérőrnagynak, országos bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettesnek, és

Dr. Tarcsa Csaba r. dandártábornoknak, műveleti országos rendőrfőkapitány-helyettesnek, a Készenléti Rendőrség parancsnokának.

Az ünnepség végén Jakab György elnök pohárköszöntőjében gratulált az elismerésben részesülteknek, további tudományos és szakmai sikereket kívánva. Kifejezte reményét, hogy jövőre talán már magunk mögött tudva a pandémiás helyzetet, hasonlóan ünnepélyes keretek között, de a megszokott előadásokkal bővítve adhatjuk át az egyesület szakmai elismeréseit.

Szakmai tudományos közlemények – dolgozatok, szakcikkek és tanulmányok

Néher Dóra[1]

A jogi személyek büntetőjogi megfelelésének aktuális kérdései

I. BEVEZETÉS

A jogszabályba ütköző magatartások feltárása és a jogsértésre történő állami reagálás a társadalmi kapcsolatok rendjének megőrzése szempontjából alapvető jelentőségű, ezért a büntetőjog elsőrendű feladata az emberek közösségi együttélésének védelme. A társadalmi rendet a jogrend biztosítja és erősíti. A hazai jogrendünk számos magatartási szabályt, normát állít fel, melyek tilalmak és parancsok formájában jelennek meg. A normakövetés és a jogrend megőrzése érdekében szükség esetén, *ultima ratio* jelleggel kényszer igénybevételére is sor kerül. A közhatalmi kényszer alkalmazása azt teszi nyilvánvalóvá, hogy a jogszabályok megsértéséhez következmények, szankciók kapcsolódnak. A klasszikus értelemben vett büntetőjog feladata egy már megvalósított cselekmény vagy egy elvárt magatartás megvalósítása hiányának pönalizálása.[2]

Egy már elkövetett bűncselekmény esetén, a büntetőeljárás lefolytatása során megszerzett bizonyítékok mérlegelése alapján kerül sor a büntetőjogi felelősség megállapítására és a szankció alkalmazására. A büntetőjog eme joggyakorlati módszere a XXI. század technológiai újításainak köszönhetően azonban alapjaiban tűnik megváltozni. Egyre több olyan norma jelenik meg jogrendszerünkben, amelyek nem utólag kívánják rendezni a jogvitákat, nem a már elkövetett jogsértésekre reagálnak, hanem egy meghatározott, tetszőleges állapot elérését mozdítják elő. E

[1] Jogász szakos hallgató, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar.
[2] Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 20. o.

szabályok sajátossága, hogy az elérendő cél érdekében folyamatos igazodást is elvárnak a jogalanyoktól.[3]

Az ilyen típusú normákat átfogóan compliance szabályoknak nevezik. A compliance, mint kifejezés az Amerikai Egyesült Államokból származik, amely egyben anyaországnak is tekinthető a jelenség megszületése tekintetében. Magyarországon kialakult egy használatos kifejezés, amely a törvényi szabályozásokban is megjelenik, ez pedig a megfelelőség, illetve a megfelelőség biztosítása, de hazánkban szintén alkalmazzák a compliance megnevezést, amely még mindig kevéssé ismert fogalomnak tekinthető nálunk.[4]

A tanulmány célja a compliance fogalmának megismertetése, illetve a criminal compliance (büntetőjogi megfelelés) gyakorlati érvényesülésének bemutatása. Gyakorlati példaként a pénzmosás bűncselekményen keresztül szeretnénk szemléltetni a compliance érvényesülését. A már meglévő szabályozásokat megismerve, a jövőbe mutató törvénymódosító javaslatokat is megfogalmazunk.

II. A COMPLIANCE FOGALMA

Az 1980-as évek végén az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg a compliance mint fogalom és jelenség először. Alapvető célként az fogalmazódott meg a megfelelőség-biztosítási intézkedésekkel kapcsolatban, hogy a felelősségre vonást elkerüljék. Ez a hozzáállás alapvető különbségnek tekinthető az európai és az amerikai jogfelfogás között.

A compliance fogalmának értelmezésébe beletartozik, hogy valaminek a betartásáról van szó. Minden esetben valamely speciális terület értelmezésében beszélhetünk megfelelőségről. Konkrét esettől függ az, hogy milyen jogszabályoknak és jogon kívüli szabályoknak való megfelelésről van szó. A „hard law”-nak való megfelelés mellett ugyanis nagyon jelentős a „soft law”-nak, így például az etikai kódexeknek a betartása is. A „hard law” esetében egyrészt a jogalkotó által megalkotott jogszabályokról van szó, amit következesen be kell tartani.[5] A vállalkozás

[3] Ambrus István: Új európai uniós irányelv és hazai kormányrendelet a compliance szolgálatában. In *Közjogi Szemle*, 2020/1. szám, 46. o.
[4] Jacsó Judit: Compliance. A vállalatok pénzmosás miatti büntetőjogi és közigazgatási jogi felelőssége, előadás A vállalatok büntetőjogi és közigazgatási jogi felelőssége, különös tekintettel a kartelljog és az adatvédelmi jog területén de lege lata és de lege ferenda című konferencián. (2020. október 8., Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.)
[5] Jacsó: *i. m.*

jogalkotó által alkotott jogszabályoknak megfelelő működése körében különösen fontosnak tekinthetők a társasági jogi, a munkajogi, a munkavédelmi, a pénzügyi, az adózási és a környezetvédelmi rendelkezések.[6]

A magyar jogi gondolkodásmód számára a compliance fogalma elsőre talán nehezen magyarázható és értelmezhető. A megfelelésnek két oldalát különböztethetjük meg. Egyrészt a kívülről ható különböző jogszabályoknak, jogi normáknak való megfelelésről, másrészt pedig a belső, a vállalat saját maga által felállított szabályok következetes betartásáról beszélhetünk. A belső körbe tartozhat például a vállalat tulajdonosai, szerződéses felei, munkavállalói számára létrehozott szabályok. A belső szabályok alapulhatnak szintén jogszabályokon. Ide tartozhat például a számviteli politika és az annak keretében elkészítendő szabályzatok, vagy a tűzvédelmi szabályzat. A kötelezően megalkotandó, jogszabályi felhatalmazáson alapuló szabályalkotási kötelezettségen túl szinte bármilyen tárgykörben szabályokat fektethet le a vállalkozás. Ide tartozhat például a vállalat belső erkölcsi-etikai szabályzata, közösségi média szabályzata, céges gépjármű használati szabályzata és akár a társadalmi magatartásszabályoknak való megfelelés is.

Felmerül a kérdés, hogy miért kell külön szervezetet létrehozni annak érdekében, hogy a vállalatok betartsák a jogszabályokat, hiszen a normakövetés mindenki kötelessége. A valódi kérdés azonban az, hogy miként kell betartani ezeket a szabályokat. A válasz pedig a következő. A jogszabályok betartására kontrollmechanizmusokat kell bevezetni annak érdekében, hogy a compliance legfontosabb célját el tudja érni, amely pedig nem más, mint a visszaélések elkerülése.[7] A legújabb trendek szerint azonban a szabályok teljeskörű betartása már nem is elegendő. Manapság a megfeleléshez hozzátartozik az is, hogy a vállalat működését teljes körűen, a compliance-kultúra szellemiségében végezze.[8]

A jogi személyek már a római jogban megjelentek és működtek, rájuk szabályok vonatkoztak, amelyek betartására kötelesek voltak. Az egyetemes és magyar jogtörténetből ismerhetjük, hogy a jogi személyek, vállalatok etikus működésének és a rájuk vonatkozó szabályok követésének elvártsága nem a XXI. század eredménye. A megfelelőségnek azonban mégis más a funkciója. A mai értelemben vett compliance eszközrendszere valójában azért alakult ki, hogy az állam erőteljesebben védhesse az az állampolgárok egy csoportját, a versenytárs vállalatokat, valamint

[6] https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/mi-is-az-a-compliance/ (Letöltés ideje: 2020. 10. 14.)
[7] Jacsó: *i. m.*
[8] Ambrus: *i. m.* (2020), 46.

saját magát is az egyes vállalatok által elkövetett visszaélésektől. A vállalkozás normakövető működése, a szabályok megsértéséből eredő következmények elkerülése mellett, a jó hírnév védelmét is szolgálja és elősegítheti az üzleti partnerek általi megbecsülést.

Molnár Erzsébet értelmezése szerint: „a compliance általános jogi értelemben az érvényes és hatályos jognak megfelelően, azzal összhangban való cselekvést jelenti”[9] Röviden összefoglalva a compliance tehát a jogkövető magatartás tanúsítását jelöli. A criminal compliance ebből következően olyan magatartást jelöl, amely nem ütközik büntetőjogi tényállásba.

A Rotsch által megállapított csoportosítás szerint a compliance-nek három különböző értelmezése létezik. (1) Egyrészt a compliance – a legáltalánosabb megközelítés szerint – a vállalkozások hatályos jogszabályoknak megfelelő működését jelenti, ahol a komplex és bonyolult szabályozás miatt a jogkövető magatartás tanúsításához szükséges a „szakértők” általi megelőző intézkedések alkalmazása. (2) Másrészt a compliance alatt szervezeti értelemben a jogi személyek és egyéb szervezetek azon szervezeti egységét értjük, amelynek feladata a vonatkozó jogszabályi előírások betartása, illetve betartatása. (3) Harmadrészt a compliance tevékenységeket értjük alatta. Az összes olyan intézkedést, amelyet a vállalat vezetőinek és munkatársainak kell a jogszerű működés érdekében megvalósítaniuk.[10]

II.1. A compliance kockázat

A compliance-nek megfelelő működési tevékenység a megfelelőség biztosítására, tehát a jogi, illetve az etikai normák betartására irányul a szervezeten belül. Amennyiben a normakövetés nem valósul meg, fennáll a lehetőség a compliance kockázat kialakulására, illetve növekedésére. Szükséges, hogy a compliance kockázat fogalmát is definiálni tudjuk. A Magyar Bankszövetség a bankszektor körében felmerülő kockázatoknak négy fő területét nevesítette.[11] Jacsó Judit véleménye szerint ez a csoportosítás a compliance tevékenységre általánosságban

[9] Molnár Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége*. Doktori értekezés, Szegedi Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2018, 20. o. 37. lábjegyzet
[10] Rotsch, Thomas: *Criminal Compliance*. Nomos Verlag, Baden-Baden, 2015, 37-41. o.
[11] Magyar Bankszövetség: *Best Practice Kódex*, 4

is alkalmazható. Így megkülönböztethetünk: jogi kockázatokat; felügyeleti vagy egyéb hatósági szankciók kockázatát; pénzügyi veszteséget; és a hírnévrontás kockázatát.[12]

II.2. A megfelelőség biztosítása a gazdasági életben

A közelmúltban a gazdasági tevékenységre vonatkozó jogszabályok jelentős módosításon estek át nemzeti és nemzetközi színtéren egyaránt. Így a versenyjogi, az adó- és vámjogi szabályoknak, a környezetvédelemi előírásoknak, a számviteli szabályoknak, valamint az elmúlt években a GDPR kötelezettségeknek is meg kell felelni. Nem csak a szabályozási környezet, hanem a gazdasági és társadalmi környezet is gyorsan változik, melyhez a vállalkozásoknak reagálniuk kell, és azokhoz alkalmazkodni szükséges. Ám a változásokra való vállalati reakció számos kockázattal is jár. A szabályok megszegése jelentős következménnyel is járhat a gazdasági élet szereplői számára, így akár súlyosabb esetben a vállalat megszüntetésére is sor kerülhet.

A compliance-re tekinthetünk, mint egy új lehetőségre, amellyel a felelősségre vonás elkerülhető, de legalábbis a kockázata csökkenthető.[13] A jogi és jogon kívüli szabályok szervezeti szinten történő követéséhez a vállalat vezetőinek és a munkavállalóinak hozzájárulása is szükséges, de nem szabad elfelejteni, hogy a compliance struktúráknak mindig vezetői szintről kell indulnia. A compliance hozadéka, hogy a vállalaton belüli jogkövető magatartás hatására a szabályszegések elkövetésének valószínűsége csökkenni fog, amely az erőforrásokra is jótékony hatással lehet, melynek eredményeképp a felelősségre vonással járó esetek elkerülhetővé válhatnak.[14]

II.3. Az üzleti élet tisztasága, mint legfőbb cél

Megfelelőség-biztosítási szabályokra kifejezetten szükség van többek között a pénzügyi- és a bankszektor, a gyógyszeripar, illetve a közigazgatás területén is.[15] A

[12] Jacsó Judit: A compliance fogalmáról és szerepéről a gazdasági életben. In *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1. szám, 85. o.
[13] Gösswein, Georg: Unternehmenskultur-Mediation als Weg aus dem Compliance-Dilemma. In *Alternatív Konfliktuskezelési és Vitarendezési Európai Szemle*, 2017/1. szám, 122. o.
[14] Jacsó: *i. m.* (2019), 89-90. o.
[15] Ambrus: i. m. (2020), 46. o,

multinacionális vállalatok szigorodó anyaország általi szabályozása komoly szankciókat helyez kilátásba az üzletszerzés érdekében vesztegetést vagy csalást elkövetőkkel szemben, és nemzetközi szinten egyre következetesebb a külföldi hivatalos személyek megvesztegetéséről szóló OECD-egyezmény[16] végrehajtása is. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) az első olyan átfogó egyezményt alkotta meg, mely a határokon átnyúló üzleti korrupció ellen küzd, és a külföldi tisztviselők aktív és passzív megvesztegetése büntethetőségét kívánja megteremteni. Az egyezményt aláíró országok ezáltal kötelezve vannak arra, hogy nemzeti jogszabályaikban bűncselekménynek minősítsék a külföldi hivatalos személyek megvesztegetését.[17]

A közvetlen gazdasági kockázatokon túl jelentős járulékos kockázatot is hordoznak azok a gazdasági társaságok, melyeknek a tulajdonosi szerkezete nem átlátható, vagy esetleg a tényleges tulajdonos nem ismert. Az ehhez hasonló tevékenységet végző társaságok esetében jelentősen megnövekszik a visszaélések kockázata, csökken az elszámoltathatóság lehetősége, ennek következtében pedig a céggel szembeni szankció alkalmazása. Probléma lehet, hogy felszámolás vagy csődeljárás esetén nem biztosított a megfelelő védelem a hitelezők számára. Különösen igaz ez azon gazdasági társaságokra, melyek adóilletősége nem az Európai Unió valamely tagállamában van.

A vállalati belső kontrollok gyengesége megnöveli a vállalati kockázatokat, hiszen a külső kontrollok sohasem lesznek képesek arra, hogy állandóan és teljes egészében vizsgálják valamennyi jogi személy működését. Az ehhez hasonló veszélyek feltárására és megelőzésére világszerte jogi megfelelőségi, vagyis compliance részlegek jöttek létre. Megoldás lehet tehát a jogi személyek belső kontrollrendszereinek erősítése és támogatása annak érdekében, hogy a visszaélések ne következzenek be, vagy ha mégis bekövetkeznek, minél hamarabb feltárhatók legyenek. A belső védelmi vonalak hatékonysága megkérdőjelezhetővé válik, ha a belső védelmi rendszer egyik fő eleme, a compliance összefüggéstelen és

[16] *2000. ÉVI XXXVII. TÖRVÉNY A GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS FEJLESZTÉSI SZERVEZET (OECD) TAGÁLLAMAI, VALAMINT ARGENTÍNA, BRAZÍLIA, BULGÁRIA, CHILE ÉS SZLOVÁKIA ÁLTAL PÁRIZSBAN, 1997. NOVEMBER 21-ÉN ELFOGADOTT - A KÜLFÖLDI HIVATALOS SZEMÉLYEK MEGVESZTEGETÉSE ELLENI KÜZDELEMRŐL SZÓLÓ - EGYEZMÉNY KIHIRDETÉSÉRŐL.*

[17] Báger Gusztáv: *Korrupció*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012, 68. o.

összeegyeztethetetlen alkalmazás kockázatával találkozik, amely jövőbeli csődhöz vagy válsághoz vezethet.[18]

Az állam feladata egyrészt, hogy a magánszektor részére kiszámítható, piacbarát működési feltételeket teremtsen, másrészt pedig az, hogy aktív lépéseket tegyen a piaci versenyt torzító befolyásolási kísérletek visszaszorítására és szankcionálására, érkezzenek azok akár az állami, akár a piaci szereplők részéről. Az átlátható üzleti környezet jótékony hatással van az egyes országok versenyképességére, és növeli az adóbevételeket is. Mindebből következik, hogy az államnak támogatnia kell az üzleti élet tisztaságára irányuló erőfeszítéseket, biztosítania kell, hogy a bűncselekmények elkövetésére létrehozott, vagy a szabályok kijátszásával tevékenykedő jogi személyek ne kerülhessenek versenyelőnybe tisztességes versenytársaikkal szemben.[19]

II.4. A közérdekű bejelentés intézménye

Az Európai Parlament és a Tanács 2019/1937 számú, 2019. október 23-i az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló Irányelve

Szükségszerű, hogy az államok hatékony eljárások bevezetésével vegyék fel a harcot a pénzmosás, a bennfentes kereskedelem és a pénzügyi csalások ellen. Az egyik leghatásosabb intézkedés az alábbiakban bemutatni kívánt bennfentes bejelentők intézménye. A közelmúltban napvilágra került botrányok, például a Panama-papírok[20] felfedték a szervezeteken belül történő, főleg pénzügyekkel kapcsolatos visszaéléseket. Köszönhető mindez azoknak az embereknek, akik hangjukat hallatva felléptek az igazságtalansággal szemben, sokszor a munkájukat és a jövőbeli kilátásaikat kockáztatva.[21]

Magyarország azon európai országok kis csoportjába tartozik, amely a korábbiakban is önálló, sui generis törvényben szabályozta a közérdekű visszaélések bejelentését. A panaszokról és a közérdekű bejelentésekről szóló 2013. évi CLXV. törvény (a továbbiakban: Panasztv.) tekinthető irányadónak a hazai szabályozás értelmében, amelyet a jövőben az új irányelvnek megfelelően kell átalakítani.[22]

Az Európai Parlament és a Tanács 2019/1937 számú, 2019. október 23-i, az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló irányelvet rendes jogalkotási eljárás keretében, nagy többséggel fogadta el az Európai Parlament. A tagállamoknak a nemzeti jogukba való implementálásra két év áll rendelkezésre, tehát 2021 év végéig kell(ett) azt megtenniük.

---

[18] http://apkf.eu/files/compliance/2_NZs.pdf A Magyar Fejlesztési Bank által 10 európai országban végzett kutatása. (Letöltés ideje: 2020. 10. 17.)

[19] *HTTPS://KORRUPCIOMEGELOZES.KORMANY.HU/SZERVEZETI-ELLENALLOKEPESSEG-NOVELESE-UZLETI-ELET-TISZTASAGA. SZERVEZETI ELLENÁLLÓKÉPESSÉG NÖVELÉSE, ÜZLETI ÉLET TISZTASÁGA. (LETÖLTÉS IDEJE: 2020.09.16.)*

[20] https://www.icij.org/investigations/panama-papers/. (Letöltés ideje: 2020. 10. 10).

[21] Farkas-Dannecker-Jacsó: *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019, 422. o.

[22] Ambrus*: i.m*. (2020), 46. o.

A közérdekű bejelentés, az angol terminológia szerint a „whistleblowing”, tartalmi jelentése valamilyen visszaélés miatti bejelentést takar, amelyre a magán- és a közszférában is sor kerülhet, főleg csalási, illetve korrupciós cselekmények miatt. A compliance egyik legerősebb eszközének tekinthető a közérdekű bejelentés, hiszen a jogsértést észlelő személyek, az általuk megtudott adatokat, körülményeket felfedhetik általa, és így a jogsértés miatti eljárás lefolytatására lehetőség nyílik.

Közérdekű bejelentőnek minősül a vállalat vagy közintézmény azon tagja, aki feltárja a tudomására jutott, a szervezet, vagy azon keresztül más sérelmére megvalósult, jogi vagy erkölcsi értelemben vett visszaélést, azzal a szándékkal, vagy azt eredményezve, hogy az említett visszaélés kiküszöbölhetővé válik.[23] A közérdekű bejelentés célja, hogy az állampolgári jogok nagyfokú megsértését, a kormányzat elszámoltathatóságának hiányát, vagy bármely szférában megjelenő korrupciót, mely magatartások közvetlen és lehetséges veszélyt jelentenek a közérdekre a nyilvánosság elé tárjon.

Az irányelv szerinti csoportosítás alapján belső és külső közérdekű bejelentési csoportokat különböztethetünk meg. Előbbi értelmében a bejelentés a vállalaton belül, annak egy belső fórumrendszere előtt történik, míg a külső bejelentés a vállalattól független szerv felé irányul. Vegyes közérdekű bejelentési rendszer szintén ismeretes akkor, amikor a bejelentő a belső és a külső fórumrendszerekhez is fordulhat saját döntése alapján. Az irányelvből is ez a megoldás tűnik ki. Amennyiben rendelkezik a vállalat belső fórummal, azt kell előnyben részesíteni, kivéve, ha a jogsértés belső úton előreláthatóan nem kezelhető eredményesen, vagy esetleg a megtorlás veszélye áll fenn.[24]

Az irányelv szerint a jogszabály tárgyi hatálya alá a közszférában és a magánszférában is tapasztalható visszaélések tartoznak. Kifejezetten megnevezték azokat a területeket, ahol nagy jelentőséggel bírhat a közérdekű bejelentés, melyek a következők: közbeszerzés, pénzügyi szolgáltatások, termékbiztonság, környezetvédelem, közegészségügy, fogyasztóvédelem, közlekedésbiztonság, a magánélet és a személyes adatok védelme, a hálózat- és információszabadság, sugárvédelem és nukleáris biztonság, élelmiszer- és takarmánybiztonság, állategészségügy és állatjólét. [25]

A közérdekű bejelentőkkel szembeni megtorlás ellen kíván fellépni az irányelv, ami csak szigorú szankciókkal valósítható meg. Ambrus István véleménye szerint: „a whistleblower (közérdekű bejelentő) védelmét, de lege ferenda ismét a büntetőjog és nem a szabálysértési jog területén kellene a hazai jogalkotásnak megoldania.”[26] Az irányelv 23. cikke kimondja, hogy hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell meghatározni azokkal szemben, akik akadályozzák a bejelentést vagy megkísérlik akadályozni; megtorlást alkalmaznak a bejelentőkkel szemben; zaklatásszerű eljárást indítanak ellenük; vagy megsértik a bejelentő személyek személyazonosságával kapcsolatos titoktartási kötelezettséget.[27]

Az irányelv személyi hatálya a lehető legtágabb értelemben kívánja megragadni a munkavállaló fogalmát, sőt olyan személy is jogosult lesz a bejelentésre, akinek a munkaviszonya az adott vállalatnál már megszűnt, vagy éppen még létre sem jött csak a felvételi eljárása van folyamatban. Ezen kívül az irányelv hatálya alá tartoznak

[23] Lewis, David – Brown, AJ-Moberly, Richard: *Whistleblowing, it’s importance, and the State of Research.* International Handbook on Whistleblowing Research. Edward Elgar Punlishing, Cheltenham, 2014, 33. o.
[24] Ambrus*: i.m*. (2020), 49. o.
[25] Ambrus*: i.m*. (2020), 47. o.
[26] Ambrus*: i.m*. (2020), 48. o.
[27] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1937 Irányelve (2019. október 23.) az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről, 23. cikk.

még a tényfeltáró újságírók, segítők, munkatársak, családtagok, akiket a munkavégzéssel összefüggésben megtorlás fenyegethet. [28]

Az irányelv kötelezővé tette a magánszférában is a belső közérdekű bejelentési-rendszer működtetését, ha a vállalat legalább ötven munkavállalót foglalkoztat. E tekintetben a jelenlegi hazai szabályozás módosításra szorul, ugyanis jelenleg nem kötelező, csupán választható a belső whistleblowing-rendszer biztosítása. Egy belsőleg erre a feladatra kijelölt személy, egy szervezeti egység vagy egy külső harmadik fél is biztosíthatja a bejelentési rendszer működését. Utóbbira példa a hazánkban már szabályozott bejelentővédelmi ügyvéd intézménye, melynek lényege, hogy a háromelemű jogviszonyban a megbízó – aki tipikusan egy gazdasági társaság – megbízza a bejelentővédelmi ügyvédet, annak érdekében, hogy a nevében eljárva fogadja a megbízóval kapcsolatos bejelentéseket, akár belső személyektől akár külső partnereitől.[29] A német példán alapuló megoldás lényege, hogy az ügyvédi titoktartás védi a bejelentő személyét, aki így jogilag helytálló tájékoztatást kaphat lehetőségeiről és jogairól. Az ügyvéd előszűrőként felfoghatja az érdemi információt nem tartalmazó, hamis bejelentéseket, ugyanakkor azok pontosításával, kezelésével segítheti a nyomozó hatóságok munkáját, közreműködhet az eddig feltáratlan visszaélések, bűncselekmények megelőzésében és kivizsgálásában.[30]

II.5. A vállalati integritás

A gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Kormányrendelet

A gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Kormányrendelet a köztulajdonban álló gazdasági társaságok viszonylatában kívánja a compliance szerinti vállalati működés kialakítását rendezni. A rendelet primer alapelve a jogszabályoknak való megfelelés és az etikus működés összekapcsolása a köztulajdonban álló gazdasági társaság működési céljaival.[31]

Az Állami Számvevőszék a köztulajdonban álló gazdasági társaságok 2018. évi integritáshelyzetéről szóló tanulmánya szerint is szükséges a köztulajdonban álló gazdasági társaságok belső kontrollrendszerének szabályozása. A tanulmány szerint az integritás erősítését nem célszerű teljesen a társaságok menedzsmentjére bízni. A legfontosabb kontrollok esetében indokolt a kontroll kiépítésének előírása a köztulajdonú társaságok számára a tulajdonos által vagy jogszabályban.[32]

A rendelet értelmezése érdekében szükséges meghatározni az integritás fogalmát. Az integritás szó a latin in-tagere és integer szavakból ered, melynek jelentése érintetlen, egész. A kifejezés tiszta fordításban romlatlan, feddhetetlen, sértetlen állapotot jelöl, továbbá az erényre és megvesztegethetetlenségre is utal. A szervezeteknek az integritás tükrében olyan menedzsmentet kell kialakítaniuk, amely felépíti a szervezet rendeltetésének megfelelő struktúrát; megalkotja a szervezeti rendre és a működésre vonatkozó szabályokat; értékek mellett köteleződik el; stratégiát alkot a rendeltetés szerinti célok elérésére; erőforrások hozzárendelésével szervezi a stratégiából levezethető feladatok végrehajtását; valamint ellenőrzi a

[28] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1937 Irányelve (2019. október 23.) az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről, 4. cikk.
[29] Ambrus*: i.m*. (2020), 49. o.
[30] A panasztörvény általános miniszteri indokolása.
[31] A gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Kormányrendelet 4.§ (2) bekezdés.
[32] Az Állami Számvevőszék a köztulajdonban álló gazdasági társaságok 2018. évi integritáshelyzetéről szóló tanulmánya, 5. o.

működési célok teljesülését. Az integritás akkor tudja betölteni funkcióját, ha tartalma alapján fel tudja venni eredményesen a harcot a korrupció ellen. Az integritás megsértésére a leggyakrabban a csalás, korrupció, megvesztegetés, hatásköri túllépés, érdekkonfliktusok, diszkrimináció és fenyegetés, információkkal való visszaélés, szervezeti erőforrások pazarló felhasználása és a személyi szabadidőben a közérdeket sértő magatartás tanúsítása esetén kerül sor.[33]

A rendelet hatálya kiterjed egyrészt a belső kontrollrendszer kialakítására és működtetésére köteles köztulajdonban álló gazdasági társaságokra (kógens), valamint mindezt a felügyelőbizottsága javaslata alapján vállaló köztulajdonban álló gazdasági társaságokra (önkéntes vállalás).

A kormányrendelet számos definíciót alkotott, melyek közül kiemelkedően fontos a belső ellenőrzés fogalma. „A belső ellenőrzés olyan független, objektív bizonyosságot adó eszköz és tanácsadói tevékenység, amely értéket ad a szervezet működéséhez és javítja annak minőségét. Módszeres és szabályozott eljárással értékeli és javítja a kockázatkezelési, a kontroll és az irányítási folyamatok hatékonyságát, ezáltal segíti a szervezeti célok megvalósítását."[34] A fogalommeghatározásból a gazdasági társaságok a compliance, vagyis a megfelelőség iránti elkötelezettsége tűnik ki.

A compliance körében említésre méltó továbbá a szervezeti integritást sértő esemény rendeletben nyert megfogalmazása is. Ide tartozik minden olyan esemény, amely a köztulajdonban álló gazdasági társaságra vonatkozó jogszabályoktól, belső szabályzatoktól, valamint a köztulajdonban álló gazdasági társaság célkitűzéseinek, értékeinek és elveinek megfelelő működéstől eltér.[35]

A köztulajdonban álló gazdasági társaság első számú vezetője felelős elsősorban a kontrollkörnyezet kialakításáért, amely hozzájárul a szervezeti struktúra átláthatóságához, az etikus működéshez, a jogszabályoknak megfelelést célul kitűző szervezeti kultúra létrehozatalához, valamint a humánerőforrás átláthatóságához.

A kormányrendelet 7.§-a kimondja, hogy a belső és külső információáramlás érdekében információs és kommunikációs rendszert kell kialakítani, mely a megfelelőség biztosításához tartozó közérdekű bejelentésnek a közszférán belüli megteremtését célozza. A megfelelőséget támogató rendszerről is rendelkezik a jogszabály, mely főszabály szerint egy compliance tanácsadókból álló csoportból áll, de amennyiben ez aránytalan pénzügyi terhet jelentene a vállalatnak elegendő egyetlen megfelelési tanácsadót alkalmazni.[36]

Az első számú vezető nyilatkozatban értékeli a köztulajdonban álló gazdasági társaság belső kontrollrendszerét, melyet a felügyelő bizottság részére meg kell küldenie. Szükséges továbbá a belső ellenőrzését is elvégezni, ami akár külső szolgáltatás bevonásával is biztosítható. A fentiekben összefoglalt pontokat betartva az etikus vállalati, compliance-szellemű működés megvalósulhat. [37] A proaktív jogalkotás által, a megelőzésre téve a hangsúlyt várhatóan kialakulhat a visszaélések nélküli, erkölcsös gazdasági élet.

II.6. A jogszabályoknak történő megfelelésért felelős szervezeti egységek felállítása

[33] Báger: *i. m.* (2012), 61-63. o.
[34] A gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Kormányrendelet 2. § 1. pont
[35]A gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Kormányrendelet 2. § 7. pont
[36] A gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Kormányrendelet 7. §
[37]Ambrus*: i.m.* (2020), 50-51. o.

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény (a továbbiakban Hpt.) vezette be a jogszabályoknak történő megfelelésért felelős szervezeti egységek felállítására vonatkozó jogszabályi kötelezettséget 2018. január 1. napjától. Ettől fogva a hitelintézeteknek a pénzügyi és befektetési szolgáltatási, illetve kiegészítő szolgáltatási tevékenységével kapcsolatos feladatokat ellátó szervezeti egységétől független szervezeti egységet kell kialakítaniuk és működtetniük.

A Hpt. a compliance funkció tartalmát is meghatározza: A hitelintézet a pénzügyi és befektetési szolgáltatási, illetve kiegészítő szolgáltatási tevékenységével kapcsolatos feladatokat ellátó szervezeti egységétől független szervezeti egységet, azaz a jogszabályoknak történő megfelelésért felelős szervezeti egységet alakít ki és működtet, amelynek feladata különösen az irányítási jogkörrel rendelkező vezető testület által a feladat- és hatáskörébe utalt területeken:

a) annak biztosítása, hogy a hitelintézet mindenkor megfeleljen a tevékenységére és működésére vonatkozó jogszabályokban foglaltaknak és a szabályzatok összhangban legyenek a jogszabályi rendelkezésekkel;

b) azon intézkedések és eljárások megfelelő érvényesülésének folyamatos nyomon követése és rendszeres ellenőrzése, amelyek célja, hogy a hitelintézet e törvényben és az e törvény felhatalmazása alapján kiadott jogszabályban foglaltaknak történő megfelelésben tapasztalható esetleges hiányosságait feltárják;

c) a megfelelésbeli hiányosságok feltárása érdekében tett intézkedések folyamatos nyomon követése és rendszeres ellenőrzése;

d) a hitelintézet irányítási jogkörrel rendelkező vezető testületének, és alkalmazottainak segítése annak érdekében, hogy a hitelintézet teljesítse a tevékenységére és működésére vonatkozó jogszabályokban foglalt kötelezettségeit.[38]

A jogszabályoknak történő megfelelésért felelős szervezeti egység a kötelezettségek teljesítéséről évente legalább egyszer jelentést készít az irányítási és a felügyeleti jogkörrel rendelkező vezető testület részére. A hitelintézet a jogszabályoknak történő megfelelésért felelős szervezeti egység vezetőjének személyét bejelenti a Felügyeletnek, azaz a Magyar Nemzeti Banknak.[39]

A módosítás indokolásában a jogalkotó meghatározza, hogy mi a compliance funkció alapvető célja. A cél az, hogy a jogalkotó „elősegítse a hitelintézet jogszabályokban, illetve belső szabályzatokban meghatározott kötelezettségeinek teljesítését, feladata továbbá a szabályok betartásának ellenőrzése, az eltérések feltárása, azok jelentése, a javaslattétel a feltárt hiányosságok kijavítására, a döntéshozatalhoz szükséges pénzügyi és egyéb információk biztosítása, valamint a

[38] 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról, 153/A. § (1) bekezdés.
[39] 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról 153/A. (3)–(5) bekezdés.

hitelintézet és ügyfelei eszközeinek és a tulajdonosok érdekeinek védelme. […] A hitelintézetek esetében a compliance fontos szerepet játszik a bank belső kontrolljainak, kockázatkezelésének és az irányítási feladatainak folyamatos fenntartásában, illetve minősítésében, amely egyben a felügyeletet ellátó hatóság alapérdeke is. A szabályozás jelenleg a különböző pénzügyi felügyeleti hatóságok, szakmai szövetségek iránymutatásainak való megfelelést jelenti. A szabályozó környezet nemzetenként, országonként is jelentős különbségeket mutat, de az uniós országok többségében legalább minimum ajánlásként megjelenik egy független egységként működő compliance szervezet kialakításának vagy megfelelőségi biztos/vezető kijelölésének szükségessége."[40]

III. A CRIMINAL COMPLIANCE FOGALMA

A criminal compliance, vagyis a büntetőjognak való megfelelés, a büntetőjogi szempontból releváns szabályoknak a betartását jelenti. Ez a kifejezés az elmúlt években vált elterjedt fogalommá a külföldi szakirodalomban, azonban a tartalmára tekintettel még nem található teljesen kikristályosodott, egységes álláspont. A criminal compliance a gazdálkodó szervezeteken, vállalkozásokon belül elkövetett büntető jogellenes magatartások megelőzésére szolgáló intézkedések gyűjtőfogalma, amely a gyakorlatban leginkább a korrupciós és a gazdasági bűncselekmények, így például a csalás és pénzmosás megelőzését hivatott elérni.[41]

Szoros kapcsolat áll fenn a gazdasági büntetőjog és a büntetőjogi megfelelés között, de a két fogalom mégis eltér egymástól.[42] Rotsch meglátása szerint az egyik alapvető cél a büntetőjogi felelősségre vonás vállalati eszközökkel történő megelőzése vagy minimalizálása.[43] Itt jön azonban képbe, hogy szükségessé válik annak előzetes felismerése, hogy az adott magatartásnak lehetnek-e büntetőjogi következményei. A criminal compliance egyik legfőbb jellegzetessége éppen ebben rejlik. A gazdasági büntetőjog körében szabályozott magatartások megvalósulásánál az esetleges büntetőjogi relevancia észrevétele gyakran különös szakértelmet igényel, és nem olyan könnyen felismerhető, mint a büntetőjog egyéb területeinél. A gazdasági ügyletek, a folyamatok komplexitása és a nemzetközi vonatkozások még jobban felerősíthetik ezt a tendenciát, és szükségessé teszik a criminal compliance témakörének középpontba állítását. A vállalati büntetőjogi megfelelés problémája szoros kapcsolatban van egyrészt a klasszikus büntetőjogi dogmatikai kérdésekkel, másrészt speciális kérdésekkel, például egy szervezeten belüli felelősség kérdésével.[44]

A criminal compliance két részterületre osztható a klasszikus büntetőjog alapján. (1) Egyrészt az anyagi büntetőjogi és eljárásjogi kérdéseket fókuszba állító területre, valamint (2) a preventív, illetve represszív jellegű eszközrendszerek alapján csoportosítható. Az eljárásjogi kérdések, illetve a represszív eszközrendszer között foglal helyet például az „internal investigation" (a szervezeten belüli előnyomozás)[45], illetve a „whistleblowing"(szervezeten belüli visszaélések belejelentése).

---

[40] A pénzügyi piacok működését és a pénzügyi eszközök kereskedését szabályozó törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2017. évi LXIX. törvény 169. §-hoz fűzött Indokolása.
[41] Sieber, Ulrich: *Compliance-Programme im Unternehmensstrafrecht: Ein neues Konzept zur Kontrolle von Wirtschaftskriminalität*. Duncker & Humblot, Köln, 2008, 449–484. o.
[42] Rotsch: *i. m.* (2015), 43. o.
[43] Rotsch, Thomas: Criminal Compliance. In *Zeitschrift für die internationale Strafrechtsdogmatik*, 2010/10. szám, 616. o.
[44] Jacsó: *i. m.* (2019), 398. o.
[45] Molnár Erzsébet: A vállalkozáson belüli előnyomozási eljárás interdiszciplináris kontextusban, In *Jogtudományi Közlöny*, 2016/9. szám, 458. o.

A vonatkozó német szakirodalomban megfogalmazódott olyan álláspont is, amely a szervezeten belüli bűnelkövetést két csoportra osztja. (1) Egyrészt a szervezetet „mentesítő" bűnözésre, melyhez azok a büntetőjogi relevanciával bíró cselekmények tartoznak, amelyet a szervezet tagja vagy dolgozója valósít meg, és ezzel a szervezet számára előnyt szerez, a harmadik félnek viszont hátrányt. (2) Másrészt megkülönbözteti a szervezetet „terhelő" bűnözést. E fogalom alá azok a büntetendő magatartások tartoznak, melyet a szervezet tagja vagy dolgozója követ el a saját vállalkozással szemben, annak hátrányt okozva.[46]

A compliance tág fogalom, amely a gazdasági és az adózási bűncselekmények elleni küzdelem, valamint a vállalati büntetőjog területén a jogi kötelezettségeknek való megfelelést jelenti. Ezzel ellentétben a noncompliance minden esetben olyan környezetet teremt, amely lehetőséget biztosít bűncselekmények elkövetésére. A gazdálkodó szervezetek büntetőjogi felelőssége fontos erősítő tényezőnek tekinthető az Európai Unió pénzügyi érdekeit védő compliance struktúrák kialakításában. A gazdasági bűncselekmények és a korrupció elleni, nemzeti szakosított ügyészek eredményesnek bizonyulnak a gazdasági bűncselekmények nyomozásában, ezért érdemes lenne megfontolni egy ilyen szabályozás bevezetését azokban a tagállamokban, amelyek számára még nem ismeretes.[47]

III.1. A pénzmosás compliance

Amint a fentiekben már megfogalmazásra került, a criminal compliance a gazdálkodó szervezeteken, vállalkozásokon belül elkövetett büntető jogellenes magatartások megelőzésére szolgáló intézkedések gyűjtőfogalma, mely leginkább a korrupciós és gazdasági bűncselekmények területén kap szerepet. A továbbiakban a criminal compliance gyakorlati érvényesülését a pénzmosás bűncselekményen keresztül kívánjuk szemléltetni.

A pénzmosás olyan legális gazdasági műveletek leple alatt folytatott illegális gazdasági szolgáltatás, amely arra irányul, hogy a bűncselekménnyel szerzett vagyon eredete igazolhatóvá váljék, megszabadulva annak felismerhetően jogellenes mivoltától. A pénzmosás fogalma és az ellene felvett harc is az Amerikai Egyesült Államokból származik. Amerikai volt az első bíróság, amely büntető ügyben a pénzmosás megnevezést használta 1976-ban, majd ugyanebben az országban vált önálló bűncselekménnyé is e tényállás 1986-ban. [48] A pénzmosás bűncselekmény aktuális jelentőségét nemcsak annak társadalomra veszélyessége adja, hanem azt tovább fokozza a tény, hogy a bűnszervezetek a koronavírus-járvány során gyorsan visszaéltek a társasági struktúrákkal csalási és pénzmosási tevékenységük összehangolása céljából, melynek során akár valódi és jogszerűen működő gazdasági társaságok álcája mögé bújtak.[49]

A pénzmosás compliance a pénzmosás megelőzésével kapcsolatos nemzetközi, európai uniós és nemzeti szabályozások gyűjtőfogalmaként használatos. A pénzmosás compliance-hez tartozó intézkedések alapvetően a preventív, megelőző jellegű eszközök közé illeszthetők. A pénzmosás körében két csoportra oszthatjuk a szabályozásokat jellegük szerint. Megkülönböztetünk (1) represszív (megtorló

[46] Rotsch: *i. m.* (2015), 44. o.
[47] Farkas–Jacsó-Udvarhelyi: Az EU pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme-Beszámoló a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara által koordinált Hercule III projekt eredményeiről. In *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1. szám, 176. o.
[48] Gál István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, 153-154. o.
[49] Czebe András: A COVID–19-járvánnyal összefüggő szervezett bűnözés alakulása Európában. In *Jogi diagnózisok: A COVID-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2021, 7. o.

jellegű) és (2) preventív (például a szolgáltatók jelentéstételi kötelezettsége) rendelkezéseket.

A preventív intézkedések nagy része a pénzügyi és gazdasági élet szereplőit vonja be a pénzmosás elleni fellépésbe. A pénzügyi rendszer pénzmosásra való felhasználásának megakadályozása olyan cél, amelyet a nemzeti bűnüldöző hatóságok nem tudnak végrehajtani a hitelintézetek és a pénzügyi szervezetek, valamint azok felügyeleti szervei együttműködése nélkül. A pénzmosás első fázisa jellemzően a pénzügyi szektoron keresztül történik, ez jelenti az első érintkezési pontot a piszkos pénzek és a legális gazdaság között.[50]

Egész Európában folyamatban van a bankok védelmi vonalainak átszervezése a fokozódó felügyeleti elvárásoknak megfelelően. 2021 tavaszán a KPMG[51] 47 bank közreműködésével nemzetközi felmérést készített (Insights on evolving AML practices), melyből fény derült arra, hogy a védekezésben egyre inkább teret nyer a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás, továbbá a védelemért felelős osztályok között is változik a feladatmegosztás eddig megszokott rendje. A kérdőívet kitöltő szakemberek 25 százaléka jelezte, hogy pénzmosás-megelőzésre fordított befektetések az elmúlt három év alatt megduplázódtak, és a válaszadók 80 százaléka a befektetések növekedéséről számolt be, melyeket leginkább a rendszerek fejlesztésére, az ügyféladatok aktualizálására és szabályozói megfelelésre fordítják. A kitöltők 90 százaléka jelezte, hogy az automatizált megoldásokba irányuló beruházások képezik a pénzmosás-megelőzési tevékenység alapvető fejlesztéseit. Az új technológiák között egyre inkább hódít a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás is, bár a humán döntést egyelőre még nem váltják ki ezek a megoldások sem. Ma már elengedhetetlen, hogy a bankok a szabályozói környezet változásait is integrált és automatizált megoldásokkal tudják nyomon követni. [52]

A továbbiakban a pénzmosás keresztmetszetében szeretnénk bemutatni a büntetőjogi megfelelést, továbbá a meg nem felelés esetén alkalmazandó büntető jogszabályokat

III.1.1. A pénzmosás elleni Európai Uniós irányelvek szerepe a compliance tükrében

Az I. Pénzmosás elleni irányelvben bevezetésre került a két legfontosabb preventív jellegű intézkedés, az ügyfél-azonosítási, valamint a gyanús ügyletek esetében a jelentési kötelezettség, azonban e kötelezettségek teljesítésének eljárási szabályai még nem voltak részletesen lefektetve. A tagállamok felhatalmazást kaptak arra, hogy a rendelkezések hatályát más, pénzügyi rendszeren kívüli szakmák képviselőire is kiterjesszék.[53]

A tagállamok eltérő módon éltek az irányelv által adott lehetősséggel, ezért az egységes fellépés érdekében szükségessé vált az I. Pénzmosás elleni irányelv rendelkezéseinek módosítása. A 2001-ben elfogadott II. Pénzmosás elleni irányelv jelentősen kiszélesítette a kötelezettségek személyi hatályát, például a

[50] Jacsó: i. m. (2019), 399. o.

[51] A vállalat Magyarország egyik vezető könyvvizsgáló, adó- és üzleti tanácsadó társasága, amely ma több mint 1400 munkatársat foglalkoztat. A KPMG Hungária Kft. bejegyzett könyvvizsgáló társaságként könyvvizsgálati szolgáltatásokat, míg a KPMG Tanácsadó Kft. széles körű adó- és üzleti tanácsadási szolgáltatásokat kínál magyar és multinacionális társaságok, kormányzati szervek, valamint külföldi befektetők számára.

[52] https://blog.kpmg.hu/2021/07/egyre-tobbet-koltenek-a-bankok-a-penzmosas-megelozesere/ (Letöltés ideje: 2021.11.19.)

[53] A Tanács 91/308/EGK irányelve (1991. június 10.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről.

könyvvizsgálókra, külső könyvelőkre és adótanácsadókra, ingatlanügynökökre, kaszinókra, meghatározott körben a közjegyzőkre és az ügyvédekre is.[54]

A 2005. évi III. Pénzmosás elleni irányelv a pénzmosás elleni küzdelem preventív eszközrendszerébe a „kockázatalapú" szabályozási modellt vezette be, amely különbséget tesz kisebb és kiemelt kockázattal járó tranzakciók között. A szabályozás tehát kettévált. Míg egy korrupcióval fertőzött ország politikai közszereplőjének banki ügylete, a fokozott kockázat miatt megerősített ügyfél-átvilágítási intézkedések hatálya alá tartozik, addig a belföldi hatóság által kezdeményezett tranzakció esetén az egyszerűsített ügyfél-átvilágítás szabálya alkalmazható, amely adott esetben akár az ügyfél-azonosítás elmaradását is jelentheti. Az új szabályozás bevezetésével a jogalkotó célja az volt, hogy tehermentesítse a kevésbé veszélyeztetett területeket. Az új szabályok már a terrorizmus finanszírozásának megakadályozását is szolgálták.[55]

A IV. Pénzmosás elleni irányelvet az Európai Parlament és a Tanács 2015-ben fogadta el. A korábbi pénzmosás elleni szabályozási rendszert hatékonyabbá kívánták tenni, a nemzetközi standardoknak megfelelni, és további kiegészítés által megelőzni az uniós pénzügyi rendszerek pénzmosás és terrorizmus finanszírozás céljára való felhasználását. Az irányelv kimondja, hogy a tagállamok kötelesek biztosítani a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás tilalmát. Nagyobb hangsúly került az irányelv rendelkezéseinek tagállami végrehajtására is. Az irányelv megfelel a szubszidiaritás és az arányosság követelményének, mivel sem a pénzmosás, sem pedig a terrorizmusfinanszírozása ellen irányuló önálló tagállami lépések nem alkalmasak a kitűzött cél elérésére. Fontos, hogy tagállami intézkedéseknek összehangoltnak, koherensnek és következeteknek kell lenniük, mivel e bűncselekmények veszélyeztetik a pénzügyi szektor stabilitását és az EU belső piacát is, ezért nélkülözhetetlen az uniós szintű, egységes szabályozás.[56]

Az irányelv kötelezi a tagállamokat arra, hogy annak hatályát részben vagy egészben kiterjesszék más olyan tevékenységeket folytató szakmákra és vállalkozáskategóriákra is, amelyeknél különösen valószínű, hogy azokat pénzmosási célra vagy terrorizmus finanszírozására használják fel. A szabályozás elődjéhez képest még nagyobb hangsúlyt fektet a kockázatértékelési tevékenységre. Alacsony kockázat esetén a tagállam engedélyezheti a kötelezett szolgáltatók számára, hogy egyszerűsített ügyfél-átvilágítási intézkedéseket írjanak elő. Fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedéseket kell alkalmazni harmadik országbeli intézményekkel folytatott, határon átnyúló levelező banki kapcsolatok, a kiemelt közszereplőkkel folytatott ügyletek vagy üzleti kapcsolatok esetén, vagy ha az ügyfél olyan harmadik országban letelepedett természetes vagy jogi személy, akit a Bizottság, a tagállamok vagy a kötelezett szolgáltatók magasabb kockázatot jelentőnek minősítettek.

A szolgáltatókat terhelő alapvető kötelezettség a gyanús ügyletek bejelentése, amely a pénzmosás elleni fellépés egyik legfontosabb eszközének is tekinthető. Az irányelv rendelkezései értelmében minden tagállamnak létre kell hoznia egy független és autonóm pénzügyi információs egységet, amely felelős a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzéséért, felderítéséért és az ellene való eredményes küzdelemért. Feladatuk a gyanús ügyletek bejelentésére és a pénzmosásra, a kapcsolódó alapbűncselekményekre vagy terrorizmusfinanszírozásra vonatkozó

[54] Az Európai Parlament és a Tanács 2001/97/EK irányelve (2001. december 4.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 91/308/EGK tanácsi irányelv módosításáról.
[55] Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről.
[56] Jacsó: i. *m.* (2019), 401. o.

információk fogadása, elemzése, valamint az elemzés eredményeinek, illetve minden releváns információnak az illetékes hatóságokhoz történő továbbítása.[57] A tagállamoknak 2017. június 26. napjáig kellett a tagállami szabályozásba átültetni az irányelv rendelkezéseit.[58]

A IV. Pénzmosás elleni irányelv módosítására 2018-ban került sor, mivel a pénzmosás elkövetésére jellemző legújabb tendenciákra és kockázatok gyorsan változó jellegére kívánt reflektálni az uniós jogalkotó.[59] Az elmúlt években pénzmosás, az adókijátszás, az adócsalás és a korrupció témája igencsak a közvélemény látóterébe került. Az új szabályozás elfogadásának egyik indoka volt, hogy egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek egyes alternatív pénzügyi rendszerekként működő modern technológiai szolgáltatások, mivel azok kívül esnek az uniós jog hatályán vagy a jogi követelmények alóli olyan mentességeket élveznek, amelyek ma már nem feltétlenül indokoltak. A folyamatosan változó tendenciák ütemének követése érdekében további intézkedésekre van szükség a pénzügyi műveletek, gazdasági társaságok és más jogi entitások, valamint a bizalmi vagyonkezelők és a bizalmi vagyonkezelőihez hasonló struktúrájú, társulás jellegű jogi megállapodások nagyobb átláthatóságának a biztosítása és a megelőzésre irányuló meglévő keret javítása érdekében.

Az V. pénzmosás elleni irányelv számos újítást vezet be azáltal, hogy hozzáférést biztosít a tényleges tulajdonosokra vonatkozó információkhoz, kiküszöböli a virtuális fizetőeszközök felhasználásával kapcsolatos kockázatokat, bővíti az uniós pénzügyi információs egységek hozzáférését a nyilvántartásokhoz, javítja a kiemelt kockázatot jelentő harmadik országokból kiinduló vagy azokba irányuló pénzügyi tranzakciókra vonatkozó biztosítékokat.[60] A tagállamoknak 2020. január 10-ig kellett az új rendelkezéseket a nemzeti jogba átültetniük, így átfogóbb jogi keretbe kerültek a pénzmosás megelőzéséhez szükséges intézkedések.[61]

III.1.2. A pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelem

A VI. pénzmosási irányelv a pénzmosás elleni küzdelem büntetőjogi, represszív eszközeit szabályozza. Az alábbiakban bemutatni kívánt szabályozás a IV. pénzmosás elleni preventív jellegű irányelvet és annak módosítását (V. pénzmosási irányelv) egészíti ki, tehát nem kíván a korábbiak helyébe lépni. A Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követően a pénzmosás beletartozik abba a tíz különösen súlyos, határokon átnyúló, uniós érdekeltségű bűncselekménybe, amely vonatkozásában az Európai Unió az EUMSz. 83. cikk (1) bekezdése alapján jogharmonizációs hatáskörrel rendelkezik. Az irányelv célja, hogy a pénzmosás tekintetében valamennyi tagállam hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciókat alkalmazzon.[62] Mivel a tagállamok ennek nem tudtak eleget tenni, Uniós szinten e cél jobban megvalósítható.

---

[57] Jacsó Judit: *A pénzmosás compliance hazai és európai dimenzióban a társadalmi innováció tükrében,* In: Miskolci Jogi Szemle, 2019/2. különszám, 400-402

[58] Az Európai Parlament és a Tanács 2015/849/EU irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.

[59] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról.

[60] https://blog.kpmg.hu/2019/12/a-penzmosas-es-terrorizmus-finanszirozasanak-megelozese-napjainkban/ (Letöltés ideje: 2020. 10.14.)

[61] Jacsó: *i. m.* (2019), 399-403. o.

[62] Az Európai Unió Működéséről szóló szerződés, 83. cikk (1) bekezdés.

Tárgyi hatálya alapján az irányelv minimumszabályokat állapít meg a pénzmosás területén a bűncselekmények fogalommeghatározására és a szankciókra vonatkozóan, tehát az Unió által elfogadott intézkedéseknek összhangban kell állniuk a nemzetközi fórumokon tett egyéb lépésekkel, és legalább ugyanolyan szigorúaknak kell lenniük. A tagállamok rendelkezhetnek úgy, hogy a hanyag vagy tudatos gondatlanságból eredő pénzmosást is büntetendővé nyilvánítják.[63]

Az irányelv taxatíve felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyekből származó vagyon tekintetében a tagállamoknak büntetendővé kell nyilvánítaniuk a pénzmosást. Az irányelv általános szabályként rögzíti, hogy minden további bűncselekményt a pénzmosás alapcselekményének kell tekinteni, amelyek esetében a büntetési tétel felső határa egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztés vagy szabadságelvonással járó intézkedés, illetve azon tagállamok tekintetében, melyek jogrendszere a bűncselekményekre minimum büntetési tételt ír elő, a büntetési tétel alsó határa hat hónapot meghaladó tartamú szabadságvesztés vagy szabadságelvonással járó intézkedés.[64]

A pénzmosási irányelv az alapcselekmények bizonyítására vonatkozóan számos segítő szabályt tartalmaz. A pénzmosás elleni küzdelem hatékonyabbá tétele érdekében kimondja, hogy a pénzmosás büntetendőségéhez nincs szükség az alapcselekmény miatti korábbi vagy egyidejű büntetőjogi felelősséget megállapító ítéletre. Az alapcselekménnyel kapcsolatos összes tényállási elem és körülmény, például az elkövető személyazonosságának megállapítására sincs szükség. Problémákat idézhet elő, amennyiben az alapcselekményt és a pénzmosást különböző tagállamokban követik el. A pénzmosás büntetendősége azonban akkor is fennáll, ha a büntetendő alapcselekmény, amelyből a vagyon származik más tagállam vagy harmadik ország területén valósult meg, feltéve, hogy az adott magatartás belföldi megvalósulása esetén büntetendő cselekménynek minősülne.[65]

A tagállamok kötelessége, hogy meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a jogi személyek felelősségre vonhatók legyenek az irányelv 3. és 4. cikkben felsorolt pénzmosási bűncselekményekért, amelyet akár saját nevében eljárva, akár a jogi személy valamely szervének tagjaként eljárva olyan személy követett el a jogi személy javára, aki a jogi személyen belül vezető tisztséget tölt be, amely alapulhat a jogi személy képviseletének jogán, a jogi személy nevében történő döntéshozatal jogán, vagy a jogi személyen belüli ellenőrzés gyakorlásának a jogán.

A tagállamoknak meg kell hozni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jogi személyek felelősségre vonhatók legyenek, amennyiben valamely, a fentiekben említett személy által gyakorolt felügyelet vagy ellenőrzés hiánya tette lehetővé, hogy a neki alárendelt személy a bűncselekményt elkövesse. A büntetőeljárás lefolytatható azon természetes személyek ellen is, akik az irányelvben megjelölt bűncselekmények valamelyikét tettesként, felbujtóként vagy bűnsegédként követik el.

Az irányelv 8. cikke rendelkezik a jogi személyekre alkalmazható szankciókról, mely szerint a tagállamok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a felelősségre vont jogi személy hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókkal legyen sújtható, amelyekbe beletartoznak a büntetőjogi és nem büntetőjogi jellegű pénzbeli szankciók, de beletartozhatnak egyéb szankciók is, mint például a kizárás az állami kedvezményekből vagy támogatásokból; a

[63] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673 Irányelve (2018. október 23.) a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről, Preambulum.

[64] A VI. pénzmosási irányelv rendelkezései nem vonatkoznak az Európai Unió pénzügyi érdekeit érintő különleges szabályok hatálya alá tartozó bűncselekményekből származó vagyonra, ezekre a deliktumokra ugyanis a PIF irányelv rendelkezései irányadóak.

[65] Farkas-Jacsó-Udvarhelyi*: i.m.* (2019), 71. o.

közfinanszírozásból való ideiglenes vagy végleges kizárás, ideértve a közbeszerzési eljárásokat, támogatásokat és koncessziókat; valamely üzleti tevékenység gyakorlásától való ideiglenes vagy végleges eltiltás; bírósági felügyelet alá helyezés; bíróság által elrendelt felszámolás; illetve a bűncselekmény elkövetésére használt létesítmények ideiglenes vagy végleges bezárása.[66]

A tagállami preventív pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni szabályok fontos szerepet játszanak a pénzmosás elleni küzdelemben. Ennek keretében különösen a tagállami pénzügyi információs egységeinek (FIU) szerepét kell hangsúlyozni. A tagállami FIU-k fogadják a gyanús ügyletekről szóló bejelentéseket, azokat elemzik, megvizsgálják. Az elemző-értékelő tevékenység eredményét bűnüldözési célból továbbítják, valamint nemzetközi információcserét is végeznek. A FIU-k tevékenységük által elősegíthetik és támogathatják a pénzmosással kapcsolatos ügyek nyomozását a bűncselekményből származó pénzeszközökkel kapcsolatos a pénzügyi és egyéb információk szolgáltatása révén.

III.1.4. Pénzmosás compliance a magyar jogban

A pénzmosás elleni küzdelem hazánkban már az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt megindult, hiszen a jogharmonizációs kötelezettségnek eleget téve a pénzmosást az 1994. évi IX. törvény már kriminalizálta, majd az uniós irányelvek változásával együtt a magyar jog is fejlődött. A IV. Pénzmosás elleni irányelv átültetéséből eredő kötelezettségnek a magyar jogalkotó egy új törvény, a 2017. évi LIII. a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény elfogadásával tett eleget (a továbbiakban: Pmt.),[67] melyben a preventív jellegű intézkedések találhatóak meg.

A Pmt. személyi hatálya a Magyarországon székhellyel, fiókteleppel vagy telephellyel rendelkező szolgáltatókra, személyekre terjed ki, akik meghatározott tevékenységet végeznek. A pénzmosás compliance kötelezettek a következők: a pénzügyi szektorban dolgozók; szerencsejáték szervezők, árukereskedők [az árukereskedők csak akkor tartoznak a Pmt. hatálya alá, ha egyrészt egy meghatározott összeghatárt (hárommillió forint) eléri vagy azt meghaladja a fizetés összege, másrészt az készpénzben történik, illetve a nemesfémekkel kereskedők összeghatártól függetlenül a Pmt. hatálya alá tartoznak.]; valamint a független jogi hivatások képviselői.[68]

A Pmt. tárgyi hatálya határozza meg a compliance kötelezettségeket. A Pmt. számos kötelezettséget ír elő a szolgáltatók számára, amelyek közül kiemelendő az ügyfél-átvilágítási és a bejelentési kötelezettség, melyek nagyon szoros kapcsolatban állnak egymással, hiszen az ügyfél-átvilágítással kerülhet a szolgáltató olyan adat, tény, információ birtokába, amely megalapozza a későbbi bejelentést.

A szolgáltató az ügyfél-átvilágítást az alábbi esetekben köteles alkalmazni:

(1) Üzleti kapcsolat létesítése.

(2) Az ügyleti megbízás négymillió-ötszázezer forintot eléri vagy meghaladja a teljesítéskor.

[66] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673 irányelve (2018. október 23.) a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről, 7- 8. cikk.
[67] 2017. évi LIII. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról.
[68] Jacsó: i. m. (2019), 404-405. o.

(3) Árukereskedő esetében a hárommillió forintot elérő vagy meghaladó összegű ügyleti megbízás készpénzben történő teljesítésekor.

(4) A pénzátutalás összege a háromszászezer forintot meghaladja.

(5) A távszerencsejátéknak nem minősülő fogadást szervező tekintetében a távszerencsejátéknak nem minősülő, nem hírközlő eszköz és rendszer útján szervezett fogadás esetében a hatszázezer forintot elérő vagy meghaladó összegű nyeremény kifizetés, a távszerencsejátéknak nem minősülő, hírközlő eszköz és rendszer útján szervezett fogadás esetében a hatszázezer forintot elérő vagy meghaladó összegű játékosi egyenlegről történő kifizetés teljesítésekor.

(6) Pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény vagy körülmény felmerülése esetén, ha átvilágításra még nem került sor.

(7) Ha a korábban rögzített ügyfélazonosító adatok valódiságával vagy megfelelőségével kapcsolatban kétség merül fel.[69]

(8) Ha az ügyfél-azonosító adatokban bekövetkezett változás kerül átvezetésre és kockázatérzékenységi megközelítés alapján szükséges az ügyfél-átvilágítás ismételt elvégzése.

(9) Háromszázezer forintot elérő, illetve azt meghaladó összegű pénzváltás esetén.[70]

A szolgáltató köteles nemcsak az ügyfelet, hanem annak meghatalmazottját, a rendelkezésre jogosultat, továbbá a képviselőt azonosítani és személyazonosságát igazoló ellenőrzést végezni az ügyfél-átvilágítás első lépéseként. Fontos, hogy a tényleges tulajdonosra vonatkozó nyilatkozatot is be kell szereznie a szolgáltatónak. Azonban nemcsak azonosítani kell az ügyfelet, hanem folyamatos monitoring kötelezettség is terheli a szolgáltatókat az üzleti kapcsolat során, amelynek a lényege a szokatlan jellemzők felfedése és szükség esetén bejelentése a nemzeti FIU-nak.[71] Fokozott ügyfélátvilágításra kerül sor, ha az ügyfél stratégiai hiányosságokkal rendelkező, kiemelt kockázatot jelentő harmadik országból származik, vagy kiemelt közszereplőről van szó.

A bejelentési kötelezettség alapján a szolgáltató vezetője, foglalkoztatottja és segítő családtagja pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására, vagy dolog büntetendő cselekményből származására utaló adat, tény, körülmény felmerülése esetén köteles a szolgáltatón belül megjelölt személynek haladéktalanul bejelentést tenni. A kijelölt személy a bejelentést haladéktalanul továbbítja a pénzügyi információs egységnek. A bejelentési kötelezettség szándékos elmulasztása büntetőjogi következményekkel jár. A magyar szabályozás sajátossága, hogy a legszigorúbb eszközzel lép fel a bejelentési kötelezettség elmulasztójával szemben. A 2001. évi Btk. novelláig a bejelentési kötelezettség elmulasztása pénzmosásnak

[69] Jacsó: i. m. (2019), 407. o.
[70] 2017. évi LIII. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról 6.§ (1) bekezdés.
[71] Független és autonóm pénzügyi információs egység (Financial Intelligence Unit – FIU).

minősült. A klasszikus pénzmosás fogalmába azonban nem illeszkedett a mulasztásban megnyilvánuló deliktum, így e bűncselekmény külön szabályozása vált indokolttá. A törvényalkotó a 2001. évi CXXI. törvénnyel „A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása" címmel külön rendelte büntetni a bejelentési kötelezettség elmulasztóját. A hatályos Btk. 401.§-a rendeli büntetni a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztását, amely vétségnek minősül és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.[72]

Előfordulhat, hogy a jelentéstételre kötelezett foglalkoztatott vagy esetleg családtag, a bejelentés után várható, a felettes általi megtorlás félelme miatt mulasztja el megtenni kötelezettségét. Félelme hátterében meghúzódhat az az ok, hogy munkáját elveszíti, pozíciójából visszafokozzák vagy akár munkahelyi zaklatás áldozata lesz. Így amennyiben eleget tesz jelentéstételi kötelezettségének jövőbeni kilátásait is kockáztatja. A fentiekre tekintettel, de lege ferenda javasoljuk a közérdekű bejelentő üldözése tényállás Büntető Törvénykönyvbe iktatását. Aki a közérdekű bejelentővel szemben hátrányos intézkedést tenne, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel lenne büntethető. Úgy gondoljuk, hogy a szabályozás büntető kódexbe emelésével, a bejelentéstételek számára serkentő hatással bírna. A pénzmosást elkövetők esetében pedig ez a szabályozás visszatartó erővel hathat. Itt szeretnénk hangsúlyozni a büntetés ultima ratio jellegét és a megelőzés fontosságát.

Hazánkban a pénzmosás elleni információs egység (FIU) feladatait a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi keretén belül működő, de attól független Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda látja el. Ez az Iroda fogadja a Pmt. által meghatározott kötelezetti körtől a pénzmosás és terrorizmus finanszírozásának gyanúja alapján érkező bejelentéseket, melyeket megvizsgál és az értékelő-elemző tevékenysége eredményeként bűnüldözési célból továbbít. A pénzügyi információs egység a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem, valamint bűncselekmények megelőzésének, felderítésének, nyomozásának elősegítése céljából elemző-értékelő tevékenységet folytat, amelynek keretében operatív és stratégiai elemzést végez.[73]

További kötelezettségek: titoktartási kötelezettség, adatvédelem, nyilvántartás vezetési kötelezettség, statisztika vezetési kötelezettség, intézkedések az Európai Unió más tagállamában, illetve harmadik országban található fióktelep és leányvállalat esetén, belső ellenőrző, információs rendszer, képzési program működtetésének kötelezettsége, belső szabályzat készítési kötelezettség.[74]

III.1.5. A felügyeletet ellátó szervezetek szerepe a pénzmosás compliance területén

A törvény kijelöli a felügyeletet ellátó szerveket, amelyek biztosítják a felügyeleti tevékenység gyakorlása által a szolgáltatók megfelelését. Ellátják a kijelölt személyekre vonatkozó bejelentések nyilvántartásba vételét, kezelését; a jóváhagyásra benyújtott szabályzatok elbírálását, illetve a hatósági ellenőrzések lefolytatását.

A felügyeletet a Pmt. alapján az alábbi szervek látják el:

a) Magyar Nemzeti Bank: a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletével kapcsolatos feladatkörében eljárva: pl. bankok, takarékszövetkezetek, pénzváltó, postai szolgáltató esetében.
b) Magyar Könyvvizsgálói Kamara: könyvvizsgálók körében.

[72] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 401.§
[73] Jacsó Judit: *A pénzmosás compliance hazai és európai dimenzióban a társadalmi innováció tükrében*, In: Miskolci Jogi Szemle, 2019/2. különszám, 408-409
[74] Uo.

c) Területi Ügyvédi Kamara: területileg illetékes kamara, amelyiknek az ügyvéd/jogtanácsos a tagja.
d) Területi Közjegyzői Kamara: területileg illetékes kamara, amelyiknek a közjegyző a tagja.
e) Fővárosi Kormányhivatal: nemesfémkereskedő, árukereskedő esetében.
f) NAV Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás elleni Iroda: könyvviteli szolgáltatást nyújtók, az adótanácsadók és az adószakértők esetében.
g) Bizalmi vagyonkezelőkről és a tevékenységük szabályairól szóló törvény szerinti hivatal.[75]

A IV. Pénzmosás elleni irányelvvel összhangban a Pmt. részletesen szabályozza a szolgáltatók nemzeti rendelkezések megsértéséért való felelősségre vonhatóságát. A felügyeletet ellátó szervek hatékony, arányos és visszatartó erejű közigazgatási szankciókat szabhatnak ki, melyeknek a jogi személyekkel, a vezető testület tagjaival vagy bármely, a jogsértésért felelősségre vonható természetes személlyel szemben is alkalmazhatónak kell lenniük.

III.2. A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény

Magyarországon a gazdasági élet szereplői közül a külföldi tulajdonú multinacionális vállalatok, az anyavállalatukra érvényes jogi és etikai követelményeken túl, a hazai körülményekhez is igazodnak. Az állami tulajdonú vállalatok közül sokan saját compliance-rendszert építettek ki, mások azonban, hasonlóan a magyar kis- és középvállalatok többségéhez, sajnálatosan nem alkalmazzák a felelős vállalatvezetési elveket.

A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény hatályba lépését követően – figyelemmel az OECD Bribery Working Group, illetve a Moneyval ajánlásaira – jelentős módosításon esett át. A módosítás során figyelembe vett nemzetközi ajánlások szerint, a jogi személyek valamennyi szándékos bűncselekmény miatt felelősségre vonhatók voltak, de velük szemben intézkedés alkalmazására ritkán került sor.

A törvénymódosítás során a jogalkotó lényegesen kitágította azon esetek körét, amikor a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazásának lehet helye. A 2013. július 1-jétől hatályos szabályok szerint erre akkor is lehetőség van, ha a bűncselekményt elkövető természetes személy büntetőjogi felelőssége nem állapítható meg, de az, hogy bűncselekmény történt, egyértelmű.[76]

A magyar büntetőjog alapvető tétele, hogy bűncselekményt kizárólag természetes személy követhet el. A bűncselekmény létrejöttének nélkülözhetetlen fogalmi eleme, hogy büntetőjogilag felelősségre vonható természetes személy, bűnösen, a Büntető Törvénykönyvben büntetni rendelt tényállásszerű magatartást valósítson meg. A magyar büntetőjog nem ismeri a kollektív felelősségi rendszert, tehát a büntetőjogi felelősség mindenkit egyénileg terhel, ezáltal jogi személy a bűncselekmény tetteseként és részeseként sem válhat a bűncselekmény elkövetőjévé.[77]

A jogi személlyel szemben intézkedések alkalmazására két esetben kerülhet sor:

a) Az első esetben egy büntetőjogi felelősséggel tartozó, büntethető természetes személy, a jogi személy felhasználásával létrehozott szándékos deliktumot követ el, és a büntetendő magatartást a jogi személy törvényben

[75] Uo., 410. o.
[76] https://korrupciomegelozes.kormany.hu/szervezeti-ellenallokepesseg-novelese-uzleti-elet-tisztasaga. (Letöltés ideje: 2020.04.05.)
[77] Belovics: *i.m.* (2014), 609. o.

meghatározott vezetője, tagja, vagy alkalmazottja a jogi személy tevékenységi körében valósítja meg. Fontos kitétel, hogy mind az objektív, mind pedig a szubjektív követelményeknek fenn kell állniuk. Objektív jellegű követelmény a szándékos bűncselekmény törvényi tényállásának a kimerítése, a szubjektív jelleg pedig az elkövető személyével (jogi személy vezető tisztségviselője, képviseletre feljogosított tagja, alkalmazottja vagy tisztségviselője, cégvezetője, felügyelőbizottságának a tagja, ezek megbízottja, továbbá tagja, illetve alkalmazottja), illetve a bűnösség formájával kapcsolatos.[78] Fontos szubjektív követelmény, hogy az elkövető olyan szándékos bűncselekményt valósítson meg, amely a jogi személy javára előny szerzését célozta, eredményezte vagy, hogy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával kövesse el.

b) Intézkedés alkalmazására kerülhet sor abban az esetben is, ha a bűncselekmény természetes személy elkövetője sem tisztségviselőként, sem tagként nem kapcsolódik a jogi személyhez, azonban az általa megvalósított deliktum a jogi személy javára előny szerzését eredményezte vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, és a jogi személy vezető tisztségviselője vagy képviseletre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja a bűncselekmény elkövetéséről tudott. Ebben az esetben az elkövető bárki lehet. Az intézkedés alkalmazásának további feltétele, hogy a bíróság a terhelttel szemben (természetes személy elkövető) büntetést kell kiszabnia vagy intézkedést kell alkalmaznia.[79]

Lehetséges a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazása akkor is, ha nem sikerült az elkövető kilétét megállapítani, vagy a felelősségre vonásra büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok léte miatt nem kerülhet sor, vagy ha az eljárás lefolytatásának egyéb akadálya van, azonban a többi tényállási elem bizonyított.[80]

A jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések:

a) A jogi személy megszüntetése: Jogi személy megszüntetése kizárólag önállóan alkalmazható. A bíróság a jogi személyt megszünteti, ha jogszerű gazdasági tevékenységet nem folytat, és a jogi személyt bűncselekmény elkövetésének leplezése céljából hozták létre, vagy a jogi személy tényleges tevékenysége a bűncselekmény elkövetésének a leplezését szolgálja. Amennyiben ezen feltételek fennállnak a bíróságnak nincsen mérlegesési lehetősége a megszüntetést illetően.[81]

b) A jogi személy tevékenységének korlátozása: Enyhébb intézkedési formának minősül, mely egytől három évig terjedő időszakra alkalmazható. A korlátozás alá eső időszak alatt a jogi személy nem vehet részt közbeszerzési eljárásban, koncessziós szerződést nem köthet, nem minősíthető közhasznú szervezetté.[82]

c) Pénzbírság[83]: Jelenleg a legenyhébb alkalmazható intézkedés a pénzbírság. Mértékét a Jsz. tv. a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előnyhöz arányosítja. A pénzbírság legnagyobb mértéke a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előny értékének a háromszorosa, de legalább ötszázezer forint.[84]

[78] Uo.
[79] Belovics: *i.m.* (2014), 610. o.
[80] Belovics: *i.m.* (2014), 611. o.
[81] 2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazhat büntetőjogi intézkedésekről 4.§
[82] 2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazhat büntetőjogi intézkedésekről 5. §
[83] 2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazhat büntetőjogi intézkedésekről 6. §
[84] Belovics: *i.m.* (2014), 612. o.

III.3. Következtetések

A magyar jogtörténetben először a Tripartitumban jelent meg a kollektív felelősségre vonás szükségességének gondolata. Felmerül azonban egy súlyos elméleti probléma. A kontinentális jogrendszer a római jogból ismert *„societas delinquere non potest”* elvére épít. Mindez annyit jelent, hogy a közösség büntetőjogi felelősségre vonására nem kerülhet sor.[85] A bűncselekmény elkövetője csak természetes személy lehet, szintúgy csak vele szemben van lehetőség büntetőeljárás lefolytatására. A kontinentális jogrendszerünk az egyéni felelősség elvét vallja.[86]

2000-ben az Igazságügyi Minisztérium készített egy tervezetet a Büntető Törvénykönyv módosítására, amelyben törvényességi intézkedéseket fogalmazott meg a gazdálkodó szervezetek számára. Ilyen intézkedések bevezetésére azonban nem került sor, mivel a törvényhozó úgy döntött, hogy nem a Büntető Törvénykönyvben, hanem külön törvényben, a jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvényben szabályozza a kérdést.[87] A törvény megnevezéséből is kitűnik, hogy kerüli a büntetőjogi felelősség kifejezést, helyette alkalmazható büntetőjogi intézkedéseket találunk. A törvény büntetések kiszabása helyett jogi személyekkel szemben alkalmazható intézkedésekről szól, hiszen a büntetés feltétele a bűnösség.

A társadalmi, gazdasági élet fejlődése, valamint a jogi személyek tömeges megjelenése maga után vonja azt a kívánalmat, hogy a jog alkalmazkodjon ezekhez a változásokhoz.[88] Felmerül azonban a kérdés, hogy mindenképpen szükség van-e büntetőjogi felelősség bevezetésére, nem elegendő-e más jogágakban szankcionálni a jogi személyt akár bűncselekményt valósít meg a tevékenységi körében, akár kisebb fokú jogsértést.

Erdei Árpád véleménye szerint csupán elhatározás kérdése, hogy a jogi személy büntetőjogi felelősségének lehetőségét elutasítjuk vagy elfogadjuk. A döntésnek viszont ára van. Ha elutasítjuk a jogi személyek büntetőjogi felelősségét, akkor egy feltételezett vagy valóságos hatékonysági eszközről való lemondás lesz az ára. Azonban, ha elfogadjuk a lehetőségét, akkor az ár a büntető anyagi jog évszázados dogmatikájának felbolygatása. Figyelembe kell azonban venni, hogy a dogmatikai megfontolások nem állhatják útját a világ által megkövetelt fejlődésnek[89]

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és a compliance szerepe és fejlődése különösen jelentős Ausztriában. A Bundesgesetz über die Verantwortlichkeit von Verbänden für Straftaten, Verbandsverantwortlichkeitsgesetz (a továbbiakban VbVG), azaz a szervezetek büntetőjogi felelősségéről szóló 2006. törvény nagy szerepet játszott a compliance struktúrák bevezetésében az osztrák gazdasági életben. A VbVG 3.§-sa nem korlátozódik a jogi személyek vezető tisztségviselőire vagy tagjainak speciális bűncselekményére, így bármely természetes személy bűncselekménye a szervezet büntetőjogi felelősségét vonhatja maga után, amennyiben a bűncselekményt a jogi személy javára vagy a vállalat jogi kötelezettségeinek megszegésével követték el. A szervezet tehát akkor vonható felelősségre, ha a természetes személy által elkövetett bűncselekményt a vállalaton belül döntéshozó személy jogellenes és bűnös tevékenységével vagy mulasztásával

[85] Pieth, Mark-Ivory, Radha: *Emergence and Convergence: Corporate Criminal Liability Principles*. Springer, Dordrecht, 2011, 4. o.
[86] https://www.parlament.hu/naplo98/232/n232_030.htm. (Letöltés ideje: 2020. 04.29.)
[87] 2001. évi CIV. törvény a jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről
[88] Czebe András: *Az európai szervezett bűnözés alakulása a COVID-19 járvány okozta krízishelyzet tükrében*. In *MTA Law Working Papers*, 2020/16. szám, 5. o,
[89] Erdei Árpád: *Hogyan lehet terhelt a jogi személyből, avagy a jogi felfogás változásának ára*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 91-92. o.

maga valósította meg, vagy a döntéshozó személy a gondossági kötelezettségét megszegte, amely lehetővé tette vagy megkönnyítette a vállalat alkalmazottja által elkövetett bűncselekményt.[90]

Ausztriában már a legtöbb gazdasági társaság tisztában van azzal, hogy a szervezetek büntetőjogi felelősségének elkerülése érdekében szükség van hatékony vállalati compliance struktúrák bevezetésére.[91] Az osztrák Büntető Törvénykönyvben a jóvátétel a bűncselekmény káros következményeinek a megszüntetését célzó fontos jogkövetkezmény, amely az elkövetőt kárjóvátételre, a jövőbeni lehetséges károk esetén pedig a bűncselekményektől való önkénes elállásra ösztönözi.[92] Véleményünk szerint a magyar jogalkotó számára a szomszédos Ausztriában már bevezetett és hatékonynak tekinthető szabályozás követendő példa lehet.

A hatékony compliance struktúra kialakításának előfeltétele az adott szervezet mélyreható kockázatértékelése. Értendő ez alatt a munkatársakkal, az igazgatósági tagokkal, külső személyekkel, ügyfelekkel való interjúk lefolytatása. Fontos az összes releváns belső folyamat átvizsgálása, valamint meglévő dokumentáció felülvizsgálata. Az informatikai és jelentéstételi rendszerek elemzését és felülvizsgálatát is értenünk kell alatta. Nem maradhat ki az ügyfelek adatainak helyszíni ellenőrzése, a magatartási kódexek elemzése, valamint a belső statisztikák és elemzések értékelése. Végül ide tartozik a vezetőkkel folytatott záró megbeszélés is.[93]

III.3.1. De lege ferenda javaslatok

Meglátásunk szerint szükséges a jogi személyek számára egy átfogó compliance-politika kialakítása, melyet egy magatartási kódex, valamint standard működési eljárások keretében lehet megvalósítani. Biztosítani kell a megfelelő képzést és jogi tanácsadást, valamint belső és külső ellenőrzést kell lefolytatni. Intézményileg kell kinevezni a megfelelésért felelős tisztviselőt – compliance officer - továbbá létre kell hozni egy visszaélés-bejelentő vonalat (whist-leblower hotline), melyet végül kiegészíthet egy amnesztiás program is. A compliance-intézkedések az adott vállalaton belüli meghatározása során az is szükséges, hogy széles teret biztosítsanak a mérlegelési jogkörnek.[94]

Meggyőződésünk szerint szükséges, hogy a vállalatok hatékony compliance struktúrákat fejlesszenek ki, ami hozzájárulna a részvényesek és hitelezők tulajdonának megóvásához, a korrupció minimalizálásához és a jó közigazgatás védelméhez is. Ez a megoldás nem csak a nemzeti, hanem az Európai unió pénzügyi érdekeit is védené.

A compliance struktúrák bevezetését ösztönző elemként, de lege ferenda bevezetnénk a kilépési stratégiát, amely az ügyész széleskörű diszkrecionális jogkörén alapulna. Lényege abban állna, hogy az ügyész mérlegesén múlna, hogy folytatódjon-e a büntetőeljárás, vagy sem. Döntését a vállalat gondatlansága befolyásolná, melyet a bűncselekmény elkövetése előtt bevezetett compliance struktúrák bevezetése mutatna.[95] Azonban, ha a büntetőeljárást mégis lefolytatnák,

---

[90] Farkas-Dannecker-Jacsó: *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai*, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019, 396. o.
[91] Uo., 393. o,
[92] Uo., 395. o,
[93] Uo., 411. o.
[94] Soyer, Richard-Pollak Sergio: Compliance: Mehr als ein Mode (Zauber) Wort. In *Verlag Manz*, 2016/2. szám, 49. o.
[95] Bundesgesetz über die Verantwortlichkeit von Verbänden für Straftaten, Verbandsverantwortlichkeitsgesetz 18.§ (1) bekezdés.

akkor enyhítő körülményként kellene értékelni a büntetés kiszabása során, hogy a vállalatnál a bűncselekmény elkövetése előtt compliance, azaz megfelelőségbiztosítási struktúrák voltak gyakorlatban vagy pedig, hogy a bűncselekmény elkövetése után szigorú compliance intézkedéseket vezettek be. Amennyiben a compliance struktúrák bevezetésére a szankció kiszabása után kerülne sor, hivatalból, utólagosan is lehetőség nyílna a szankció enyhítésére.[96]

Törvénymódosító javaslatunkban osztjuk Ambrus István véleményét, aki szerint a whistleblower (közérdekű bejelentő) védelmét, de lege ferenda ismét a büntetőjog és nem a szabálysértési jog területén kellene szabályozni.

Javasoljuk, hogy a gazdasági és korrupciós büntetőeljárásokban egy erre specializálódott ügyészi csoport kerüljön felállításra, melynek szakértő tevékenysége által még hatékonyabb lenne a bűnüldözés. A gazdasági bűncselekmények és a korrupció elleni, nemzeti szakosított ügyészek eredményesnek bizonyulnak a gazdasági bűncselekmények nyomozásában, ezért érdemes lenne megfontolni egy ilyen szabályozás bevezetését azokban az uniós tagállamokban, amelyek számára még nem ismeretes.[97]

A bűncselekmények elleni még hatékonyabb küzdelem érdekében megfontolandó lenne, hogy az uniós jogalkotó a PIF irányelv hatályát az Unió pénzügyi érdekeit érintő további bűncselekményekre is kiterjessze. Így például az adócsalás elkövetése érdekében történő hamis, fiktív számlák üzletszerű kibocsátását önálló speciális bűncselekményi tényállásban lehetne szabályozni. Megfontolandó lenne az uniós csalás tényállását minősítő körülményekkel, például az üzletszerű elkövetéssel vagy bűnszervezetben történő elkövetéssel kibővíteni.

A bankok annak érdekében, hogy a szabályozói kihívásoknak megfeleljenek rendkívül fontos, hogy az adatkezelési képességeket és az IT infrastruktúrát fejlesszék. A hatékony adatgyűjtés és az új technológiák, mint a mesterséges intelligencia vagy a gépi tanulás használata jelentősen növelheti a compliance erőforrások felhasználásának hatékonyságát.[98]

De lege ferenda javaslat a 2001. évi CIV. törvény módosítására:

II. FEJEZET
BÜNTETŐELJÁRÁSI RENDELKEZÉSEK

Az eljárás megszüntetése

16. § (3) Az ügyész eltekinthet a büntetőeljárástól vagy ejtheti a vádat, ha tekintettel a bűncselekmény, a kötelezettségszegés vagy a gondossági kötelesség megszegésének a súlyára, a cselekmény következményeire, a jogi személy cselekmény utáni magatartására, a jogi személlyel szemben kiszabandó pénzbírság nagyságára, illetve a cselekmény által a jogi személynél vagy a tulajdonosnál beálló vagy közvetlenül várható jogkövetkezményre tekintettel a jogellenes cselekmény üldözése illetve jogkövetkezmény kiszabása szükségtelennek tűnik.
(4) A bűntetőeljárás lefolytatásától az ügyész nem tekinthet el, illetve az eljárást nem szüntetheti meg, ha
a) olyan súlyos következménnyel járó cselekmény veszélye fenyeget, melyért a szervezet felelősséggel tartozhat,

[96] Farkas-Dannnecker-Jacsó*: i.m.* (2019), 97. o.
[97] Uo., 400. o.
[98] https://blog.kpmg.hu/2021/07/egyre-tobbet-koltenek-a-bankok-a-penzmosas-megelozesere/. (Letöltés ideje: 2021.11.19.)

b) más szervezetek tevékenységével összefüggő bűncselekmények elkövetésének megakadályozásához, vagy
c) bármely más közérdek miatt az szükséges.
(5) Amennyiben a büntetőeljárás lefolytatásra kerül, akkor a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként kell figyelembe venni, ha
a) a szervezeten belül a bűncselekmény elkövetését megelőzően megfelelőségbiztosítási struktúrákat hoztak létre, vagy
b) a bűncselekmény elkövetése után szigorú megfelelőségbiztosítási intézkedéseket vezettek be a bűncselekmények jövőbeni megelőzése érdekében.[99]

De lege ferenda javaslat a 2012. évi C. törvény módosítására:

XXVII. FEJEZET
A KORRUPCIÓS BŰNCSELEKMÉNYEK

Közérdekű bejelentő üldözése

300/B. § Aki közérdekű bejelentés miatt a bejelentővel szemben hátrányos intézkedést tesz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

IV. BEFEJEZÉS

A hatékony compliance funkció megléte elősegíti a szervezet prudens, a jogszabályoknak és belső szabályzatoknak megfelelő működését, a szervezet eszközeinek, az ügyfelek és a tulajdonosok érdekeinek védelmét, a szervezettel szembeni bizalom fenntartását.

A compliance mint elkülönült, vállalaton belüli funkció még nagyon új keletű intézmény. A megfelelőség leginkább a pénzügyi szférában tudott fejlődni. Ez annak köszönhető, hogy ennek a szektornak kellett az elmúlt bő egy évtizedben a legtöbb kihívással szembenéznie. A pénzügyi szektor azonban számos más ágazathoz kapcsolódik közvetve vagy közvetlenül, ezért az elért fejlődési eredmények hosszabb távon rájuk is hatással fognak bírni.

Annak ellenére, hogy az elmúlt években a compliance jelentősége intenzíven növekedett, szerepe gyakran mégis operatív és mechanikus maradt. Működését még a bürokratikus túlszabályozottság jellemzi. A túlformalizáltság gyakran elfedi a lényeget, megnehezíti az egyéni gondolkodást és azt, hogy a compliance-ben résztvevő munkatársak észleljék a valós, kezelendő kockázatokat. E korlátok részben okai, részben okozatai annak, hogy a compliance funkciói gyakran még ma is alacsonyabb státuszban, az üzletbe kevéssé integrálódva működnek. Gyakran csak egy költséges adminisztratív tehernek és a sikeres üzlet akadályának tekintik.[100]

A megfelelően érvényesülő compliance azért fontos, mert mondhatni, hogy döntő szerepet játszik a vállalatok elleni büntetőeljárásban, de felmerül a gyakorlatban való megvalósításának a kérdése. Ez főleg akkor problémás, ha a jogi keretek bizonytalanok, illetve azok gyakran változnak. A gyakorlatban a vállalatok jellemzően a törvényi előírásoktól is szigorúbban értelmezik a jogi kötelezettségeket a biztonságos oldalon maradás érdekében.[101]

A büntetőeljárások és a büntetések a jó hírnév, a pénz és az idő tekintetében is drágák, ezáltal nemcsak az elkövetőket, hanem magát a vállalatot is megterhelik. A

[99] Farkas-Dannnecker-Jacsó: i. m. (2019), 397. o.
[100] Uo., 420. o.
[101] Uo., 412. o.

bűnmegfelelőségi programok célja a kockázati tényezők feltárása és a bűncselekmény szempontjából releváns kockázatok megvalósulási valószínűségének a minimalizálása - a vállalat és az alkalmazott védelme érdekében. Az átfogó kockázatkezelési programok a társasággal kapcsolatos bűncselekmények és szabálysértések megakadályozására, és legjobb esetben is a bűncselekmények megelőzésére törekszik. Ennek ellenére a megfelelőségi programnak alkalmazkodnia kell az adott vállalat specialitásaihoz. A vállalat tényleges üzleti tevékenységének megfelelően kidolgozott, személyre szabott programokat lehet hatékonyan megvalósítani.[102]

A különböző szervezetek compliance tevékenysége, azaz a jogszabályoknak, belső szabályzatoknak, etikai elvárások szerinti működése és a megfelelési funkciók szervezeten belüli biztosítása egyre nagyobb figyelemnek örvend és igencsak aktuális téma az Európai Unión belül, és fokozatosan egyre inkább hazánkban is.

[102] https://www.strafrecht.de/en/expertise/criminal-compliance/ (Letöltés ideje: 2020. 10. 10.)

Biczi Dorottya[1]

Pénzre válthatók-e az emberi jogok? A fogvatartottak életkörülményeinek szabályozása és változásai hazánkban

I. BEVEZETÉS

A tanulmány témaválasztása elsősorban az emberi jogok bővebb tanulmányozása iránti érdeklődésre vezethető vissza. A társadalom napjainkig rengeteg pozitív változáson ment keresztül, ami az ember alapvető jogait illeti, de még mindig vannak szabályozatlan vagy rosszul szabályozott területek.

A vizsgálódás fókuszpontjában elsősorban Magyarország áll, azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy hazánk tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetének (továbbiakban: ENSZ), az Európai Uniónak (továbbiakban: EU) és számos nemzetközi egyezmény is kötelezi. Jelen tanulmány főként az Alaptörvény Szabadság és Felelősség fejezet III. Cikke által is rögzített kínzás és embertelen bánásmód tilalmára koncentrál. Az Alaptörvény szerint: „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani."[2] Véleményünk szerint elsősorban a fogvatartottak szempontjából vizsgálható ez az alapvető kitétel. Az elítéltek jogi helyzete, illetve az a tény, hogy egy bűnelkövetőt is ugyanúgy megilletik az emberi jogok, meglehetősen érzékeny téma az emberek számára. A téma rendkívül megosztó kérdés a társadalomban, hiszen az igazságérzet azt diktálja, hogy aki bűncselekményt követett el, az viselje a büntetést. Nem igazán foglalkoznak azzal, hogy ezt az elítéltek milyen körülmények között, és milyen pszichikai gyötrelmek között viselik. Egy demokratikus jogállam, ahol az egyik legfontosabb követelmény az emberi jogok tiszteletben tartása és biztosítása, nem engedheti meg azt, hogy egy bűnözőt másképpen kezeljen. A bűnöző kifejezés használata pejoratív szóhasználat, továbbá utalunk arra, hogy a gondatlan bűncselekmények, például közlekedési balesetek elkövetőinél, ahol a bűncselekmény alapesete is gondatlan elkövetéssel valósul meg,[3] a bűnöző terminust használni nem helyes. Hazánkban a „kínzás" szóval túlzás lenne élni, azonban az embertelen bánásmód és körülmények tagadhatatlanul jelen vannak a

[1] Jogász szakos hallgató, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar.
[2] Magyarország Alaptörvénye III. Cikk (1) Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.
[3] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 235. § (1) Aki a közúti közlekedés szabályainak megszegésével másnak vagy másoknak gondatlanságból súlyos testi sértést okoz, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

büntetésvégrehajtási intézetekben. Magyarországon ezt a kérdést a Kormány a közbeszédbe emelte, sőt még nemzeti konzultációt is tervezett ebben a tárgykörben 2020 márciusában. A kutatás célja feltárni a változásokon keresztül a jelenlegi szabályozás következményeit. Megvizsgálni annak okait, mi vezetett odáig, hogy a megoldásnak hitt törvény nem bizonyult hatékonynak, sőt kifejezetten károsnak. Vajon lehet-e egy kártalanítási eljárásban megítélt összeggel kompenzálni a jogsérelmet? Mi lehet a megoldás a sérelmes helyzetek megszüntetésére? A megoldást a szabályozások változásának követésével és a jelenlegi helyzet visszásságait és kiváltó okait vizsgálva keresem.

2. *BÖRTÖNVISZONYOK*

Elsőként a 2008-2014 közötti időszakot tekinjük át, mivel az akkor fennálló viszonyok hoztak el egy sor változást a fogvatartási viszonyok későbbi szabályozásában. Ezt követően térünk ki röviden a jelenlegi helyzetre és adatokra is.

2. 1. A túlzsúfoltság problémája

Hazánkban – nem egyedülálló módon – jelentős túlzsúfoltsággal küzdenek a büntetésvégrehajtási intézetek. A magyar büntetőjog túlzottan szabadságvesztés-centrikus. A bűncselekmények elkövetéséért túlnyomó részt szabadságvesztés büntetés jár a Btk.[4] szerint. Az 1. ábrán a 2008-2014 közötti időszak hazai börtöneinek telítettségi mutatói láthatóak.

[4] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

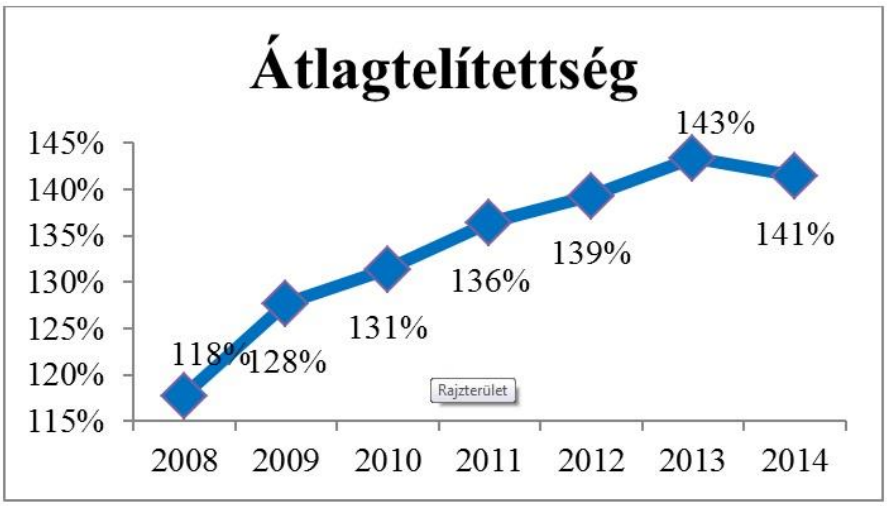

1. ábra. Forrás: Számok, tények 2014; BVOP.

Egyedül 2014-ben tapasztalható egy minimális visszaesés, de az ezt megelőző öt év jelentős növekedést mutat a telítettség szempontjából. Ne feledjük, hogy már a vizsgált időszak első évétől a befogadóképesség fölött volt a mutató, ami folyamatosan növekedett, és 2013-ban a 143%-ot is elérte. Mivel az intézetek túlzsúfoltsággal küzdenek, nem tudják megfelelően biztosítani az elvárt körülményeket. A fogvatartottak életkörülményeit illetően különösen fontos kérdések:

a) az egy elítéltre eső minimális lakótér meghatározása;

b) a börtöncellák figyelésének problémája, értve ezen a kémlelőnyíláson és a kamerával történő figyelést;

c) a magánzárkába vagy maximális biztonságú részlegbe történő elhelyezés;

d) valamint az elítéltek mindennapi alapvető életvitelükhöz szükséges feltételek biztosítása. Az alapvető életvitelhez szükséges feltételek alatt értendő az étel és annak minősége, a cella tisztasága és az, hogy egyáltalán higiénikus-e kellően – amennyire egy végrehajtási intézetben elvárható – az elítéltek környezete.[5]

A vizsgálat középpontjaként az elítéltre eső minimális lakótér meghatározásával foglalkozunk. Itt szeretnénk megjegyezni és pontosítani, hogy büntetésvégrehajtási intézetben letartóztatásban lévő személyek is vannak elhelyezve, akik még nem

[5] Forgács Judit: A fogvatartottak kártalanítása az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata tükrében. In *Társadalomtudomány – Hadtudományi szemle*, 2018/3. szám, 223.o.

elítéltek, csak terheltek. Jelen tanulmányban az ő helyzetükre is kiterjesztve értelmezzük az elítéltként megnevezettek jogi helyzetét, hiszen őket ugyanúgy érintik a körülmények. Mit is takar az, hogy túlzsúfolt egy börtön? „Ez a kijelentés évek óta szinte már közhelynek számít, azonban ha a szavak puszta értelmén túl megpróbálunk leereszkedni a mélyebb szakmai bugyrokba – utalva Dante Isteni színjátékának poklára –, akkor jól láthatjuk azokat a káros hatásokat, amelyeket a túltelítettség miatt a fogvatartottak és a bv. szervezet egyaránt elszenved." Egyrészt a büntetés egyik célját, a reintergációt ellehetetleníti azzal, hogy a fogvatartottaknak olyan körülmények között kell élniük, amely nem a társadalomba való újra beilleszkedésüket, hanem az elszemélytelenedést hozza eredményül. Másodszor az előítéletes gondolkodóknak szolgáltatja ki a büntetésvégrehajtási intézeteket, mivel leegyszerűsítve a bv. rendszer szakmaiatlanságának tudják be a problémát. Harmadszor pedig a nemzetközi elvárásoknak nem tud megfelelni az ország. Nemzetközileg ugyan nincs kötelező minimumkövetelmény egyezmény szinten szabályozva, azonban az általánosan elfogadott érték egy főre vetítve a négy négyzetméter.[6]

A közgondolkodás nem tartja fontosnak a fogvatartottak helyzetét, fogvatartási körülményeiket, hiszen úgyis büntetésüket töltik, így szinte mindegy is, hogy milyen körülmények között élnek.

2. 2. Jelenlegi börtönviszonyok

Elengedhetetlennek tartjuk, hogy röviden kitérjünk a jelenlegi börtönviszonyokra. A túlzsúfoltság égető problémája napjainkban is jelen van, a 2014-es adatokhoz képest azonban csökkenés figyelhető meg. A csökkenés a Kormány ideiglenes intézkedéseinek köszönhető, hiszen elsősorban a férőhelyek bővítését tűzte ki célul. A probléma és a sérelmes helyzetek viszont nem különösebben enyhülnek. Továbbra is rengeteg a panasz az elítéltek részéről az elhelyezési körülmények miatt. Ezt bizonyítja az Országgyűlés által 2020-ban elfogadott törvény is. A sérelmes helyzet olyannyira nem szűnt meg, hogy a tömeges kártalanítási igények az elhelyezés körülményeit illetően a Kormány megítélése szerint már tarthatatlanok. A Kormányt továbbá felszólította a törvény, hogy csökkentse 100% alá a telítettség mértékét 2020.

[6] Pallo József: Egyre jobban éget a seb… A túlzsúfoltság csökkentésének lehetséges útjai. In *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. szám, 18-19.o.

szeptember 30-áig.[7] Ennek oka, hogy a 2019-es adatok szerint a telítettség még mindig a befogadóképesség felett volt. A 2017-es évtől kezdődő változást a 2. ábra szemlélteti.

Éves átlagtelítettség mértéke (%)		*(Záró) Átlagtelítettség mértéke (%)*	
Év	*%*	*Év*	*%*
2017.	129	**2017.**	124
2018.	122	**2018.**	113
2019.	112	**2019.**	110

2. ábra. Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2019/1. szám.

A mutatók szerint sikerült változást elérni az országban, azonban ezek a mutatók ugyanúgy ugrásszerűen nőni fognak, hiszen a férőhelyek száma nem végtelen. Megjegyzendő továbbá, hogy a kitűzött feladat a Kormány részéről nem valósult meg maradéktalanul. Kétségtelen, hogy a telítettségi mutatók javulnak, amint az a 2. ábráról is leolvasható. A büntetésvégrehajtási intézetek átlagos telítettségi értéke változásának hátterében leginkább a büntető törvénykezésből és a férőhelyek alakulásából (férőhelyek létesítése, átstrukturálása) fakadó okok állnak. Az elvárásoknak a magyar büntetésvégrehajtás a telítettség-kiegyenlítő programjával, ütemezett férőhelybővítési projektekkel kíván eleget tenni.[8]

Fogvatartotti átlaglétszámok alakulása (éves átlag)			
Fogvatartotti éves átlaglétszám[1]		*Fogvatartottak létszáma zárónapon[2]*	
Év	*Fő*	*Év*	*Fő*
2017.	17 944	**2017.**	17 343
2018.	17 251	**2018.**	16 303
2019.	16 664	**2019.**	16 334

[7] 2020. évi IV. törvény a börtönzsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről.
[8] *Börtönstatisztikai Szemle 2020*, 4. o.

3. ábra Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle,* 2020.

Mindemellett a fogvatartottak létszáma is csökken. Az adatok szerint csaknem 1000 fővel csökkent a létszám.[9] A tanulmány a jelenlegi szabályozás részletesebb megvizsgálásánál bővebben kitér a férőhelyeket érintő intézkedésekre.

A szabadságvesztés büntetés célja kettős a magyar büntetőjogban. Mind speciális, mind generális prevenciós célt szolgál. Az elkövetőt olyan büntetéssel kell sújtani, hogy egyrészt a társadalom tagjai számára elrettentésül szolgáljon, másrészt azonban az elkövetővel kapcsolatban is van célja a büntetésnek. A büntetés azt a célt is szolgálja, hogy az elítélt ne kövessen el újabb bűncselekményt, és esélye legyen a büntetés letöltése után visszakerülni és beilleszkedni a társadalomba. Ez utóbbi cél kiemelten fontos.[10] A hazai büntetésvégrehajtási intézetek azonban ezt a célt nehezen vagy egyáltalán nem tudják elérni. A reintegráció elősegítése a nem megfelelő börtönkörülmények okán jó eséllyel kudarcot vall. A büntetésvégrehajtás sajnos a legtöbb esetben nem javít, hanem ront egy elítélt személyiségén.[11]

Az 4. ábrával szemléltetve a fogvatartottak több mint a fele visszaesőnek minősült a 2018-as adatok alapján.[12]

Visszaesési mutatók (összes fogvatartott)		
Visszaesési fok	***fő***	***%***
Első bűntényes	7649	46,92
Visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő	1012	6,21
Visszaeső	1399	8,58
Többszörös visszaeső	2989	18,33
Különös visszaeső	2022	12,40
Erőszakos többszörös visszaeső	442	2,71
N.a.	790	4,85
Összesen:	16 303	100,00

4. ábra. Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2019/1. szám

[9] *Börtönstatisztikai Szemle 2020*, 6. o.
[10] Belovics Ervin: A büntetőjogi jogkövetkezmények tana. In: Belovics Ervin (szerk.): *Büntetőjog I. - Általános rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 429. o.
[11] Pálmai Erika: „Szinte semmi esély sincs, hogy valaki megjavuljon”. In *HVG*, 2015/4. szám, 28-29. o.
[12] *Börtönstatisztikai Szemle*, 2019/1. szám, 11. o.

Ez a szám az aktuális adatok szerint sem változott, és a reintegráció hiánya továbbra is fennáll. A 2019-es legfrissebb adatok alapján – az 5. ábrával illusztrálva – 45% első bűntényes, tehát a fogvatartottak több mint fele most is bűnismétlő. Elmondható, hogy a társadalomba való visszailleszkedést és az újabb elkövetés megakadályozását napjainkban sem sikerül megfelelően elérni.

Visszaesési mutatók (2019. 12. 31.)		
Visszaesési fok	***fő***	***%***
Első bűntényes	7 351	45,00
Nem visszaeső	509	3,12
Visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő	1 127	6,90
Visszaeső	1 239	7,59
Többszörös visszaeső	2 963	18,14
Erőszakos többszörös visszaeső	449	2,75
Különös visszaeső	2 051	12,56
Többszörös különös visszaeső	41	0,25
Nincs megállapítva	604	3,70
Összesen:	16 334	100,00

5. ábra. Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2020.

Szintén aggodalomra ad okot, hogy a fegyházakban – ahol pedig különösen jelentős lenne a fogvatartás körülményeinek betartása – a legnagyobb a túlzsúfoltság. Számadatokat tekintve Szeged 123%-os, Sátoraljaújhely 130%-os, Márianosztra 127%-os, Sopronkőhida 131%-os, Vác 130%-os átlagos telítettséggel működött a 2018-as adatok szerint.[13]

3. A FOGVATARTÁS KÖRÜLMÉNYEINEK SZABÁLYOZÁSA

3. 1. A kínzás és az embertelen bánásmód

[13] Sepsi Tibor: Három ábra a magyar börtönhelyzetről héjáknak és galamboknak. In: *Így írnánk mi* https://igyirnankmi.atlatszo.hu/2020/02/04/harom-abra-a-magyar-bortonhelyzetrol-hejaknak-es-galamboknak/. (Letöltés ideje: 2020.10.13.)

Mindenekelőtt fontos tisztázni a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód fogalmát, valamint ezek elhatárolását. Az ENSZ egyezmény szerint a „kínzás kifejezés „minden olyan cselekményt jelent, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, hogy tőle, illetőleg harmadik személytől értesüléseket vagy vallomást csikarjanak ki, vagy hogy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő, vagy harmadik személy követett el, illetőleg amelynek elkövetésével őt vagy harmadik személyt gyanúsítanak, hogy megfélemlítsék, vagy nyomást gyakoroljanak rá, illetőleg hogy harmadik személyt félemlítsenek meg, vagy hogy harmadik személyre gyakoroljanak nyomást, valamint bármilyen megkülönböztetési formára alapított más okból alkalmaznak, ha az ilyen fájdalmat vagy szenvedést közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatólagos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával bárki más okozza.” Az egyezmény kommentárja szerint az 1. és a 16. cikket együtt kell értelmezni. Ebből következik az, hogy a kínzás súlyosabb formája a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek.[14] A hivatkozott kínzás elleni ENSZ-egyezmény alapján a kínzás és a 16. cikkben szereplő többi fogalom közötti elhatárolás tehát egyértelmű. Amennyiben nem felel meg az adott cselekmény a kínzás valamennyi fogalmi elemének, akkor kizárólag a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód megállapításának lehet helye.[15]

3. 2. A fogvatartottak alapjogi korlátozásai

A büntetés egyik kiemelkedő célja a reszocializáció, vagyis, hogy megadja az esélyt a jövőben az elítéltnek a társadalomba történő visszatérésre. Ebből kifolyólag az elítélt jogainak korlátozása sem lehet olyan mértékű, amely nagyobb lelki és fizikai traumát okoz az emberben, mint amire egy szabadságvesztés büntetés hivatott. A pszichológiai okfejtésre valójában csak magyarázatként van szükség, ugyanis egy demokratikus jogállamban az alkotmány, így Magyarországon az Alaptörvény rögzíti az alapvető emberi jogokat és azt, hogy milyen garanciákkal és milyen mértékben

[14] 1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről, Első rész, 1. cikk, 1.
[15] Juhász Andrea Erika: A fogvatartottakkal szemben megvalósuló kínzás, valamint az embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés fogalmainak elhatárolása. In: *Acta Humana Emberi Jogi Közlemények*, 2015/5. szám, 8–10.o.

lehet ezeket korlátozni. Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése kimondja: „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható."

„Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogait, valamint egyéb jogait és kötelezettségeit – a törvényben, a bíróság ítéletében, valamint a bíróság és az ügyészség egyéb határozatában meghatározott korlátozásokkal vagy tilalmakkal – a büntetésvégrehajtás rendjével összhangban gyakorolja, illetve teljesíti."[16]

Óriási probléma, ha a büntetésvégrehajtási intézetekben az elítéltek embertelen körülmények között élnek. A társadalom véleménye az elítéltekről előítéletes, és nem átgondolt. Már sok esetben megállapítást nyert, hogy a fogvatartottak életkörülményei alapvető emberi jogokat sértenek. Az emberi jogok minden embert kivétel nélkül illetnek meg. Egy bűnelkövetőről kirajzolódik egy bizonyos kép a társadalom részéről, egy erkölcsi rosszallás, ami teljesen normálisnak tekinthető. Az őket megillető jogokat azonban el kell különíteni az erkölcsi megítéléstől.

3. 3. Nemzetközi keretek

Az ellátási normák sarokpontja az Európai Börtönszabályok[17] (továbbiakban: EBSZ) szempontjából is az elszállásolás. Az EBSZ rendelkezései szerint az elhelyezésre vonatkozó minimum követelményeket be kell építeni a nemzeti szabályozásba, és a belső jognak garantálnia kell a megfelelő jogvédelmi mechanizmusokat. A teljesebb képhez hozzátartozik, hogy sem az EBSZ, sem más nemzetközi egyezmény nem írja elő az elhelyezés minimális négyzetméterét, miközben utal arra, hogy a minimális értékeket a hazai szabályozásban rögzíteni kell. A nemzetközi normarendszerben mégis van egy általánosan elfogadott érték, amely először a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrejött Európai Bizottság

[16] 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 9 § (1)-(2).
[17] Az európai büntetésvégrehajtási jog szempontjából kiemelt jelentőséggel bír az Európa Tanács egyik fő szerve, a Miniszterek Bizottsága (továbbiakban: Bizottság), amely a tanács döntéshozó testületének szerepét tölti be. Hatáskörébe tartozik többek között az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéletei végrehajtásának ellenőrzése is. A Bizottság kötelező jogi erővel nem bíró határozatokat, illetve ajánlásokat bocsát ki, közülük mindenképpen kiemelendő az Európai Börtönszabályok (továbbiakban: EBSZ) néven ismert ajánlás.

(a továbbiakban: CPT) 2. számú általános jelentésében[18]nyilvánult meg. A CPT a tagállamokban tett látogatásai alapján megfogalmazott észrevételeivel összhangban a 2-es számú általános jelentésében rögzíti, hogy egyszemélyes elhelyezés esetén hat, míg közös elhelyezés során egy főre vetítve négy négyzetméter az elfogadható terület. Esetjogában a zsúfoltsághoz köthető konkrét ügyekben az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) következetesen hivatkozik erre a CPT-jelentésre. A rögzített minimumkövetelmények betartását az Európa Tanács elvárja a tagállamoktól és rájuk bízza azt, hogy a túlzsúfoltság problémája mellett ezt hogyan oldják meg.[19]

3. 4. A fogvatartottak jogi helyzetének változásai

3. 4. 1. Történeti kitekintés

Az elítéltek jogi helyzetének átfogó szabályozása hosszú évszázadokon át mellékes tényezőnek számított. Európai börtönpolitikáról, illetve börtönügyről a második világháborút követő időszaktól kezdve beszélhetünk. „Ettől az időszaktól figyelhetők meg ugyanis Európában (illetőleg nemzetközi színtéren is) olyan határozott erőfeszítések, amelyek egy új, az alapvető emberi jogokat felölelő világrend létrehozására irányultak."[20] Döntő mérföldkő volt az emberi jogok fejlődésében és védelmében a Londoni Szerződés 1949-ben történő aláírása, és ezzel az Európa Tanács létrejötte. Az Európa Tanács tevékenységének egyik legfontosabb eredménye az 1950. november 4-én megkötött Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: Egyezmény).[21] A nemzetközi egyezmények új generációjához tartozott a Polgári Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: Egyezségokmány), mely a kínzás tilalma mellett foglalkozik a szabadságuktól megfosztott személyek jogaival is. Az Egyezségokmány kimondja, hogy a szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni (10. cikk 1.), illetve olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és társadalmi visszailleszkedésük elősegítése (10. cikk 3.).

[18] 6 CPT 2nd General Report [CPT/INF(92) 3. 1992. április 13
[19] Forgács: *i. m.* (2018), 229. o.
[20] Juhász Zsuzsanna: Az európai börtönügy alapelvei. In *Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica,* 2014/1.szám, 139.o.
[21] Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikke tartalmazza a kínzás tilalmát

A rendszerváltást követően Magyarország több globális és regionális emberi jogi nemzetközi egyezmény részes államává vált. Szükséges kiemelni az univerzális konvenciók közül az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, valamint a Kínzás Elleni Egyezményt. Magyarország 1990. november 6. óta tagja az Európa Tanács nemzetközi szervezetének. Hazánk az Emberi Jogok Európai Egyezményét 1992. november 5-i hatállyal ratifikálta, és az 1993. évi XXXI.9 törvénnyel hirdette ki. Továbbá az ENSZ Közgyűlése 2002 decemberében fogadta el a „Kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai Egyezmény" fakultatív jegyzőkönyvét. Ez a rövid áttekintés jól szemlélteti, hogy a nemzetközi közösség milyen módon szabályozza az elítéltek jogi helyzetét. Hazánkban az Alaptörvény is kimondja, hogy az állam első számú feladata az emberi jogok védelme. Az elítéltek jogi helyzetének a szabályozása így kiemelkedően fontos mind nemzetközi mind országos szinten.[22]

3. 4. 2. A fogvatartottak életterére vonatkozó minimum követelmények

Hazánkban a fogvatartottak életterére vonatkozó szabályozást a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló jogszabály 137. § (1) bekezdésében rögzítette: „A zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre legalább hat köbméter légtér, és férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatalkorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson." Ezt a rendeletet a 12/2010. (XI. 9.) KIM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet módosításáról jogszabály 3. § (1) bekezdése módosítja, miszerint: Az R. 137. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(1) A zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre lehetőleg hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatalkorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson." A módosítással a legalább szó helyett, a lehetőség és lehetőleg szavak kerültek, ezzel az élettére vonatkozó előírásban kötelezően nem volt meghatározva egy minimum mozgástér.

[22] Forgács: *i. m.* (2018), 223-227. o.

3. 4. 3. Jogorvoslati lehetőségek

A rendelet[23] 6-7-8-9 §-a foglalkozik a jogorvoslat lehetőségével és biztosításával. Korábban a fogvatartottnak csak a büntetésvégrehajtási rendszeren belül volt lehetősége első körben arra, hogy panasszal éljen. Lehetőség volt továbbá közvetlenül a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez fordulni, a terhelt kérhette az ügyész általi meghallgatását. A rendelet alapján közvetlenül lehetett fordulni külön jogszabályban meghatározott nemzetközi szervezetekhez. A jogorvoslati lehetőség biztosítva volt, azonban a gyakorlatban valódi kompenzációt a fogvatartott az őt ért jogsérelmekért ritkán, és csak hosszadalmas procedúra útján kaphatott. Azt azonban, hogy kártalanítási igénnyel lépjenek fel a rabok az őket ért esetleges sérelmekért a rendelet ebben a formájában még nem tette lehetővé. Lehetőségként merült fel az átszállítás vagy esetleg egy másik cellába helyezés. A rendelet szövege az élettér megfelelő mértékű biztosítását mint lehetőséget fogalmazta meg. A gyakorlatban ez azt jelentette, ha egy elítélt például 2 négyzetméteren töltötte élete végéig a büntetését, élhetett ugyan panasszal, valójában azonban a rendeletben előírtaknak megfelelt, ezért a keresetét a bíróság jogellenesség hiányában elutasította. További problémát jelentett, hogy a jogorvoslati eljárások során a hazai lehetőségek túlságosan szűk körűek voltak, így ahhoz, hogy érdemi elbírálást kapjon az esetük, csak a nemzetközi szervezetekhez benyújtott kérelmek útján kaphattak esélyt.

3. 4. 5. Alkotmánybírósági döntés

A jogszabály 2014-ben bírói kezdeményezésre az Alkotmánybíróság (AB) elé került. Az indítványozó kitért többek között arra is, hogy az EJEB a fogvatartás körülményeit vizsgáló ítéleteiben a 4 négyzetméternél kisebb mozgástér biztosítását más körülményekkel összefüggésben az Egyezmény 3. cikkét sértő embertelen és megalázó bánásmódként értékelte. Felhívta a figyelmet, hogy a magyar szabályozás nincs összhangban ezzel az előírással, illetve a támadott rendelet Alaptörvény-ellenes is. A vizsgálat során az AB megállapította, hogy az Európai Emberi Jogi Egyezményben és az Alaptörvényben is szabályozott embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmából levezethető követelmény, hogy a többszemélyes zárkában fogvatartottak részére biztosított élet-, illetve mozgástér minden esetben elérje azt a minimális mértéket, amely elhelyezésüket az emberi méltóságuk sérelme nélkül

[23] 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól.

biztosítja a büntetésvégrehajtási intézetben. E követelmény feltétlen jellegéből következik, hogy a fogvatartottak részére biztosított mozgás-, illetve légtér minimális mértékét kötelező jelleggel kell a jogszabályban meghatározni. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a támadott rendelkezés nem felel meg az Egyezményből és az Alaptörvényből eredő követelménynek, sérti az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalmát, mert nem feltétlenül kötelező erővel írja elő a zárkák minimálisan megkövetelt méretét, és így lehetővé teszi a fogvatartottak elhelyezését olyan zárkában is, amelyben a minimális élettér nincs biztosítva. Az AB 2014. október 27-én hozott határozatában állapította meg a rendelet Alaptörvény-ellenességét, valamint nemzetközi jogba ütközését.[24] A joghézag elkerülése céljából 2015. március 31-ei hatállyal semmisítette meg a testület a jogszabályt.

A 2015. január 1-jén hatályba lépett új Büntetésvégrehajtási Szabályzat, a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól [16/2014. (XII. 19.) IM rendelet] a 121. § (1) bekezdésében már úgy rendelkezik, hogy „legalább három, illetve női elítéltek és fiatalkorúak esetén három és fél négyzetméter mozgásteret kell biztosítani.” Itt már a „lehetőség” helyett a „legalább” szó került a jogszabályba, ezzel kiküszöbölve az előző rendelet problémás részét. Kiemelendő azonban, hogy ez a hazai szabályozás még ekkor is a CPT által rögzített 4 négyzetméteres minimumkövetelmény alatt volt.

3. 4. 6. Az EJEB vizsgálatai

Az AB döntéstől függetlenül az EJEB is foglalkozott a magyar börtönviszonyokkal.

Először is fontosnak tartjuk tisztázni, hogy egy EJEB ítélet mennyiben kötelezi Magyarországot. Az EJEB-t az Emberi Jogok Európai Egyezménye hozta létre, amely egyezményt hazánk ratifikált és beemelte a belső jogrendszerbe is. Az egyezmény tehát a nemzetközi jog szabályai és az alkotmány 7. §-a – mely kötelezővé teszi a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog közötti összhang biztosítását – alapján kötelező Magyarországra. Az 1. cikk kimondja, hogy „a részes államok kötelesek a joghatóságuk alá tartozó minden személy számára biztosítani az egyezményben található emberi jogokat.” A másik idevágó elem a 46. cikkben található. Ez a szakasz arról rendelkezik, hogy a tagállamok kötelesek végrehajtani azokat a határozatokat, amelyek meghozatalában félként – kvázi „alperesként” – szerepeltek. A nemzetközi és benne az európai közjog fontos fejlődési állomása volt

[24] 32/2014. (XI. 3.) AB határozat.

ez, hiszen a világon egyedülállóan hatékony védelmi mechanizmust hozott létre az emberi jogok védelmére. Magyarország nem döntheti el, hogy hajlandó-e végrehajtani a bíróság ellene hozott határozatát, ez egyszerűen kötelessége.

Az EJEB első döntése

Az első eset, 2006-ban Szél László ügye volt, aki azzal fordult a nemzetközi bírósághoz, hogy a túlzsúfolt zárkákban történt fogvatartása során embertelen és megalázó bánásmódban részesült, ami sérti az Egyezmény 3. cikkét. A Szél kontra Magyarország ügyben, 2011. május 17-én a Bíróság zárt tanácskozást folytatott, és ugyanezen időpontban elfogadott ítéletet hozott. Az ítélet megállapította, hogy a kérelmező Budapesti Börtönben történt fogvatartásának körülményei következtében bizonyos mértékű nem vagyoni kárt szenvedett, ezért részére méltányossági alapon 12.000 euró nem vagyoni kártérítést ítélt meg. Az ügy részletes ismertetése nélkül annyit fontos kiemelni, hogy Szél László azért vélte embertelen és megalázó bánásmódnak a fogvatartás körülményeit, mivel a Budapesti Börtönben összesen 21 hónapig tartózkodott 2,76 m^2 és további 21 hónapig 3,15 m^2 egy főre jutó alapterületű zárkában, valamint 9 hónapig egy 3.125 m^2 egy főre jutó alapterületű zárkában, valamennyi esetben olyan WC-vel, ahol a megfelelő intimitás nem volt biztosítva. A Bíróság észrevételezte ezzel szemben, hogy a CPT többszemélyes zárkák esetében 4 m^2 egy főre jutó életteret tart minimálisan elfogadhatónak. A Bíróság ezért ítélte úgy, hogy a Budapesti Börtönben zsúfolt körülmények között történt fogvatartása nem tartotta tiszteletben az alapvető emberi méltóságot. Ez valószínűleg károsan hatott a kérelmező testi és szellemi állapotára. Így jutott a Bíróság arra a következtetésre, hogy a túlzsúfolt és nem higiénikus körülmények kimerítették az embertelen és megalázó bánásmód fogalmát, ami sérti az Egyezmény 3. cikkét.[25]

További esetek és a pilot-ítélet

Az első eset után a panaszok tömegével érkeztek a strasbourgi bírósághoz. Ennek oka, hogy a hazai jogorvoslat legtöbb esetben eredménytelenül zárult. Habár a hazai bíróságok megállapították a jogsértést és a körülményeket, döntéseik értelmében a büntetés-végrehajtási intézetek nem tehettek a férőhely és az ennek kapcsán felmerülő élettér hiányáról. Ezzel kapcsolatban kompenzációt csak a nemzetközi szervezetek bevonásával várhattak az elítéltek, amit a Szél kontra Magyarország

[25] Emberi Jogok Európai Bírósága, Szél kontra Magyarország. (30221/06. sz. kérelem)

ügyben a felperes fogvatartott meg is kapott. A probléma az állam kiadásait is jelentősen növelte, hiszen az EJEB előtt mindig az adott állam az alperes, és ha elmarasztalják, az államnak kell fizetnie.

A probléma 2015-ben csúcsosodott odáig, hogy megszületett egy pilot ítélet, a Varga és mások Magyarország elleni ügyében 2015. március 10-én. A Bíróság akkor alkalmaz ilyen ítéletet, ha úgy véli, hogy egy országban rendszerszintűen fordulnak elő hasonló jogsértések.

A pilot ítélet lényege, hogy csökkentse a strasbourgi bíróság ügyterhét. Ha az EJEB meglátása szerint több ugyanolyan vagy hasonló tárgyú ügy kerül elé egy adott országból, alkalmazhat pilot-ítéletet, melyben megállapítja, hogy a probléma visszatérő és szükséges a változtatás az ország részéről. 2015. március 10-én azon túl, hogy a bíróság megállapította az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. és 13. cikkének sérelmét, megállapította azt is, hogy a magyar büntetésvégrehajtási rendszerben fennálló fogvatartási körülmények nem felelnek meg a CPT állásfoglalásaiban és a Bíróság esetjogában megvilágított európai standardoknak. Ezek a körülmények áthágják az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke által felállított mércét: embertelen, megalázó bánásmódot eredményeznek. A konkrét ügyben a panaszosok az ország különböző büntetésvégrehajtási intézményeiben (Baracska, Debrecen, Márianosztra, Pálhalma, Szeged) voltak fogva tartva, 8 hónaptól 4 évig terjedő időtartamban. Varga Lajos olyan zárkában töltötte 8 hónapig tartó szabadságvesztését, ahol mindössze 1,8 négyzetméter mozgástérrel rendelkezett, magánelzárása során napi 30 percet tölthetett a zárkáján kívül, és a rossz higiéniai körülmények miatt bőrbetegségben szenvedett. A másik öt panaszos esetében sem állt rendelkezésre 3,3 négyzetméternél nagyobb mozgástér (1,5-3,3-ig terjedő mozgástérrel rendelkeztek az egyes panaszosok), a zárkák nem kielégítő szellőztetése egyes esetekben elviselhetetlen hőséghez vezetett, egyes szűkös zárkákban a vécét csak egy függöny választotta el az élettértől. A fürdési lehetőség korlátozott volt, és csótányok, ágyi poloskák nehezítették a bentlakók életét. A Kormány eljárási kifogásként arra hivatkozott, hogy a kérelmezőknek rendelkezésükre álltak volna olyan jogorvoslati utak, amelyeket nem vettek igénybe.

A Bíróság először az egyezmény 13. cikkének[26] sérelmével és a hatékony hazai jogorvoslatok rendelkezésre állásával kapcsolatos kérdést vizsgálta meg, mégpedig

[26] Hatékony jogorvoslathoz való jog Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.

a két témát együtt kezelve, hiszen a Kormány eljárási kifogása szorosan kapcsolódott a 13. cikk alatti panasz érdeméhez. A Bíróság több hazai ítéletet is megvizsgált, amelyekben legtöbbször a jogellenesség hiánya miatt utasították vissza a kereseteket. A hazai szabályozásban ugyanis 2015. március 31-ig nem kógens előírás volt az élettére vonatkozó követelmény. Más ítéletek, ha meg is állapítottak jogsértést, nem látták igazoltnak, hogy a fogvatartottat a rendelkezésre álló hely szűkössége miatt kár érte, és hogy a körülmények a büntetésvégrehajtási intézetnek felróhatóak lennének. A büntetésvégrehajtási intézetek parancsnokaihoz vagy az illetékes ügyészhez intézendő panaszról a Bíróság megállapította, hogy bár formailag a megjelölt személyeknek lenne hatáskörük a beavatkozásra, ez mégsem tekinthető hatékony jogorvoslati útnak. A büntetésvégrehajtási intézetek 144%-os telítettsége mellett nagyszámú egyéni panasz orvoslása csak más elítélteknek okozott egyidejű sérelem mellett lenne lehetséges.

A fentiekre tekintettel a Bíróság egyhangúlag megállapította, hogy a magyar állam megsértette az egyezménynek a 3. cikkel összefüggésben értelmezett 13. cikkében foglalt előírásait. A fogvatartás körülményeivel kapcsolatos, rendszerszintű problémákat megállapította az Alapvető Jogok Biztosa és az Európa Tanács Kínzást és Embertelen Bánásmódot Megelőzni Hivatott Bizottsága (CPT) is, jelentésükre a Bíróság tekintettel volt. Az ítélet meghozatalakor hozzávetőlegesen 450 kérelem volt a Bíróság előtt a magyarországi fogvatartási körülmények miatt. Ezek további bizonyítékként szolgáltak arra nézve, hogy rendszerszintű probléma áll fenn a magyar büntetésvégrehajtási rendszerben. Ezért a Bíróság arra kötelezte az államot pilot ítéletében, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának felügyelete mellett hozza meg a szükséges általános és egyedi intézkedéseket, melyek felszámolják a jogsértő helyzetet, és megoldják a magyar büntetésvégrehajtási rendszerben fennálló strukturális problémákat.[27] Felszólította továbbá a Kormányt, hogy alkosson – a megelőzést és a már bekövetkezett jogsértés miatti elégtételt egyaránt biztosító – hatékony jogorvoslati utat a hasonló panaszok hazai szinten történő orvosolhatósága céljából. A teljes összeg, 73.900 euró és további 6.150 euró eljárásból származó költségek, melyeket az államnak igazságos elégtételként kell megfizetnie. A 13. cikk megsértésével kapcsolatban elegendőnek tartotta a jogsértés megállapítását.

Az EJEB ítélet következményei

[27] Emberi Jogok Európai Bírósága, Varga és mások kontra Magyarország. (14097/12., 45135/12., 73712/12., 34001/13., 44055/13. és 64586/13. számú kérelmek).

A Bíróság a probléma felszámolására nem tűzött ki határidőt, illetve konkrét intézkedési tervet és megoldásokat sem fogalmazott meg. A szisztematikus problémák felszámolását célzó átfogó reformok alapját képező akciótervet a jogerős döntéstől számított 6 hónapon belül volt köteles a Kormány elkészíteni. A végrehajtás felett folyamatos felügyeletet biztosított az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága[28].

Az addig beérkezett kérelmek elbírálását azonban – ami közel 450 darab volt – a Bíróság nem függesztette fel, ezzel is jelezve, hogy amíg az állam nem kezdi el kidolgozni a probléma megoldását, az ügyek folynak tovább. A magyar állam tehát lépéskényszerbe került. A szakértők 2015-ben 3 000-3 500-ra becsülték a magyar beadványok számát, az addigi összesített kárérték több mint 450 millió forint volt.[29]

A magyar Kormány által az Európa Tanács Miniszteri Bizottságához megküldött cselekvési tervek ismeretében a legfőbb kormányzati törekvés új büntetésvégrehajtási intézetek építése, illetve a korábban bezárt intézetek újraaktiválása volt. A cselekvési terv részletes ismertetése nélkül összefoglalva annyi állapítható meg, hogy a férőhelyeket kívánták bővíteni 2016-2017-re, illetve átcsoportosítást terveztek a túlzsúfoltabb büntetésvégrehajtási intézetekből a kevésbé zsúfoltakba. A Kormánynak 2010 óta megindult már egy férőhely-bővítési programja, azonban ez nem bizonyult elég hatékonynak, hiszen akkor a jogsértések nem lettek volna megállapíthatók ilyen mennyiségben. A Kormány cselekvési terve a börtönnépesség csökkentése érdekében két jogi lépésről is tájékoztatta a Miniszteri Bizottságot. Egyrészről a fogvatartotti létszám javulását remélte a reintegrációs őrizet jogintézményétől,[30] másrészről pedig attól az intézkedéstől, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére a felhívást 2015. január 1. napjától a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága (továbbiakban: BVOP) küldi meg az elítéltnek. Ezzel az újítással a szabadságvesztés-büntetést kiszabó

[28] A Miniszteri Bizottság az Európa Tanács döntéshozó szerve, amely a tagállamok külügyminisztereiből, vagy azok Strasbourgban tartózkodó állandó diplomáciai képviselőiből áll. A Bizottság egyrészt kormányzati testület, ahol egyenrangú partnerek nemzeti szintű megközelítésben vitatják meg az európai problémákat, másrészt olyan fórum, ahol közös válaszokat fogalmaznak meg ezekre a kérdésekre. A Parlamenti Közgyűléssel együttműködve a Bizottság őrzi az Európa Tanács alapvető értékeit, valamint figyelemmel kíséri a tagállamok által vállalt kötelezettségek megvalósítását.

[29] *Büntetésvégrehajtási Szervezet Évkönyve*, 2015, 6. o.

[30] A reintegrációs őrizetet az új Bv. kódex vezette be 2015. április 1-jével. Lényege, hogy a törvényi feltételeknek megfelelő fogvatartottak a szabadulásuk vagy a feltételes szabadságra bocsátás várható időpontja előtti legfeljebb hat hónapot az erre a célra kijelölt ingatlanban, így akár saját lakásukban tölthetik. A reintegrációs őrizetes egy 10 dkg-os távfelügyeleti eszközt kap a lábára, amelynek adója állandóan jeleket küld a legközelebbi bv. intézet központjába, mozgását folyamatosan nyomon követik és ellenőrzik. Az elítéltnek a reintegrációs őrizet teljes tartama alatt a bv. bíró által meghatározott helyen kell tartózkodnia, amelyet csak meghatározott célból és tartamban hagyhat el. E jogintézmény tehát az elítélt mozgási szabadságát, illetve a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát korlátozza, de tartama beleszámít a szabadságvesztésbe.

ítéletek vonatkozásában már nem a megyei (fővárosi) törvényszékeken működő büntetés-végrehajtási csoportok adják ki, hanem a felhívásra hatáskörrel immár a BVOP rendelkezik. Ebből kifolyólag az ítélet birtokában a BVOP közvetlenül kijelöli a fogvatartó intézetet, az elítélteknek nem a lakóhelyük szerinti megyei büntetésvégrehajtási intézetben kell jelentkezniük, hanem a legalkalmasabb intézet kerülhet kijelölésre.[31]

Az ítéletben megállapításra került az EJEB által az Egyezmény 13. cikkének megsértése is, vagyis a hatékony jogorvoslat hiánya a hazai szabályozásban.

Az egyezménysértő helyzet felszámolását célzó módosítások központi eleme a zsúfolt elhelyezési körülmények miatti jogsérelemmel arányban álló, hatékony kompenzációt biztosító hazai kártalanítási eljárás bevezetése volt. Ezt a cselekvési tervhez kiegészítve csatolta hazánk. Az Országgyűlés 2016. október 25-én törvényt fogadott el a büntetésvégrehajtási intézetekben fennálló zsúfolt elhelyezési körülmények miatti kártalanításról. Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás feltételeiről a 2016. évi CX. törvénnyel módosított, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 10/A. §-ának rendelkezései szólnak.

Kártalanítás jár a fogvatartás során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény által előidézett sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár. A kártalanítás egy napra eső összege legalább 1200 forint, de legfeljebb 1600 forint. A kártalanítás iránti igény benyújtására az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott és védője, illetve, ha az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott már szabadult, jogi képviselője is jogosult. Külön átmeneti rendelkezések vonatkoznak azon fogvatartottakra, akik panaszt nyújtottak be az Emberi Jogok Európai Bíróságához. Részükre, továbbá azok számára, akiknek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelme a módosítás hatálybalépése előtt egy éven belül szűnt meg a törvény lehetővé teszi, hogy a múltban bekövetkezett sérelmeik orvoslására kártalanítás iránti kérelmet nyújthassanak be. Esetükben a kérelem benyújtására a módosítás hatálybalépésétől, vagyis 2017. január 1-jétől számított hat hónapon belül van lehetőség. Kártalanítási eljárás megindítására a jogalkotó egy 6 hónapos jogvesztő határidőt állapított meg,

[31] Juhász Zsuzsanna: Így enyhítené a Kormány a börtönök zsúfoltságát. In *Szakma*, 2016. március 2. https://jogaszvilag.hu/igy-enyhitene-a-kormany-a-bortonok-zsufoltsagat/. (Letöltés ideje: 2020.05.18.)

mely a kártalanítás alapját képező körülmények megszűnésétől számítandó, azzal, hogy ha az elítélt alapvető jogait sértő elhelyezési körülményekben átmenetileg, maximum 30 napig pozitív változás állt be (például biztosítva volt az elhelyezése során az előírt élettér), az nem jelenti az alapvető jogokat sértő körülmények megszűnését, azaz az elítélt kártalanítási igénye érvényesítésére nyitva álló határidő nem telik el. Az elítéltek tehát az új szabályozásból kifolyólag, ha alapjogi sérelem éri őket, csak akkor fordulhatnak nemzetközi szervezethez ha ezt a hazai kártalanítási eljárást kihasználták.

Az EJEB 2016. november 23-án megállapította, hogy olyan új hazai jogorvoslatok bevezetése zajlik, amelyek alkalmasak lehetnek a panaszosok sérelmeinek orvoslására. Ez alapján most már az összes ilyen tárgyú kérelem vizsgálatát felfüggesztette.

2016 végén még egy további módosítás is történt, amely a fogvatartottak életterére vonatkozóan változtatta meg a hazai szabályozást. A nemzetközileg elfogadott egy főre jutó minimum 4 négyzetméter előírásnak, a 24/2016. (XII. 23.) IM rendelet egyes büntetés-végrehajtási tárgyú igazságügyi miniszteri rendeletek módosításáról jogszabállyal tett eleget a jogalkotó.

4. *A JELENLEGI SZABÁLYOZÁS*

4. 1. Ez akkor már a megoldás?

Tegyük fel a kérdést, hogy az alapvető emberi jogi sérelmeket elszenvedettek ügyében sikerült-e megoldást találni? A büntetés eredetileg is felvázolt prevenciós céljához közelebb kerültünk-e? A börtönviszonyok vajon javultak? Az emberi jogokat ért sérelmet vajon meg lehet fizetni? A kártalanítási eljárás lehetősége valóban jogorvoslatot jelent az alapvető jogokat ért sérelemért. Álláspontunk szerint azonban a Kormány rossz oldalról közelítette meg a probléma megoldását. Érthető, hogy sürgető helyzetben kellett cselekednie és kidolgoznia egy hatékony kompenzációs lehetőséget, hogy a Strasbourgban születő maraszta ítéletek ne terheljék még jobban az állam költségvetését. Ezzel a kártalanítási szabályozással azonban forintosítják egy-egy fogvatartott szenvedését. Új börtönök építése, illetve a férőhelyek bővítése ugyan megoldás lehet egy darabig, de a büntető igazságszolgáltatás újragondolása, megváltoztatása nem tartozott, és jelenleg sem tartozik a Kormány törekvései közé. Ha a Btk. szankciórendszere továbbra is

szabadságvesztés-centrikus marad, a probléma újra és újra felszínre jön, és emellett nem lehet szó nélkül elmenni. Pénzügyi oldaláról megvizsgálva a dolgot az államnak ez hosszú távon kedvezőtlen, ugyanis amíg a sérelmes helyzetek nem szűnnek meg, addig a fogvatartottak élni fognak a törvény adta lehetőséggel és kompenzációval. Ez pedig egyre jelentősebb kiadásokat jelent. A Kormány a 2019-2020-as években maga is felismerte a következményeket.

Pozitív adatként megemlítendő, hogy 2018-ra az átlagtelítettség mértéke 113%-ra csökkent az azt megelőző évi 129%-os telítettséghez képest.[32] A 2019-es évre vonatkozóan közzétett adatok szerint pedig az éves átlagtelítettség 112% volt, de ez továbbra is túltelítettséget jelent.[33] A sérelmes körülmények azonban nem látszanak enyhülni. Ha rövid távon vizsgáljuk a törvény következményeit, a Kormány jelentős kiadásokat spórolt meg azzal, hogy sikerült egy hatékony és gyors kompenzációs lehetőséget teremteni. Az eljárás bevezetése az ország költségvetésének is kedvezett, hiszen a hazai bíróság előtt a megítélt összegek nem olyan nagyságrendűek, mint az EJEB ítéleteiben. Továbbá itthon a perben felmerülő költségek sem az államot terhelik. Az EJEB-hez a magyarországi fogvatartási körülmények miatt benyújtott kérelmek száma 2016 novemberéig meghaladta a 6.800-at. A strasbourgi bíróság 2015. március 10. és 2016. január 7. között 11 ügyben összesen 99 kérelmezőnek nem vagyoni kártérítés és költség címén 1.544.650 eurót (közel 500 millió forintot) ítélt meg.[34] Ezzel szemben a hazai eljárásban 2017-ben 650 ügyben mindösszesen kevesebb, mint 640 millió forint összegben került kifizetésre kártalanítás az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt. A fejenként átlagosan megítélt összeg láthatóan jóval alacsonyabb, mint korábban az EJEB által átlagosan megítéltek. Átlagban 1 millió forint alatt maradt, szemben a korábbi 5 millióval.[35]

4. 2. Mi az a „börtönbiznisz”?

A szabályozás visszásságai akkor kezdtek kiéleződni, amikor az elítéltek és jogi képviselőik a hazai bírósághoz is tömegével kezdtek el fordulni. A túlzsúfoltság

[32] *Börtönstatisztikai Szemle*, 2019/1. szám, 7. o.
[33] *Börtönstatisztikai Szemle*, 2020, 6. o.
[34] Werner Zsolt: *Jogértelmezés és gyakorlat az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárásban.* https://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/156-dr-werner-zsolt-jogertelmezes-es-gyakorlat-az-alapveto-jogokat-serto-elhelyezesi-korulmenyek-miatti-kartalanitasi-eljarasban (Letöltés ideje: 2020.05.21.)
[35] Barna Barbara: Kényelmetlen börtönök? - Kártérítés alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt - A Szögi család ügyének margójára. In *Jogi Fórum,* 2019.04.10. https://www.jogiforum.hu/hirek/40349. (Letöltés ideje: 2020.05.18.)

enyhült ugyan az intézkedéseknek köszönhetően, de korántsem szűnt meg. Az átlagos telítettség így is 100% felett van, és továbbra is nőni fog, hiszen a szankciórendszer változatlan, így a kibővített férőhelyek is megtelnek. Mivel az alapprobléma nem szűnt meg, a fogvatartottak a hazai jogorvoslati lehetőséggel éltek. Rendszerint ezek a kártalanítási eljárások sikerrel zajlottak az elítéltek szempontjából, azonban ez az állam kiadásait nagymértékben növelni fogja hosszútávon. Holott az új szabályozás célja ennek az elkerülése is lett volna.

A túlzsúfoltság miatt csak „heringpénzként" emlegetett kártalanítás 2020-ban érte el azt a szintet, amikor a jogszabályt már nem találta az állam elfogadhatónak, és a jogorvoslati eljárásokra visszaélésekként hivatkozott. Az elítéltek számára ugyanis a túlzsúfoltság okán nem tudták biztosítani a büntetésvégrehajtási intézetek a jogszabályban előírt életteret, így kis túlzással élve kockázat nélkül indítottak a fogvatartottak kártalanítási eljárást. Három évvel a kártalanítási törvény hatályba lépése után a köznyelvben – a kormányzati kommunikáció eredményeként – „börtönbiznisz" néven kezdett elterjedni a kártalanítási eljárások és az ennek kapcsán megítélt összegek ügye. Itt említenénk meg, hogy a kártalanítási eljárás során nem kötelező a jogi képviselet, de az elítéltek nagy része jogi képviselővel bocsátkozik ilyen eljárásba. Érthető módon a sikeres eljárásokból az ügyvédek is pénzhez jutottak. A sikeres eljárásra pedig gyakorlatilag előre számítani lehetett, hiszen a jogsértés nem szűnt meg, így kockázat nélkül indíthattak eljárást az elítéltek. Az ügyvédek egy majdnem garantált sikerű eljárásban képviselték ügyfeleiket. A „börtönbiznisz" kifejezést azért kezdték el használni, mert amely esetben az elítélt jogi képviselettel élt, az ügyvédi irodáknak nyilvánvalóan megvolt a díjazásuk, amit a fogvatartott a megítélt összegből fizetett ki. Ebből az irodák – hangsúlyozandó, hogy a teóriák szerint – egyre több hasznot próbáltak húzni. A kifejezés a sajtóban terjedt el, de valójában nem másról, mint egy alkotmányos és nemzetközi kötelezettségből fakadó feladat ellátásáról van szó, amely az utóbbi időben politikai felhangot kapott. Lehet azon filozofálni, hogy Magyarországon melyik ügyvédi iroda, milyen mértékű hasznot húzott ebből, de úgy gondoljuk, hogy a jogi képviselők azért küzdöttek, hogy az ügyfelük megkapja azt a kompenzációt, ami a törvényi szabályozásból adódóan jár neki. A Kormány álláspontja szerint viszont nem kíván a továbbiakban milliókat fizetni az állam a fogvatartottaknak.

Megítélésünk szerint a nevezett jogorvoslati eljárások nem a joggal való visszaélés, hanem a joggal való élés esetei. Megjegyzendő, hogy a Kormány igyekezett a

túltelítettséget is orvosolni, ezért feltételezhette, hogy a kártalanítási eljárások nem lesznek olyan tömegesek, mint a nemzetközi fórum előtti ügyek száma, és nem is fognak olyan mértékű összegeket megítélni egy hazai eljárásban, mint Strasbourgban.

5. *ISMÉT ÚJ SZABÁLYOZÁS SZÜKSÉGES?*

5. 1. A szabályozás visszáságainak felismerése és a jogalkotó reakciója

A Kormány 2020. február 17-én nyújtott be egy törvényjavaslatot[36], amit az Országgyűlés elfogadott, és megszületett a 2020. évi IV. törvény A börtönzsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről. Ez a törvény felfüggesztette 2020. június 15-ig a már megítélt kártalantások kifizetését az elítélteknek, amelyet a korábbi törvény alapján ítéltek meg. Továbbá felszólította a Kormányt, hogy dolgozzon ki 2020. május 15-ig egy új szabályozási rendszert. A Kormány egy nemzeti konzultációt is tervezett 2020 tavaszára, amelyen a kártalanításokkal kapcsolatos visszaélésekről, a már említett „börtönbizniszről" kérték volna ki a lakosság véleményét. Ez azonban világjárványra való tekintettel lekerült a napirendről. A fogvatartottak helyzetéről, jogorvoslati lehetőségekről, életkörülményeiről társadalmi vitát kezdeményezni lehet ugyan, de roppant kockázatos. Ez kifejezetten egy olyan téma, ahol kevéssé számíthatunk a közbölcsesség elvére. A kártérítési igény meglátásunk szerint jogos az elítéltek részéről, és csak részben segíthet a börtönhelyek számának növelése. Az igazán üdvözítő lépés egy átfogó Btk-módosítás lehetne a szankciórendszert illetően. Legalább ilyen fontos, hogy azon elítéltek számára, akiknél ez lehetőségként fennáll, a társadalomba való visszailleszkedést a mindenkori szabályozás hatékonyan segítse.

5. 2. A folyamatban lévő intézkedések

A tanulmány bemutatta a fogvatartottak életkörülményeire vonatkozó szabályok változásait, amely alapján megállapítható, hogy a szabályozás meghatároz egy minimum értéket, viszont ez még mindig a nemzetközileg általánosan elfogadott előírás alatt van. Az egyik nagy probléma volt a fogvatartottak életkörülményeit érintő

[36]T/9241. számú Törvényjavaslat: A börtönzsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről.

szabályozás tekintetében, hogy megfelelő hazai jogorvoslati lehetőség nem volt biztosított a rabok számára, akik emberi jogsérelmet szenvedtek. Az EJEB-hez fordulás ezért is vált tömegessé, hiszen a nemzetközi fórum adott lehetőséget az ügyeik elbírálására. Ezt kiküszöbölve a magyar állam egy jogorvoslati lehetőséget emelt be a jogszabályba. Ez a lehetőség mindent összevetve nem bizonyult hatékonynak arra nézve, hogy a körülmények javuljanak, csupán pénzben fizettek a jogsérelmekért. Ha leegyszerűsítve értékeljük a jelenlegi szabályozás megnyilvánulását a gyakorlatban: sérülhetnek az emberi jogok, ha megfizetjük a kárt. Ez az egyszerű kijelentés természetesen helytelen, de álláspontunk szerint jól érzékelteti, amit a kártalanítási eljárások kapcsán helytelennek vélünk. Ezt a jogorvoslati lehetőséget az állam azonban nem e következtetés mentén vélte tarthatatlannak. Saját maga „csapdájába" esett a Kormány azzal, hogy a körülmények nem javultak, de a jogorvoslattal, aki tehette, élt. Megoldásként egy olyan törvény született, amely továbbra sem szünteti meg a túlzsúfoltság okozta helyzetet. A törvény alapján az összeg közvetlenül az elítélthez kerül – ha fogva van tartva, letéti számlára –, és nem lehet sem ügyvédi letéti számlára, sem hozzátartozójának utalni.[37] Ezt a visszaélések miatt szabályozzák így a törvény miniszteri indoklása szerint. További nehézség, hogy ha az elítélt a büntetésvégrehajtási intézet által kezelt letéti számlára kapja a pénzt, abból aztán automatikusan levonják a tartásra fordított költséghez való hozzájárulás napi összegét; a végrehajtás alá vont követelések, a kártérítési eljárás szerint megállapított kár összegét; a gyógyszer, illetve az egészségügyi ellátások költségét; a szükségleti cikkek vásárlására fordított összeget; a kimaradás, az eltávozás, a látogató bv. intézeten kívüli fogadása, valamint a rendkívüli eltávozás idejére fogvatartott részére kiutalandó összeget; a többletszolgáltatások díját is, és havonta levonják a szabadulásra félretett összeget is. A megítélt összeg kapcsán a rendelkezési jog jelentős mértékben korlátozódik. Így a kártalanítási összeg, amelyet kompenzációként ítélnek meg, még ezt a funkcióját sem tudja betölteni, hiszen mire az elítélt szabadul az összeg is jelentősen lecsökken.

Ezeket a problémákat a Kormány jelenleg törekszik kiküszöbölni. Először is látványos a férőhelyek bővítése 2020-ban. A Kormány sürgős cselekvésre kényszerítette magát az elfogadott törvényben.[38] 2020 szeptemberére a telítettségi

[37] 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 10/A. § (5) a)
[38] 2020. évi IV. törvény a börtönzsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről.

mutatók a törvény szerint nem haladhatják meg a 100%-ot. Felmerül a kérdés, hogy ténylegesen jó megoldást választott-e a Kormány. Az év eleji tervek szerint a férőhelyek bővítése konténerbörtönök építésével fog megvalósulni. Több szempontból is problémás ez a rabok tartós elszállásolásának céljából, és nem utolsó sorban költséges is. A lakókonténerek börtön céljára való átalakítása a speciális elhelyezési körülmények és biztonsági előírások miatt drágább, mint börtönt építeni. Igaz viszont, hogy gyorsabb. Ez mindenképpen szükségmegoldásnak tekinthető, nem pedig véglegesnek. E börtönök alkalmazása a fogház fokozatban vagy szabálysértési elzárásukat töltő rabok tekintetében lehet megoldás. A munkaerő hiánya szükségképpen felmerül az adott szituációban. Az új börtönökhöz új személyzet is szükséges, mivel átcsoportosítással ezt nem lehet megoldani, a büntetésvégrehajtást ugyanis évek óta súlyos munkaerőhiány sújtja.

A kellő légtér biztosítását, a hőszigetelést a feltételezések szerint nem lehet az előírásoknak megfelelően megoldani, és nem vezetnek el a végleges megoldáshoz, vagyis a túlzsúfoltság tartós csökkentéséhez.[39] A büntetésvégrehajtás által a nyáron közzétett adatok szerint Állampusztán, Pálhalmán, Sopronkőhidán és Szegeden 110, Tökölön 220, Baracskán, Veszprémben 330, Kiskunhalason, Tiszalökön 440, Miskolcon 550 fő fogvatartott befogadására alkalmasak azok az új intézeti épületszárnyak, melyeket 2020. július 13-án a Veszprém Megyei Büntetésvégrehajtási Intézetben adott át Varga Judit igazságügyi miniszter. Az elkészült beruházások a büntetésvégrehajtási intézetek telítettségét – várhatóan 2020 szeptemberében – 100% alá csökkentik. A fogvatartottak elhelyezésére szolgáló alapterület összesen 25.950 m²-rel bővült. A beépített acélszerkezetet tömege 510 tonna, a kialakított gipszkarton falak területe 18 ezer m².[40] Az új körletek mindegyike rendelkezik fürdő-, foglalkoztató- és egészségügyi helyiségekkel, személyzeti irodákkal. Az év eleji feltételezéseket a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága cáfolta, mivel hangsúlyozta, hogy az Európai Unió által támasztott szabványoknak és előírásoknak is megfelelnek az átadott börtönök, és a súlyos munkaerőhiány sem valós.[41] Hivatalosan közzétett pontos adatok nincsenek a jelenlegi zsúfoltsági állapotról, és a tényleges viszonyok, mivel még csak a

[39] Magyar Helsinki Bizottság: *Mi a gond a konténerbörtönökkel?*
[40] Büntetés-végrehajtás/Bv. Intézetek: Tíz büntetés-végrehajtási intézetben 2750 új férőhely - megszűnik a börtönök túltelítettsége, https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/3825. (Letöltés ideje: 2021. 12. 13.)
[41] Büntetés-végrehajtás/Sajtószoba/Közlemények: A BvOP cáfolja a Magyar Helsinki Bizottság állításait, https://bv.gov.hu/hu/sajtokozlemenyek/3835. (Letöltés ideje: 2021. 12. 13.)

közelmúltban történt az új intézetek átadása, nincsenek hitelesen tisztázva. Megemlítjük, hogy a Kormány, jelen tanulmány írásakor, egy benyújtott törvényjavaslattal[42] igyekszik rendezni a kártalanítási eljárás szabályait. A javaslat szerint a törvényben[43] - egyebek mellett – egy önálló fejezetet szentelne a jogalkotó a kártalanítási eljárás jogintézményének, valamint a Bv.tv. *Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panaszt* alcímű 144/B §-át hatályon kívül helyezné. Az indokolás szerint „Bevezetését az a törekvés indokolta, hogy olyan mechanizmust is meg kívánt teremteni a jogalkotó, amely preventív jogorvoslatot is jelent a kompenzáció nyújtására alkalmas vagyoni kártalanítás mellett, vagyis a bv. intézetnek olyan kötelezettséget is kellett előírni, amely alapján biztosítania kell, hogy a sérelmes elhelyezési körülményt a bv. szervezeten belül meg tudja szüntetni. Mindezen okokból magát az intézményt a törvényjavaslat nem tartja meg, ugyanakkor az intézményt életre hívó követelmények, melyek azt hivatottak biztosítani, hogy a bv. intézet az elhelyezési körülményekkel kapcsolatos sérelmeket mihamarabb orvosolja, intézkedési kötelezettség formájában fennmaradnak”.[44]

A teljesség igénye nélkül, néhány főbb pontot kiragadva a javaslatból úgy gondoljuk, hogy az állam célja a sérelmes helyzetek mielőbbi megszüntetése és a kártalanítási eljárás pontosabb törvénybe foglalása. Szükséges azonban, hogy kötelezettségének ne csak adminisztratív úton tegyenek eleget a probléma megoldása kapcsán, hanem a gyakorlatban az átadott intézetek valóban alkalmasak legyenek a férőhelyek számának növelésére, és a körülmények megfelelőek legyenek. A kártalanítási összegből levont költségek problémájával is foglalkozik az említett törvényjavaslat. A javaslat szerint „A Bv. tv. 134. §-a a következő (4a) és (4b) bekezdéssel egészül ki: „(4a) Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás keretében kifizetett összegből nem vonható le a) az elítélt tartására fordított költséghez történő hozzájárulás, b) a szabadulás idejére tartalékolandó összeg, c) az elítélt által e törvény alapján megtérítendő költség és az általa igénybe vett jogszabályban meghatározott többletszolgáltatások díjai és költségei, és d) az elítélt egészségügyi ellátása körében felmerülő költség vagy díj. (4b) Az alapvető jogokat sértő elhelyezési

[42] T/13954 számú törvényjavat A börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról.
[43] 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv.tv.)
[44] T/13954 számú törvényjavat A börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról

körülmények miatti kártalanítás keretében kifizetett összeg a Vht. 73/A. §-ára tekintettel végrehajtás alá vonható, ideértve a 144. § alapján megállapított kártérítési kötelezettséget is." „A kártalanítás címén kapott összeg felhasználásának korlátozásával biztosítható az, hogy ha az elítéltnek nincsen semmilyen tartozása, akkor a kártalanításként kapott összeg rendelkezésére álljon a szabadulásakor, így hozzájárulva ahhoz, hogy törvénytisztelő életet élhessen és vissza tudjon illeszkedni a társadalomba." Így tehát a kompenzáció eléri célját, de továbbra is csak szabaduláskor.

5. 3. Megoldási javaslatok

A zsúfoltság tartós megszüntetése érdekében feltétlenül szükség lenne egy átgondolt Büntető Törvénykönyv módosításra azon bűncselekmények esetében, ahol a jogalkotó szabadságvesztés büntetéssel szankcionál. Nyilvánvalóan nem az összes bűncselekményre értendő egy alternatív büntetés kiszabása, hiszen a súlyos bűntetteknél erre nincs lehetőség, és szükséges, hogy aki valójában veszélyes a társadalomra, azt szabadságvesztésre ítéljék. A bíróságnak azonban kevés cselekmény esetén van lehetősége más büntetéssel súlytani, hiszen a törvény legtöbb esetben szabadságvesztést követel meg, és az időtartam meghatározásánál is a középmértékből kell kiindulni. Példaként említeném, hogy a kábítószeres bűncselekmények tekintetében nagyon szigorúan szankcionál a törvény, adott esetben olyan büntetési tétellel, mint egy emberölés esetén.[45] A visszatartó erő szükséges, hiszen a cselekmények súlya jelentős, de tegyük fel a kérdést: nem lenne-e hatásosabb egy erre kialakított intézménybe utalás és gyógyítás? Természetesen alternatív büntetésként, amikor az igazságszolgáltatás az elkövetővel szemben úgy ítéli meg, ez is elegendő. Az alternatív büntetések körét folytatva egy megszervezett közérdekű munka is megfelelő büntetés lehet helyenként a szabadságvesztés helyett. Lényegesnek tartom, hogy e büntetések valóban érjék el a céljukat, így nem kell adott esetben szükségtelenül börtönre ítélni az elkövetőket. Az elzárás jogintézményét a büntetőjogban célszerű lenne újra átgondolni és megvizsgálni, valóban szükséges-e ez a szankció a Btk-ban.

A közelmúltban történt Btk. módosítás a feltételes szabadságra bocsátás kizárását szélesebb körben teszi lehetővé, amely véleményünk szerint szükségtelen volt, és a fogvatartottak elhelyezését illetően is nehézségeket okozhat.

[45] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

A törvénymódosítással párhuzamosan, ha nem is véglegesen oldja meg a problémát, de mindenképpen szükség lenne arra, hogy a férőhelybővítések ténylegesen megvalósuljanak. A bővítések jelenleg is zajlanak, ami pozitív, azonban a választott megoldás álláspontunk szerint nem a legmegfelelőbb. A börtönök építése nem mondható népszerű lépésnek egy államban, azonban a feladatokhoz hozzátartozik. Sürgősségi megoldást találtak, de új börtönök építése jelen esetben konténerbörtönök építését jelenti. Az ezzel kapcsolatos vélemények megoszlanak, s mivel még nincs számottevő tapasztalatunk, csak a jövő fogja eldönteni, hogy e börtönök elérik-e céljukat. Végleges megoldásnak véleményünk szerint nem mondható, egyrészt mivel ezek is betelnek egyszer, másrészt pedig a konténerbörtönökkel kapcsolatos eddigi tapasztalatok alapján, azok eredetileg ideiglenes elszállásolásra lettek kitalálva. Megoldásként inkább a börtönöket kellene korszerűsíteni.

Mindent egybevetve kijelenthető, hogy a témában nem született megnyugtató megoldás, illetve a kifizetések felfüggesztését 2020. december 31-ig a Kormány meghosszabbította, ezzel egészen az év végéig fenntartva a bizonytalan jogi helyzetet.[46] A túlzsúfoltság problémáját és az abból adódó jogsérelmeket kiemelten kell kezelni. Az igazságérzet mellett itt mutatkozik meg igazán az alapvető emberi jogok kiemelt fontossága, amelyek kivétel nélkül megilletnek mindenkit. Fontosnak tartjuk, hogy egy jogállamban ne kezeljék az emberi jogokat másként egy bűncselekményt elkövető személy esetében. Ha sérti az állam egy ember alapvető jogát, azért vállalnia kell a felelősséget, hiszen az Alaptörvény, az egész jogrendszer alapja írja elő ennek tilalmát. A felelősségvállalás pedig a sérelmes helyzet megszüntetésével, és nem annak pénzben való megváltásával kezdődik. A férőhelyek bővülnek, de nagy kérdés, hogy ez mennyire végleges megoldás a jövőt illetően. A tanulmány címében feltett kérdésre reflektálva, a következtetéseket levonva: az emberi jogokat pénzben megváltani nem lehetséges, és nem is lehet cél, de szükség van olyan kompenzációra, amelyet a kártalanítási összegek útján lehet leghatékonyabban elérni. Mindezek mellett a túlzsúfoltság problémáját tartósan kell megszüntetni, hogy ezt a kérdést a jövőben ne lehessen feltenni a fogvatartottak életkörülményeit illetően.

[46] T/10528/5. a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és a börtönzsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről szóló 2020. évi IV. törvény módosításáról.

Dr. Pongrácz Alex[1]

„Mi a magyar?" Gondolatok nemzetkarakterológiáról és a „magyar alkat" kérdéséről

„A Duna-táj bús villámhárító,
Fél-emberek, fél-nemzetecskék
Számára készült szégyen-kaloda.
Ahol a szárnyakat lenyesték
S ahol halottasak az esték." (Ady Endre)[2]

„A magyarság Európa sorsának
intézésébe nem szólhat döntő szóval,
de saját sorsának intézése a kezében
van." (Márai Sándor)[3]

I. A NEMZETKARAKTEROLÓGIÁRÓL RÖVIDEN

William Graham Sumner szerint az ember állat-őseitől bizonyos pszichofizikai jellemvonásokat, ösztönöket, készségeket, de legalábbis hajlamokat örökölt, amelyek segítik a táplálékszerzés, a nemi érintkezés és a hiúság kérdéseinek megoldásában. Mindez egy idő után tömegjelenségek megjelenéséhez és elterjedéséhez vezet, „hasonlósági, egybeesési és kölcsönös közreműködési áramlatokat" eredményez, amelyek aztán népszokásokat hoznak létre.[4] A nemzeti alkat, psziché, jellem motívuma minden nemzeti öntudat alkotóeleme, az „önkarakterológia" pedig ősi idők óta „alkateleme" minden társadalmi csoportnak, amely tudatosan vallja az összetartozását, „így bizonyos értelemben maga a csoport teremti a kollektív pszichikai sajátosságokat az íratlan viselkedési és erkölcsi normák révén."[5]

Ahhoz persze, hogy nemzeti karakterről beszélhessünk, ildomos volt megtanulni a „nemzetben gondolkodást", ami a szellemi igénybevétel mellett egy bizonyos értelemben vett intellektuális és morális rangot is jelent(ett).[6] A nacionalizmus kialakulását vizsgáló ún. *perennialista* elméletek hívei szerint a nemzet jóval régebben kialakult entitás, mint maga a nemzetállam: a nemzet ugyanis állandó

---

[1] Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Kormányzástani és Közpolitikai Tanszék.
[2] Ady Endre: *A Duna vallomása.* In Ady Endre: *Vér és arany.* Nyolcadik kiadás. Athenaeum Rt. kiadása, Budapest, 1922, 58. o.
[3] Márai Sándor: *Röpirat a nemzetnevelés ügyében*. Révai, Budapest, 1942, 36 o.
[4] Sumner, William Graham: *Népszokások. Szokások, erkölcsök, viselkedésmódok szociológiai jelentősége*. Ford. Félix Pál. Gondolat, Budapest, 1978, 46. o.
[5] Szűcs Jenő: A nemzet historikuma és a történelemszemlélet látószöge. Hozzászólás egy vitához. In Szűcs Jenő: *Nemzet és történelem. Tanulmányok.* Második kiadás. Gondolat, Budapest, 1984, 173. o.
[6] Hunyady György: A nemzeti karakter talányos pszichológiája. In Hunyady György (szerk.): *Nemzetkarakterológiák. Rónay Jácint, Hugo Münsterberg és Kurt Lewin írásai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 7. o.

létező, a történelem alaptényezője, a primordializmus (ősiség) érvének megfeleltethetően természetes és állandó egység. Ebből a felfogásból vezethetők le véleményünk szerint a nemzetben organikus tényezőt látó gondolkodók elméletei is. Herder 1784 és 1791 között megfogalmazott történetfilozófiája például azt hangsúlyozta, hogy a nemzet „egyszeri és egyedi alakulat, organikus történeti képződmény, melyben egy soha nem ismétlődő lényeg fejeződik ki, s létjoga, valamint értéke ebben rejlik."[7] Johann Gottlieb Fichte a német nemzethez intézett beszédjeiben pedig azt állította, hogy a nemzet a „társasan együtt élő, magukat természetileg és szellemileg folyton folyvást újra nemző emberek egésze, amely egész az isteninek belőle fejlődő különös törvénye alatt áll."[8]

A nemzetben történő gondolkodás terjedésével párhuzamosan megjelentek azok a nézőpontok is, amelyek a nemzeteket különböző személyes, megszemélyesített formákkal azonosították. Talán ennek egyik előfutárjaként kezelhetjük azt a felfogást, amely összefüggéseket vél felfedezni az alkat és a jellem tényezői között – anélkül azonban, hogy ehhez bizonyos „nemzeti tulajdonságokat" társítana. Ernst Kretschmer *Körperbau und Charakter* című munkájában például a személyiség tipológiáját kidolgozva azt állította, hogy az emberek alkata összefügg a jellemükkel. A könyv kezdő soraiban fel is idéz bizonyos ősi beidegződéseket: „Az ördög ösztövér és keskeny szakállú, s vékony álla van, az intrikus púpos és köhécsel, az öreg boszorkány száraz, madárarcú. Ahol mulatnak, megjelenik a kövér Falstaff lovag vörös orral, s fejbúbja kopasz tükrével. Az egészséges értelmű parasztasszony alacsony, kerek, s csípőjén a keze. A szentek túl nyúlánkak, hosszú tagúak, áttetszők, halványak."[9] A későbbiek folyamán aztán megjelentek azok az áramlatok is, amelyek egy-egy nemzet jól körülírható jellemzőit hangsúlyozták, és a különböző nemzetek karakterológiáját igyekeztek megrajzolni. „A nemzetkarakterológia a társadalmi-kulturális jellemzőket egy személyiség pszichológiájaként vázolja fel és írja le, kacéran eljátszva azzal a kettős lehetőséggel, mintha egy nagy társadalmi csoportnak magának lenne egy pszichológiai terminusokban leírható saját egyénisége, illetve hogy e nagy társadalmi csoport tagjai jórészt osztoznak bizonyos

[7] Idézi: Joó Tibor: *Magyar nacionalizmus.* Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1940, 33. o.
[8] Idézi: Concha Győző: *Politika. Első kötet: Alkotmánytan*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1907, 81. o.
[9] Idézi: Németh László: Alkat és jellem. In Németh László: *A minőség forradalma. Második kötet. Új enciklopédia felé.* Magyar Élet kiadása, Budapest, 1940, 70. o.

pszichológiai ismérveken, melyek köztük általánosak, és/vagy őket összességükben másoktól megkülönböztetik."[10]

A XVIII. század végéig a nemzeti karakter toposza jobbára Nyugat-Európát uralta; ettől kezdődően azonban a kelet-közép-európai politikai és kulturális diskurzusokban is „szívesen látott vendéggé" vált, úgyhogy a XIX. századra a „nemzeti jellem" a társadalomelméletek központi szereplőjévé lett. Ahogy Friedrich Meinecke fogalmazott: az öntudat változtatja a népet nemzetté.[11] A század folyamán élénk vita zajlott arról, hogy vajon a kormányzat politikája vagy a közösségi erkölcsök befolyásolják-e inkább a nemzeti jellemet. A nemzeti romantika végül is összekapcsolta a nemzeti sajátosságok kérdéseit a szuverenitással, így a nemzetkarakterológiai „beszédmód" lényegében a politikai legitimáció központi jelentőségű alkotóelemévé lett.[12] A „faji karakter" és a „faji lélek" kategóriái egyébként sokáig nem tűntek el a tudományos polémiák színpadjáról sem. A tudományos körökben meglehetősen mostohán kezelt, ám nemzeti meggyőződésű körökben igencsak népszerű Gustave Le Bon például amellett érvelt, hogy a „faji karakter" alapvető hatással bír a népek életében, és „az öröklődés törvénye folytán oly hatalma van, hogy a hiedelmek, intézmények, művészet, egyszóval a művelődésnek minden eleme a faji léleknek kifejezője."[13] Meggyőződése szerint a népek „mentális konstitúciója éppen olyan szilárd, mint anatómiai jellegzetességeik", és az egyének, valamint a „fajok" mentális alkatából származtatható „a világfelfogásuk, következésképpen a viselkedésük, következésképpen a történelmük."[14]

A fajelméletből is levezethető nemzetiszocialista kataklizma a nemzeti karakterről való gondolkodásmód paramétereire is kihatott. Talán ezzel is összefügg, hogy a nemzetkarakterológia egykoron népszerű diszciplínájának trónját a XX. századra egyre inkább a szociálpszichológia egzaktabb tudományága foglalta el. A szociálpszichológia már más megközelítésmódot választott vizsgálódásai módszeréül: „meghatározó fordulata az volt, amikor a társadalom egészének, a társadalmi csoport és tömeg egészlegességének pszichológiai programjáról lemondott, és a társadalom ellenpontjaként az azt alkotó egyedek individualitásának

[10] Hunyady: *i. m.* (2016), 16. o.
[11] Idézi: Trencsényi Balázs: *A nép lelke. Nemzetkarakterológiai viták Kelet-Európában*. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, 2011, 353. o.
[12] Trencsényi: *i. m.* (2011), 43-44. o.
[13] Le Bon, Gustave: *A tömegek lélektana*. Ford. Balla Antal. Franklin-Társulat, Budapest, 1913, 71. o.
[14] *A népek fejlődésének lélektani törvényei* (*Les lois psychologiques de l'évolution des peuples*, 1894) című könyv e megállapítását idézi: Gazdag István: *Rasszizmus és antirasszizmus. Egy ideológiai játszma cinkelt lapjai*. Magyar Ház Kft., Budapest, 2005, 102. o.

tanulmányozását vállalta, és vallotta alapfeladatának: a szociálpszichológiát a társas egymásra hatás, illetőleg ráhatás tudományaként fogta fel."[15] E „kopernikuszi fordulat" jelentésének és jelentőségének taglalására a továbbiakban nem vállalkozunk; célunk csupán annak bemutatása volt, hogy a nemzetkarakterológia tónusainak „megfakulását" követőn milyen változások következtek be a társadalmi lélek feltérképezésének horizontján.

II. Ki a magyar? Mi a magyar?

Triviális, közhelyszerű mondásnak számít, hogy nincs új a Nap alatt; a „Mi a magyar?" kérdését számos-számtalan gondolkodó tette már fel az évszázadok folyamán.[16] Szabó Dezső nem véletlenül fakadt tehát ki *A magyar jövő alapproblémái* című esszéjében, mondván, „maga az a tény, hogy unos-untalan felkérdezik és kérdezhetik: ki a magyar: a magyar történelmi test, a magyar élet mély betegségére mutat, egy sokáig lappangó kór most válságszerű kitörésére az élet minden terén. (…) Mert a földjét, sorsát, hatalmi eszközeit, a kiválasztás és irányítás lehetőségeit kezében tartó magyar szolidaritás ösztönös biztonságában ilyen öngyilkos kérdés meg sem teremhetne."[17]

Bibó István meglátása, miszerint „a magyar közösségi élet egyik központi kérdése lett az, hogy milyen a magyar alkat, milyen a magyar",[18] korántsem minősíthető tehát költői túlzásnak. Tény és való, hogy időről időre nem árt, ha megkíséreljük „rendezni végre közös dolgainkat"; a magyar identitás újragondolása ennyiben tehát valóban „folytatólagos feladat", ezért egyes meglátások szerint „60-80 évenként érdemes feltenni a [mi a magyar?] kérdést, mert egy dologra biztos választ kapunk: miben vagyunk mások, mint egykori elődeink."[19] A kérdésfeltevés ráadásul a Gerő András által posztuláltakhoz képest is feltűnően megsokasodott; míg a Szekfű Gyula köre[20] és a Habsburg Történeti Intézet által feltett – és megválaszolni kívánt – ugyanazon kérdés között több mint hat és fél évtized telt el, addig a Romsics – Szegedy-Maszák

[15] Hunyady: *i. m.* (2016), 16. o.
[16] A címben szereplő módon egyébként a híres orvos-genetikus, Czeizel Endre tette fel a „nevezetes" kérdést 1983-ban. V. ö. Czeizel Endre: Ki a magyar? Mi a magyar? In Ring Éva (szerk.): *Helyünk Európában. Nézetek és koncepciók a 20. századi Magyarországon.* Második kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987, 605-620. o.
[17] Szabó Dezső: A magyar jövő alapproblémái. In Szabó Dezső: *Az egész látóhatár. Tanulmányok*. Második kötet. Magyar Élet kiadása, Budapest, 1939, 356. o.
[18] Bibó István: Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok. Második kötet. 1945-1949.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, 571. o.
[19] Gerő András: Előszó. In Romsics Ignác – Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): *Mi a magyar?* Habsburg Történeti Intézet – Rubicon Kiadó, Budapest, 2005, 10-11. o.
[20] Szekfű Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1939.

szerkesztette kötet, és a Berzsenyi Dániel „interpellációját” újrafogalmazó könyv[21] megjelenése között mindössze hat év.

S bár „honpolgárok” garmadája tette fel a fenti „nevezetes kérdést”, az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy – természetszerűleg – a mai napig nem sikerült egy konszenzusképes választ megfogalmaznunk. A magyar észjárást fürkésző Karácsony Sándor sem véletlenül konkludált oda, hogy „Ha megkérdeznénk tíz magyar embert, hogy miben áll a magyarságuk, tízen tízféleképpen válaszolhatnának. (…) Ebben a nagy tétovaságban is rejtőzik jókora adag magyarság, s jellegzetesen magyar dolog nem lenni vele tisztában, mi az, hogy »magyar«.” Karácsony feltehetően jól látta, hogy a „mi a magyar?” kérdése meghatározatlan, ködszerű, bizonytalan, semmibe vesző és a végletekig eltorzított; éppen ezért „mindenki azt állíthatja róla, amit éppen kedve tart, és annyit hihet el belőle, amennyit akar”.[22] Ráadásul minden népnek „különböző történeti, táji csoportjai vannak, különböző jogállású rétegei, falvai, melyek magatartása, műveltsége, életvitele és életérzései nemcsak különböznek egymástól, hanem egy adott időben szemben is állhatnak egymással. (…) Ezek az ellentétes értékrendek együtt adják meg egy nép jellegét, milyenségét.”[23] Bibó István szerint lelke, tudata, félelme és cselekedete csak az egyénnek van; „a közösség tudata, a közösség félelme, a közösség reagálása, a közösség alkata csak az, ahogyan ezek az egyéni adottságok összetevődnek.”[24]

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a magyar alkatról és jellemről „főként apologetikus célzattal, meghatározott teóriák szolgálatában és kevésbé módszeres vizsgálattal, sok hasznavehetetlen és kevés megbízható dolgot írtak össze.”[25] Emellett egyetlen népjellemzés sem törekedhet a teljességre; „egyoldalúvá kell szűkülnie, éppen mert létezésmódjának csak egyik oldalát veheti tekintetbe: nem azt, amit egy nép akar és elképzel, hanem amilyennek bizonyult, és amit tett.”[26]

Hazudnánk tehát, ha azt állítanánk, hogy az alábbiakban szert teszünk a „bölcsek kövére”, s megfellebbezhetetlen „alapigazságokat” mondunk ki a magyarság alkatát illetően. A célunk legfeljebb annyi lehet, hogy a rendelkezésre álló elméleti kavalkádban némiképpen „rendet téve” kiválogassuk a releváns és használható

[21] Sándor Iván (szerk.): *Mi a magyar most?* Kalligram Kft., Pozsony, 2011.
[22] Karácsony Sándor: *A magyar észjárás*. Magvető Kiadó, Budapest, 1985, 34-35. o.
[23] Andrásfalvy Bertalan: Mit nevezhetünk magyarnak? In Romsics – Szegedy-Maszák: *i. m.* (2005), 14. o.
[24] Bibó: *i. m.* (1986), 612. o.
[25] Szűcs: *i. m.* (1984), 174. o.
[26] Prohászka Lajos: *A vándor és a bujdosó*. Danubia Könyvkiadó, Budapest, 1941, 22. o.

téziseket, teóriákat. A legbölcsebben talán akkor járunk el, ha megfogadjuk a már idézett Szabó Dezső tanácsát, és a kérdés súlyos kórjelenséget reprezentáló jellegére tekintettel „a gyógyító akarat könyörtelen becsületességével" vesszük „boncolás alá" azt.[27]

III. A MAGYAR ALKAT KUTATÁSÁNAK ÁLLOMÁSAI – A KEZDETEK

Jelenlegi ismereteink szerint az első olyan „hazánkfia", aki a magyar alkat kérdését tudományos probléma gyanánt formulázta, *Bél Mátyás* volt. A *Notitia* első, 1735-ben megjelent kötetében a csallóközi magyarságot kutatva ugyanis arról tudósított, hogy „az egész vidéken (…) aligha találsz fajbéliebbeket, vagy kik jellemvonásaikat jobban megőrizték." Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Bél Mátyást nem kifejezetten a jellemvonások érdekelték; szerinte a „legősibb magyar típus" ugyanis az alábbiak szerint írható körül: „zömök, inkább alacsony, mint magas testalkatúak, szürkéskék szeműek, a napsütés megszokásától sötét arcszínűek."[28]

S bár Bél leírásából is világosan kitűnik, hogy a magyar alkat leírására ez a megfigyelés kevéssé alkalmas, a „magyar fajiság" kérdését sokáig hasonló tematika mentén boncolgatták. Az első „formabontó" megközelítés talán *Rónay Jácint* címzetes püspök nevéhez kötődik, aki 1847-ben a győri nagyközönség számára írt cikksorozatban kutatta a magyar alkat – vagy ahogyan ő fogalmazott: „jellemisme" – problémáját. A szinte távirati tömörségű antropológiai leírásokat követően – az éghajlati és társadalmi meghatározottságot vizsgálva – ugyanis arra a megállapításra jutott, hogy „nemzetünkben a vérmes-epés nedvalkat uralgó, hajdan úgy látszik, az epés volt, jelenleg a vérmes túlnyomó. Az eredeti ázsiai sajátságok nem tűntek ugyan végképp el, de a keleti magyar természete sokban eltér a nyugatiétól; mit egyébként, ha figyelemmel kísérjük az éghajlatot és mindazt, minek a jellem kiképzésére hatása van, csodálni éppen nem lehet."[29] Rónay szerint a magyar továbbá lángoló képzelettel és „elmeéllel" megáldott, büszke és uralgás-kórban szenved, dacos, jó ízlésű, élvvágyó, rendít[hetet]len bátorságú, hiszékeny, egyenes szívű, becsületes, nagylelkű, tüzes vérű, hirtelen fellobbanó indulattal bír, fesztelen szabadságszeretet jellemzi, kedélye pedig hullámzó – és így tovább.[30]

---

[27] Szabó: i. m. (1939), 357. o.
[28] Bartucz Lajos: A magyar fajta. In Csuka Zoltán – Ölvedi János (szerk.): *Magyar föld – magyar nép*. Magyar Írás Irodalmi és Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1943, 251. o.
[29] Rónay Jácint: Jellemisme vagy az angol, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol nemzet, nő, férfiú és életkorok jellemzése lélektani szempontból. In Hunyady: *i. m.* (2001), 98. o.
[30] *Uo.*, 100., 102., 113. o.

Az első nagyobb lélegzetű munka azonban nem meglepő módon a legnagyobb magyar nevéhez kötődik. *Széchenyi István* 1835-ben a *Hunnia* lapjain egy koherens nemzetépítő program kifejtésére vállalkozott. Széchenyi egy olyan fundamentális problémára mutatott rá, amely azóta is rendre visszatérően fel-felmerül, és amelyet a köznyelvben a leggyakrabban „turáni átokként" szokás megnevezni: a nemzeti közösség „megoszlása", fragmentáltsága ugyanis a gróf szerint a nemzeti közösségre leselkedő legközvetlenebb veszélynek tekinthető. A széthúzás forrása szerinte abban rejlik, hogy egyre nagyobb kulturális és politikai szakadék tátong azok között, akiknek volt szerencséjük külföldön tanulni (mágnások), és akik Magyarországon szocializálódtak (vidéki dzsentrik). A magyar politikai kultúra minderre figyelemmel a nyugati világból „importált", nem organikus elemeket is hordoz, amelyek nem illenek a közegükbe, és kénytelenek a helyi hagyomány „köldöknéző" visszamaradottságával elegyedni. Ez a törésvonal ugyanakkor egy mélyebb megosztottság szimbóluma is: a nemzet Széchenyi szerint már elvesztette hősi és természetes értékeit, ugyanakkor még nem tudta igazán létrehozni a polgári közösséget sem. A valódi veszélyt ezért a múlt és a jövő, a természet és a kultúra között feszülő áthidalhatatlan szakadék jelenti. A nemzeti felépülés felé ezért csakis a közösség modorának csiszolásán – a civilizálódáson, azaz a társadalmi érintkezés finomodásán – keresztül vezethet az út: a nyugat-európai civilizációs vívmányok „sajátosan magyar formáinak" megteremtésére van szükség; a felzárkózást csak olybá lehet „levezényelni", hogy eközben a nemzeti kultúra kohézióját is sikerüljön megőrizni. A közjót csak a megosztottság felszámolása révén lehet szolgálni, ezért az egységes politikai kultúra megteremtésén munkálkodva a polgárok együttműködésére, a közszféra átláthatóságára, valamint az érdekek egyesítésére kell helyezni a hangsúlyt.[31]

Hat évvel a *Hunnia* megjelenése után, *A Kelet népe* című munkájában Széchenyi immáron a „merjünk nagyok lenni" égisze alatt amellett érvel, hogy a magyar nemzetnek „Kelet népeként" az a küldetése, hogy a sajátosan „orientális" (keleti) vonások és a nyugati világ szintézisét fokozatosan kialakítsa. Hiszen „Az emberiségnek egy nemzetét megtartani, sajátságait mint ereklyét megőrizni, s szeplőtelen mineműségében kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit, s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végczéljához, az emberiség feldicsőítéséhez vezetni, kérdem, lehet-e ennél minden kesertül tisztább érzés; s ha csak mint hangya

[31] A *Hunnia* összefoglalását adja: Trencsényi: *i. m.* (2011), 313-316. o.

ily megdicsőítéshez egy paránnyal is járulhatni, van-e ennél emberek közt, kiktül lelki örömök el nem zárvák, édesb osztályrész?”[32]

IV. A MAGYAR ALKAT KUTATÁSÁNAK ÁLLOMÁSAI – A „FÉNYKOR”

Ahogy láttuk, már Széchenyi is érintette a nemzeti karakter részekre hasadásának motívumát, ami ettől kezdődően állandóan visszatérő toposszá vált. Az a tény nem különösebben számít nóvumnak, hogy az emberiség történelmének jelentékeny részében az „ellenség” mint olyan identitásképző funkcióval bírt, és hosszú időn keresztül olyan „aszimmetrikus ellenfogalmak” uralták a történeti és politikai erőteret, mint „hellének és barbárok”, „keresztények és pogányok”, „felsőbbrendű és alsóbbrendű ember”.[33] Ahogy azonban Ady Endre óta tudjuk, magyar földön sósabbak a könnyek, és a fájdalmak is mások;[34] Magyarországon az aszimmetrikus ellenfogalmak, a különböző dichotomikus felosztások és a törzsi torzsalkodások mindig is „jó” táptalajra leltek, és széles spektrumon mozogtak: a keresztény-pogány, pápista-protestáns, aulikus-rebellis, kuruc-labanc „skatulyák” mára egészen tradicionálissá „nemesedtek”, és ahogy látni fogjuk, a kontinuitás jegyében újabbakkal egészültek ki. Nem véletlenül írhatta Prohászka Lajos, hogy ha a magyar éppen nem külső ellenséggel hadakozik, akkor rögvest egymás ellen fordul, acsarkodik, „mintha a gyűlölködés szelleme valóban a vérünkbe volna írva.”[35] A két világháború között, a magyar alkat kutatásának fénykorában ezt a szempontot is kiterjedten vizsgálták a kor legkiválóbb értelmiségei.

A sort mindjárt 1920-ban *Szekfű Gyula*, az ismert történész *Három nemzedék*e nyitotta; e munka 1934-re már a harmadik kiadását érte meg, és egy további fejezettel *(„és ami utána következik”)* megtoldva újabb értékes vizsgálati szempontokkal egészült ki. Szekfű Széchenyi politikai felfogását vizsgálva négy alapvető maximát ajánlott a magyar politikusok figyelmébe: „(1) A magyarságnak hibái és szenvedélyei vannak. (2) E szenvedélyek a haladás kerékkötői. (3) E szenvedélyeknek hízelgő politika az egyetlen, mely nálunk népszerű. (4) Tehát a népszerű politika a haladás

[32] Széchenyi István: A Kelet népe. In Radó Antal (szerk.): *Gróf Széchenyi István válogatott munkái*. II. kötet. Lampel Róber (Wodianer F. és Fiai) Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedés kiadása, Budapest, 1903, 166-167. o.
[33] Ennek bővebb kifejtésére nézve lásd Koselleck, Reinhart: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*. Ford.: Szabó Márton. Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest, 1997.
[34] Ady Endre: A magyar messiások. In Ady: *i. m.* (1922), 47. o.
[35] Prohászka: *i. m.* (1941), 144. o.

ellensége."[36] A magyarság hibái és szenvedélyei – Széchenyi nyomán – az alábbiak: a hiúság és rokonai (önhittség, önaltatás, öncsalás); lelkesedés és szalmatűz (hirtelen fellobbanó lelkesedés); közrestség; végül az irigység és szülöttei (pártviszály, uralomvágy).[37] Szekfű úgy látta, hogy a Trianon utáni, „neobarokk" társadalom továbbra is a válság jeleit mutatta, és ez a krízis tulajdonképpen a több évszázados hanyatlás „jogfolytonos" következményének tekinthető. A harmadik nemzedék „üres liberális retorikája" továbbra sem szűnt meg, csak irányt változtatott, „diametriálisan antiliberálissá válva tovább uralkodott a lelkeken". A társadalmi tagozódás és a társadalmi gondolkodás sem vett új irányt, és minden ugyanúgy maradt, ahogy azt a „harmadik nemzedék idején megszokták az emberek. Középosztálybeli intelligenciánk legföljebb ha múló kívánságokkal vagy formalisztikus beszédekben közeledett az alatta álló néposztályokhoz, és sem a parasztság, sem az ipari munkásság nemzeti öntudatosítása demokrácia útján nem haladt előre lényegesebben. A társadalom tovább élte csoportokra bomlott életét, s borzongva a kommunista forradalmi kor emlékeitől, mindennemű demokratikus fejlődéstől ösztönösen elzárkózott."[38]

Szekfű hosszan taglalta korának válságtüneteit, majd a diagnózis felállítását követően egy „magyarabb magyarság felé" vezető utat ajánlott terápia gyanánt, megkülönböztetve az ún. „kismagyar" és „nagymagyar" megoldási javaslatokat. Az első javallat, a *„kismagyar út"* megvalósítása valójában azt jelentené, hogy zsákutcába tévednénk; ennek az áramlatnak a propagálói a „magyarság erősítése" érdekében olyan megoldásokban gondolkodnak, mint a névmagyarosítás elősegítése a német vagy szláv hangzású nevek kontójára; vagy a német fajbiológia politikájának a magyarságra történő alkalmazása, azaz különböző fajbiológiai kísérletezések révén a „turáni ideál" kialakítása. „Ez az út nem lehet a helyes út. Ez az út a kis magyar út, melyen a nemzettest tagjai összezsugorodnak, s akinek megvan a herosztrateszi bátorsága ezen az úton következetesen végighaladni, az végül is tízmillió magyar helyett néhány százezret, vagy esetleg csak saját magát fogja igaz magyarnak találni. Mert a fajbiológia művelői és műkedvelői önmagukat rendesen az ideális, helyesen kiválasztott, s ennélfogva tenyésztendő faj tagjának tartják. (…) a tan (…) vidám hajlékonysággal mozog erre-arra, s komoly logika helyett inkább gyermeki, felelőtlen

[36] Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1934, 28. o.
[37] *Uo.*, 18. o.
[38] *Uo.*, 403-404. o.

könnyedség benyomását teszi. Aminthogy a vele rokon egyéb magyar mozgalmakat tényleg is a könnyelmű fantáziának egy neme jellemzi."[39]

Ezzel szemben Szekfű szerint a „*nagymagyar út*ra" ildomos, mi több szükséges rálépni annak érdekében, hogy meg tudjuk állítani a több száz esztendeje tartó hanyatlási folyamatot. Szekfű az elvégzendő feladatot kettős természetűnek látta: egyrészt horizontális irányban szélesbíteni, másrészt vertikális irányban elmélyíteni a nemzetiséget. „Mindkettőnél, de különösen az elsőnél lényeges részét jelenti a munkának a korábban felsorolt antinómiák megszüntetése, vagy legalább enyhítése, közöttük főként oly rendszabályok, melyek a szegény munkanélküli népet rendes megélhetéshez juttatják, hisz ilyen hiányában gúny volna a szellemiség elterjesztéséről beszélni. Nem lehet eléggé hangsúlyozni Széchenyi módszerének kizárólagos helyességét: előbb emberi élethez kell anyagi rendszabályokkal segíteni a magyar tömegeket, s csak azután várhatjuk el tőlük, hogy a nemzeti érzés és kultúra támaszai legyenek."[40]

A nagymagyar út bejárása mélyre hatoló reformok véghezvitelével jár, de amint azt már Széchenyi is hangsúlyozta, mindennek konzervatív éllel kell rendelkeznie; e reformokat mélyen be kell ágyazni a nemzeti hagyományokba: „kompromisszumok nélkül a reform dolgában, s el nem távolodva egy pillanatig sem az igazi nemzeti hagyományoktól."[41] A „reformcsomagnak" tartalmaznia szükséges a titkos választójog bevezetését és a választójog kiterjesztését, a már öntudatosított középosztály kiépítését és fenntartását, a már meglévő középosztály megerősítését, az anyagi életlehetőségek biztosítását és a társadalmi, higiénikus és eugenikus feladatok megoldását, „melyeken orvosoknak, építészeknek, mérnököknek, közigazgatási szakembereknek kell dolgozniok". Az ország tehát modernizációért kiált: utak, „racionabilis" lakótelepek, modern közlekedés létesítéséért, a „nemzeti tömegbetegségek" gyógyításáért és megelőzéséért, egyszóval a nemzeti szolidaritásnak is nevezhető ténykedésért. E feltételek biztosítottsága esetén kerülhet aztán sor a nemzeti szellemmel kapcsolatban az öntudat elmélyítésére, a teljesebb, kiműveltebb, magyarabb magyarság megteremtésére. E „magyarabb szellemiség" a gyökereit az ősi – a ráaggatott rongyokat, „bécsi, budapesti, cigányos, gentrys, hivatalos kendőket" magáról eltávolító – szellemiségben, valamint a hagyományban, a történetben leli meg. Az utóbbi nem a politikatörténet évszámainak és

[39] *Uo.*, 479. o.
[40] *Uo.*, 486-487. o
[41] *Uo.*, 487. o

fondorlatainak kutatásában áll; olyan szellemtörténetről van szó, „mely a nemzetiség termő talaján végbemenő változásokat figyeli meg, mely a dolgok tűnő alakzatain észre tudja venni az örök nép vonásait, korok vezető rétegeinek, embereinek, cselekedetinek ez örök szellemtől függését meg tudja állapítani, de egyúttal az örök szellem gazdagodását, izmosodását is figyelemmel tudja kísérni." E misszió első lépéseit Szekfű szerint Bartók Béla és Kodály Zoltán tették meg a magyar népzenével összefüggésben. Summa summarum: a „nemzet-népfaj" történeti életének igazi megismerése a nép és a hagyomány-történet egységbe foglalásának mély átérzésével válik realitássá; a „hungarológia" mint szellemtudomány pedig a múlt és jelen, nép és történet, hagyomány és változás, magaskultúra és népkultúra, korábban egymással szemben álló antinómiák szintézisére tör, így valósítva meg Széchenyi programját: reformot és konzerválást, újítás és hagyomány összhangját, a „magyarabb magyarságot".[42]

Kornis Gyula 1933-ban jelentette meg *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata* című munkáját, amelynek második kötetében a „magyar politikai jellemmel" is foglalkozott. Kornis szerint a politikai jellem az alkotmány érdekében vívott sok évszázados küzdelemben forrott ki; mivel a letűnt rendi világ az alkotmányban a nemzet fennmaradásának és létének zálogját látta, a magyar lelkiség centrumában mindig is a politikum állt. Kornis szerint a magyarság politizálásra való nagyfokú hajlama, a közügyek iránti felfokozott érdeklődése az önfenntartási ösztönökből ered, és a rendi világot követően is jellemének integráns tulajdonsága maradt. A magyar lélek meglátása szerint egyébként is fejlett és érzékeny jogérzékkel rendelkezik, amely leginkább a közjog összefüggésében tapintható ki, és olyan manifesztumai vannak, mint a vérszerződés, az Aranybulla, Zsigmond király megregulázása, valamint a mohácsi vészt követően az alkotmányért, a nemzeti szuverenitásért és függetlenségért folytatott hosszú küzdelem. A magyar politikai jellem vonása továbbá az alapvető elvekhez és a „nemzet ősi jogaihoz" való rendíthetetlen ragaszkodás, melynek hiányában a németség szolgai sorba vetné és beolvasztaná. Az örökös harc miatt azonban a „magyar politikai elme" egyoldalúan defenzív, védekező karaktert – ebből következőleg pedig negatív szellemi formát – ölt magára: már nem él benne a valamikori pozitív államépítő erő. A sérelmi, jogvédelmi politika folytatása miatt a magyarság politikai látóköre összeszűkült; az udvar légkörében élve az egyébként magasabb vezetésre hivatott „aulikus" főnemesség elidegenedett a nemzettől; a

[42] *Uo.*, 488-492., 495., 497., 499. o.

köznemességből pedig hiányzott az európai műveltség és horizont, a politikai előrelátás és óvatosság, illetőleg az alkotó és kezdeményező szellem, ezért nem tudta meghaladni a „magyar világ gravamenjeinek" szűk látókörét. „Politikai észjárása" a szabadság védelmére, valamint a Habsburg hatalmi aspirációk ellenzésére redukálódott. Ez a szellemiség Kornis szerint még a dualizmus korára is „áthagyományozódott": a közjogi elvi szellemet 1867 után is szinte állandóan az obstrukció lelkisége fenyegette.[43]

Kornis is figyelmes lett a magyarság civakodásra, patvarkodásra, „pörösködésre" való hajlamára: szerinte az ellenzéki politikai szellem tüzét is jórészt ez hevíti. Úgy látta, hogy már a falusi parasztság körében is örökös volt a „felvég" és az „alvég" közötti antagonisztikus ellentét, „amelynek lappangó gyűlölete napról napra harcban tör ki. A szomszédok állandó jogsérelemben élnek: még a másik telkére átnyúló diófaágon ülő fülemüle füttyén is összekapnak, s a gazda inkább pörösködik a királyig, de a füttyszó birtokjogát nem engedi." A pereskedést az anyatejjel szívta magába a nemes is: alig akadt közülük olyan, akinek ne lett volna sokszor évtizedeken is átívelő, sőt „apáitól örökölt" pere. Más részről persze úgy is formulázhatjuk ezt a jellemvonást, hogy a magyar „jogásznemzet": minden tanult nemes ifjú „patvarista" volt, hogy később ügyvéddé válhasson. A jogász-politikus egyébként is hajlamos a formalizmusra, az elveskedésre, ezért a politikában sem az érdemleges tartalmat látja (holott egy jogász számára alapvető jelentőséggel kellene bírnia a tartalom szerinti elbírálás elvének, tehetjük hozzá), hanem a merev jogi formulákkal azonosul, „ezért nagy a kedve az ellenzéki szőrszálhasogatásra és retorikára". A magyarság Kornis szerint mindig is túlbecsülte a közjogi kérdések formai jelentőségét, elhanyagolva a nemzet más természetű – gazdasági és művelődési – érdekeit. A politikai észjárás e sajátossága mögött öntudatlanul is nagy indulatok húzódnak meg: szeretet és gyűlölet, pártoskodó rokonszenv vagy ellenszenv, a nyugalomra vágyó – és az észpolitikai iránt elkötelezett – labanc passzivitása vagy a szenvedélyes és szabadságért kiáltó – az érzelmi politika mellett lehorgonyzó – kuruc érzület aktivizmusa. Ezek az indulatok gyakran válnak végletessé és végzetessé: elvi engedmények szóba sem jöhetnek, és az indulat könnyen erkölcsi daccá konvertálódik: „haljunk meg egy szálig, de ne engedjünk!" A nemzet önkéntes halála és temetkezése, a „halálra szánt hősi erőfeszítés" a mohácsi kudarctól kezdve

[43] Kornis: *i. m.* (1933), 250-251. o.

gyakran vált a magyar politika és irodalom népszerű toposzává. Elmondható tehát, hogy a magyar politikai jellemnek rendkívül érzelmi, antiracionalista természete van.[44]

Kornis szerint a magyar politikatörténet másik fontos lelki kulcsa a magyar temperamentum, a magyarság szangvinikus vérmérséklete. A magyar politikai lélek „szalmalángja" hamar fel tud lobbanni, aztán ugyanolyan gyorsasággal le is lohad. A szilaj indulatosság, a rajongó lelkesedés és virtusos bátorság észrevétlenül tompa közömbösségbe és fásultságba, mi több, kétségbeesésbe csap át. Nem véletlenül javallotta Széchenyi, hogy a fellobbanó lelkesedés helyett ésszerű megfontolásra és kitartásra, a szenvedély helyett pedig önuralomra és logikára lenne szükségünk. A szangvinikus vérmérséklet egyenes ági következményei az érzelmi politika, a nagyfokú hiszékenység, a szép szavak retorikájának erős, ám a „jelek felületén maradó" hatása, valamint a gyakorlati szempontok és a haszon figyelmen kívül hagyása. Kornis egyetértőleg idézi Apponyi Albertet, aki szerint „az átlag magyar ember magához közelebb állónak érzi azt, aki aulikus politikát csinál, de cigányozás és csárdás közben jóízűen kurjongat, mint azt, aki a nemzeti politika minden követelménye mellett kitart, de nem jó »mulató ember« a szónak magyar értelmében".[45] Kornis munkájának megállapításait azért idéztük fel ilyen hosszan, mert abból a mai politikai életre nézve is sok tanulság vonható le – mindannyian ismerjük az itthon csárdást járó és cigánynótára daloló, nemzetközi fórumok előtt pedig csak bólogató és bokázó politikusok mintapéldányait.

Prohászka Lajos a *Minerva* 1932 és 1935 közötti évfolyamaiban kezdte el publikálni *A vándor és a bujdosó* című korszakalkotó közleményeit; ezek csokra aztán 1936-ban könyv formájában is megjelent. Prohászka munkája azonnal az érdeklődés homlokterébe került; alighanem sokat elmond az általa keltett visszhangról és hatásról, hogy az egyébként igencsak rigorózus Hamvas Béla egyenesen a „magyar sorstudomány megalapítójának" nevezte őt.[46] Prohászka ebben a művében arra a megállapításra jutott, hogy minden „népegyéniség" másként reagál az őt érő külső hatásokra; más-más élmény-és kifejezésmóddal van felvértezve. Az élmény és kifejezés kölcsönös megfelelését ő magatartásnak nevezte el, és azt állította, hogy amit rendszerint egy népközösség jellemén szoktunk érteni, „az éppen ennek az életmagatartásnak sajátos módja és iránya". Ez a magatartás azonban részben a

[44] *Uo.*, 251-252. o.
[45] *Uo.*, 252-254. o.
[46] Hamvas Béla: A magyar sorstudomány megalapítása. Prohászka Lajos könyvéről. In Darabos Pál (szerk.): *Hagyomány. Válogatás Hamvas Béla folyóiratokban megjelent írásaiból*. Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest, 2011, 255-264. o.

történeti fejlődés eredményének tudható be, amely pedig a közösség eredeti képességeinek és hajlamainak a tárgyi világgal való kölcsönhatásában alakult ki. Ami egy népközösség magatartásának végső és egységes kiindulópontja, hordozója és mozgatója, az a közösség formája. Egy népközösség formája mindenkor egy nép élet-alakulásának belső törvényszerűségeit, a fejlődés félbeszakíthatatlanságának végső alapját jelenti; egy népközösség tulajdonképpen ezzel a formával lép be a történeti életbe. Ez a forma egyúttal a népközösség sorsát is jelenti; Prohászka szerint ugyanis minden népközösség csak azt az utat járhatja be történeti szempontból, amely a formája sajátos lényegéből következik.

Az említett forma meghatározza, kondicionálja egy életközösség kibontakozásának menetét (történeti fokozatait) és variációit, „ugrását és ellankadásait", stílusát és ötleteit. A sors ebben a felfogásban tehát a forma funkcióját jelenti. A sors azonban nem csak a közösségi forma „spontán növekedésében" (a közösség által kifejtett belső „élettevékenységben") nyilvánul meg, hanem külső befolyások, ráhatások, események is alakítják. A közösség, „ha fejlődését gátolják, igyekezni fog kiküszöbölni vagy legalább is távol tartani őket magától, s ha ez nem sikerül, szenvedni fog nyomásuk súlya alatt". Azt, hogy egy népközösség („sorsközösség") fejlődése milyen irányt is vesz, végső soron mindig a sors helyzeti alakulása dönti el. „Ezért a sors ebben a szerepkörében a változásoknak szinte demiurgikus mozgatója, kiváltó ok, hatalom, amely kedvez vagy ellenáll, erjeszt vagy megbénít, felkínálkozik vagy detronizál." Prohászka szerint egy népközösség történeti sorsát az általa kifejtett tevékenység és a külső ráhatások mellett végül az „objektív szellem", a „kulturális alkotások" különböző típusai is meghatározzák, és a közösségnek igazodnia kell ehhez az objektív szellemhez. Ezért van az, hogy „az olasz életformát a művészete, az angolt gazdasági világszervezete, a magyart közjogi rendszere jobban meghatározza, mint maga ennek az életformának eredeti iránya vagy a történeti érintkezés viszontagságai." Prohászka szerint a kultúra a sors jegyében hat, de a szabadság jegyében keletkezik: „valamely tudományos rendszer vagy erkölcsi kódex, műalkotás vagy államforma mindenkor a szabadságból születik, de mihelyt kész: sorsává válik az illető népközösségnek.[47]

Prohászka azt tanította, hogy ha egy népközösség jellemére és történeti szerepére vagyunk kíváncsiak, akkor el kell hagynunk a szokásos pszichológiai szemléletmódot, és gondolkodásunkat egy metafizikai megközelítés váltóállítójára kell terelnünk;

[47] Prohászka: *i. m.* (1941), 12-13., 15-19. o.

ehhez pedig a népközösség „létének végső gyökeréig" kell hatolni.[48] Miután Prohászka vázlatos módon ecseteli a görög (kifejező), a római (szervező), középkori (zarándok), a spanyol (quijotista), a francia (stilizátor), az angol (telepes), és az olasz (humanista) közösség alapmagatartását, hosszabban tért ki a könyv címében szereplő német (vándor) és magyar (bujdosó) népközösség beállítottságának taglalására. A magyar Nyugat és Kelet érintkezőpontján helyezkedik el; magányosnak számít az „európai népek közös tűzhelyénél"; rokontalan és magára hagyatott, sőt nem szívesen tűrt jövevénynek számít, „aki a századok hosszú során át valóban megható igyekezettel fordította arcát Nyugat felé, és próbált Európa »jó gyermeke« lenni", ám rendre elkönyökölték, félbarbárnak nézték, nem ismerték vagy félreismerték. Ez a kitagadottság-érzet pedig oda vezetett, hogy a magyarság sem volt képes „létének világos öntudatára" ébredni. „Mert egyfelől levetkőző, meghódoló alázattal éretlennek és parlaginak szégyenkedte magát a nyugati nagy kultúrákkal szemben, másfelől pedig dacos szédülettel tántorodott el tőlük, csak azért is szemet hunyt a tények ultimátuma előtt, főleg amikor ősi erejének zúzódását féltette tőlük." A magyar mérhetetlenül sokat töprengett sorsán és jellemén, azonban ezt mindig „bizonyos egyoldalúsággal" művelte: „szemléletét a vérségi kötelék, a pártszenvedély, legfőként pedig a történeti helyzet homályosította, és ezért lényegest és lényegtelent, történetit és történetfelettit, hagyományt és ábrándot, igazi teremtő lelkiséget és puszta retorikát sajátosan összefodrozott, anélkül, hogy valaha is egységes képet tudott volna önmagáról kialakítani." [49]

A magyarság valamiféle egységes átfogó mítosz híján van; az egyetlen mitikus csíra, amely a jellem szempontjából valamelyest orientáló lehetne, a lázadó magyaré, „akinek örök prototípusa a négyfelé hasított Koppány, s akit mint a magyar öncélúság halálos dacú harcosát ezer ismétlődő változatban ismerünk történetünkből". A magyar mítosz elégtelensége miatt aztán kifejlődött egy „egyetemesebb eszme": ez a „török-tatárverő magyar" toposza; eszerint a magyarság nemzeti küldetése, hogy a keresztény-nyugati Európa védőpajzsául szolgáljon a Kelettel szemben. Prohászka azonban meglátja e közkeletű beidegződés magyarázó értékének csekély voltát: „jobban odanézve ez a nemzeti hivatáseszme való[já]ban inkább dekoratív vigasznak látszik, mint izmosító, erőfakasztó életigazolásnak." Dacára annak, hogy a magyar sors talány, mégis a lázadás és önfeláldozás felől közelíthető meg a legplasztikusabban a magyarság lelki alkatának problémája: lázadás és önfeláldozás

[48] *Uo.*, 20. o.
[49] *Uo.*, 117-118. o.

kettőssége szinte kibogozhatatlanul összefonódott a magyarság története folyamán. Prohászka is éles szemmel látta azt, amit számos kortársa és utódja: a magyarság Keletről indult el, „és vérében magával hozta a széles puszták igézetét, és vele a szilaj portyázó-kedvet. De ugyancsak magával hozta a puszták átkát is: a rest álmot, és ezzel a vágyat a rejtettség és elzárkózás után, ahol nem lappanganak ordas veszélyek, és ahol nincs tartós nyugtalanság. Ez a naiv önbizalom, amely az egész világgal hetykén szembefordul, mégis anélkül, hogy létét ki akarná tágítani, ez az ösztönös (…) létben való elégültség, amely mindig csak a közvetlenül adottra tekint, jellemzi a magyarságot."[50]

Prohászka végül is a finitizmusban lelte meg a magyar „sorsmagatartás" esszenciáját. A magyarság gyepűben él, a „Kárpátok övével" eltorlaszolta, elszigetelte magát, és „pusztán a saját erejére hagyatkozva, a távoli, a túl[on]nan rejlő világ meghódításának, a rajta való uralkodásnak vágya nélkül, a »gyepűn innenit« úgyszólván állandó életformájává tette." Erről tanúskodik Prohászka szerint az *extra Hungariam non est vita* ismert elve is. A magyarság ösztönösen óvakodni igyekszik minden idegennel szemben, és velük szemben rendkívül gyanakvó, „még ott is, ahol erre nincs oka". A magyar természetének alkalmazkodni csak kevéssé képes, megrögzött, „úrfajta" szelleme is ebből a finitizmusból ered. Fejlődése ezért nem a spontaneitás, a szervesség, a hajlékonyság felé predesztinált, hanem lökésszerű, mondhatni „erőszakosan, külső tényezők hatására jött létre. Körülövezve, elkerítve, mintegy a változhatatlanra beállítva önmagát, bizonyos csüggetegségben, úgyszólván állandó lelki nyomás alatt él. Ezért növesztette magában a tűrésnek példátlan, valósággal hősies készségét, (…) viszont innen van a hajlama is az időről-időre hirtelen fellobbanó, féktelen kitörésre. A sokat emlegetett ősi bűn, a »szalmaláng« igazi értelme (…) is ebben a finitizmusban rejtőzik."A magyarságnak nincs kellő türelme a feszültségek elviselésére, és ahol ezek a feszültségek „felnyílnak, ott az ősi gyepűvágók védekező ösztönével tüstént, azon módon megoldásukat is akarja."[51]

A magyar sors tragikus mivoltának origója talán abban rejlik, hogy a „puszták népe" a rokon népek nyomása elől menekülve, és megtelepedve a latin-germán kultúra gyűrűje mellé került, amely megállította őt addigi útján. Ez a teljességgel más kultúra „megejti, ősi isteneinek megtagadására készteti, átformálja, sok tekintetben ki is

[50] *Uo.*, (1941), 118-121. o.
[51] *Uo.,* 122-123. o.

vetkőzteti magával hozott jelleméből", és megfogja „ellenállhatatlan erővel ezt a Kelet kebeléről ideszakadt ifjabb jövevényt a római gondolat heroldjává szegődött Nyugat germán szelleme és életformája". A vándor német a gyepűkön átjutva „idehozza és vérébe oltja a feszültséget, úgyszólván »belevándorol« a magyar történetbe, eszméivel és intézményeivel, problematikájával és ethoszával, és ezzel akarva-nem akarva, sorsává válik." Prohászka innen datálja a két kultúra és a két eltérő akarat tragikus párharcát, a „végtelenség" (vándor) és a „határoltság" (bujdosó) évezredes tusáját. A Nyugat szelleme meglátása szerint tövisként funkcionál a magyarság testében. Az újkor beköszöntével a magyar lélek európai helyzet ráadásul mind tragikusabbá vált. A „bujdosó" végül sarkig kényszerült tárni a kapuit Nyugat vándora előtt, kényszerű sorsközösséget vállalva vele, ezzel viszont végképp a vándor végtelenség-vágyának áldozatává vált, így – a térbeli gyepűvonalat „kiradírozva" – saját szelleméből volt kénytelen gyepűt kreálni a Nyugattal szemben, létrehozva az egyéni lélek védősáncait. A verdikt pedig az, hogy a nemzeti önállóság megszűnése óta „minden magyar magányos, elárvult strázsa, sokszor maga sem tudva, hova és kihez tartozik; de meghúzódva lelki védővonala mögé, híven vigyáz és küzd, sokszor maga sem tudva, ki ellen – Kelet ellen, Nyugat ellen –, és nem tudva, miért – mert nincs másképp, mert »így rendeltetett el«. Ez a magyarság sorsa immár négy évszázad óta. S ebben az örökös hányattatásban vált mindinkább hontalanná, valóban »szellemi bujdosóvá« saját hazájában."[52]

Mindezek fényében válik érthetővé a magyarság elementáris függetlenség-vágya, a szabadságért folytatott, meg-megújuló küzdelem motívuma, és hogy ez a szándékoltan elzárkózó szellem miért érzi magát az önrendelkezésében állandó jelleggel fenyegetve, háborgatva. A „finitista szellem" a kényszerű rejtettséggel járó kötöttségeket fojtogatónak találja, ezért folyton lázadni igyekszik a nyomás ellen. Prohászka szerint ez az attitűd teszi érthetővé az örök ellenzékieskedés jelenségét is. A függetlenségért vívott küzdelmek heroikusnak bizonyultak ugyan, de végleg kikapcsolták Magyarországot a történelemformálás „nagy pátoszából". A „történet nagy óráinak szólítása" mindig felkészületlenül érte a magyarságot, és ilyenkor rendre a „magába kuporodott" szemléletmód lelki kompenzációjához menekült, és különböző ábrándokat szőtt, illúziókba ringatta magát, vagy a nemzeti múlthoz menekült, cselekvés helyett irreális módon az „ősök dicsőségében sütkérezve". Az örökös ellenzékieskedés és ábrándozás a történelem sorsfordulóihoz érve végül is mindig

[52] *Uo.,* 123-125. o.

nemzeti katasztrófákhoz vezetett. Ezek a negatív tulajdonságok ráadásul az „elrendeltetettség" érzésével, a változtathatatlanságba való belenyugvással, tompa rezignáltsággal, „szemlehunyó megadással", sőt kesergéssel, a „zsíros semmire" ráébredéssel vagy „sírva vigadással" is párosultak.[53] Talán nem véletlen, hogy Ady *Nekünk Mohács kell* című verse veréshez szokott fajtaként, cigány-népek langy szívű sihederjeként, és az Isten által folyton a földtől a fényes égig végigrángatottként jellemezte a magyarságot. (Hasonló szellemben született Móricz Zsigmond *Kesergő. Querela Hungariae* című verse is a trianoni katasztrófa évében.[54])

Prohászka Lajos könyve valóban korszakos jelentőségűnek bizonyult a magyar alkat kutatásában. Három évvel e mű első megjelenése után, 1939-ben látott napvilágot Szekfű Gyula szerkesztésében a *Mi a magyar* című tanulmánykötet, amelyben a korszak értelmiségi színe-java publikálta a magyarságról vallott gondolatait. Szekfű már 1938-ban, Prohászkát recenzálva úgy látta, hogy nemzeti szükséglet annak „bizonyosságát szereznünk, vajon nemzeti és népi egyéniségünk elég erős-e arra, hogy a ránehezedő idegen hatásokat kivédje, és hű maradjon önmagához. Más szóval (…) szükségünk van a magyar nemzeti jellem olyan képére, mely lényegileg különböznék más népekétől, s ezáltal biztosítékot nyújtson arra, hogy ha hívek maradunk ezen jellemvonásokhoz, a magyar mindig magyar marad, és nem lesz idegen népek alakítási objektuma. (…) Egységes képre volna szükségünk, jellemre, típusra, normára, melyhez mérhesse magát idegen órák kísértésében a jószándékú magyar. A magyar embertípust csak végtelen sok adatból lehet összeállítani, s ennél a munkánál elengedhetetlen a történeti és népi magyar élettel foglalkozó tudományok együttműködése."[55] E kooperáció gyümölcse volt tehát az említett kötet, melyből terjedelmi okok miatt itt csak *Babits Mihály* figyelemre méltó gondolatait elevenítjük fel. Babits szerint a magyarság történelmi jelenség, „s ahogy történelmileg kifejlődött, nem testi, hanem szellemi jelenség. Az átöröklés, mely folytonosságát biztosítja, nem testi, hanem lelki. (…) Hiszen a magyar kevert, és állandóan keveredő nép." A magyarság tartalma a nemzeti hagyomány: „azaz sorsemlékek s szellemi, és érzelmi élmények összessége. Külső megjelenése pedig a magyar jellem és viselkedés, mely tapasztalatilag megfigyelhető, s szavakkal kétségtelenül körülírható", csakhogy ezer arccal bír. Emellett a magyarság lelki

[53] *Uo.,* 128-130., 132-133., 135-137. o.
[54] Móricz Zsigmond: Kesergő. In Száraz Miklós György (szerk.): *Jaj, hol a múltunk? A Trianon-jelenség.* Helikon Kiadó, Budapest, 2005, 30-31. o.
[55] Szekfű Gyula: Nem vagyunk bujdosók. In *Magyar Szemle*, 32. kötet, 1938/1-4. szám, 395-396. o.

tartalma is rapszodikus, folyton hullámzik a társadalmi osztályok és a nemzedékek között. Tehát: a magyarság meg van győződve a maga kicsinységéről, érzése szerint túlságosan elszigetelt és magányos, ugyanakkor nem akar elválni az európai nemzetektől, hanem éppen közéjük akar tartozni. A magyar hozzászokott a viszontagságokhoz, és nem vesz fel holmi kis karcolásokat („katonadolog!"). Emellett örülni tud a pompának és a csillogásoknak. Nem búsul ok nélkül, s tovább, mint az ok tart, nem szokott ok nélkül keseregni (Prohászka, amint láttuk, ezt másként látta). Józan és tárgyilagos fölényt mutat, nyugodtan szemlélődik, („mindent észrevenni, és semmire ré nem csodálni"), és világszemléletét a realizmus hatja át, ami alkalmassá teszi a politikai és diplomáciai szerepre. Egész életét a józan megalkuvások hatják át, és folyton számolni kénytelen a lehetőségekkel. A magyar lemondó, legyintő, kételkedő nép; esze ágában sincs tülekedni; „ha van keleties vonás a magyarban, ez a lusta, szemlélődő természet az!" A nemzeti lélek képzeletvilágát különben egy ország, egy föld, egy éghajlat színei, és egy történet viszontagságai alakítják ki, egy faj temperamentumán át szűrve. A magyar nyelv Babits interpretálásában kitüntetett helyen szerepel: közeg és vezeték, melyben „a magyarság eleven lelkiárama tovább lüktet." A nyelv mellett különösen fontos faktor egy nemzet életében a kultúra és a művészet, „mely a nyelvnek mintegy meghosszabbítása, s polifonikus fölerősítése." Képzeletünk, érzésvilágunk, kultúránk a hazai tájak és éghajlat színeiből, benyomásaiból, hangulataiból szövődött; „elválhatatlanul hordjuk magunkban legkisebb gyermekségünktől kezdve ennek a földnek ezerféle emlékeit. Mi magunk vagyunk ez az emlék. (…) Ez a szép, kerek terület a magyar lélek szülőágya és nyújtózó matraca, ez a magyar vér vegyítőedénye, s kultúránk festékespalettája." A magyar lelket a sok és sokféle tájék „benyomásainak évezredes összejátszása" nevelte ki. Babits szerint nemzet vagyunk, nem pedig faj, missziónk éppen ezért abban áll, hogy „meg kell maradnunk nemzetnek, léleknek, szabadnak, nemesnek, alkotónak, keleti nyugalomban, mely mindenkivel dacol, szellemi erőben, mely senkinél nem érzi hátrébb magát. Nem átváltozásra, magunkból való kikelésre van szükségünk, hanem magunkhoz való visszatérésre. Magunkba szállásra."[56] Hiába: „A világnézetek, az elvek, a politikai programok, de még a nemzeti együttélés elvi és

[56] Babits Mihály: *A magyar jellemről*. In Szekfű: *i. m.* (1939), 38., 40., 46., 51., 53-55., 59-61., 63-64., 66-67., 86. o.

tárgyi tényezői is változhatnak, és változnak is, de maga a magyar ember, a magyar lélek, a magyar ízlés és a magyar észjárás örök dolgok."[57]

A mi a magyar tanulmánykötet megjelenésének évében, 1939-ben *Németh László* vállalkozott arra a *Kisebbségben* című esszéjében, hogy összefoglalja a magyar irodalom – és tágabb perspektívából szemlélve – a közszellem karakteréről vallott gondolatait. Németh úgy látta, hogy a Bessenyei György utáni szellemi fejlődés katasztrófáktól terhes. „A történelem valósággal felszabdalta; a kívülről belerobbanó európai események íróit szét-szétszórták, természetes hajlamait túlcsigázták, majd megsemmisítették. 1794 a Martinovics-összeesküvés, 1830 a júliusi, 1848 a februári forradalom éve, 1867, 1919, 1938: mind kívülről ráerőltetett fordulópontok, melyekkel szemben a magyar szellemnek nem volt meg a kellő belső önkormányzata." Németh szerint keserű, de lenyelendő pirula, hogy a „magyar szellem fényesnek tanított korszakaiban is súlyos fejlődés-zavarokkal küzdött, s hatvanhétre [1867-re] a magyar szellem annyira felőrölte magát, hogy az asszimilánsok csak beköltöztek az ürességbe" – azaz a nemzeti irodalomból kizuhantak a „nemzeti jelleg legmélyebb hordozói".[58] Németh László panaszos narratívája szerint a magyar irodalomban a „törzsökös" magyarok („színmagyarok", „mélymagyarok", „értékesebb magyarok") között szinte már a kezdetektől fogva léteztek „jött-magyarok"; ez a „félidegen embertípus" akkor tudott komolyabb pozíciókra szert tenni, amikor „Pestbudán, az új irodalmi központban híg-magyarság és jött-magyarság felbonthatatlan frigyet kötött. Révai szerint »valami zsidó, örvény, rác és német pénzfosztó, vérszopó uzsora és fösvénység lehet a magyar világon, annak lángja mind itt vagyon Pesten« (…) Egyáltalán nincs igaza annak, aki ezt az első pestbudai asszimilációt lebecsüli. A magyar irodalom negyven év alatt többet magyartalanodott itt, mint utána száz éven át. Kazinczy madárnyelvének e jött-magyarok voltak a legbuzgóbb terjesztői; hogyne – hiszen ezt a törzsökösöknek éppúgy tanolniok kellett, mint nekik. (…) Az készült itt, e fénykornak kikiáltott évtizedekben, amit másutt híg-magyarságnak neveztünk el."[59] Tovább haladva felteszi azt a kérdést, hogy „milyen újság az, amelyben az idegen otthonosabb, mint a fajtájából jövő, amelyben a jött-magyar úszik, s az igazi fuldoklik. Hogy ez a felszíni magyarság csakugyan felszíni – elárulja az a mohó, vegyi affinitás,

[57] Veres Péter: *Mit ér az ember ha magyar. Levelek egy parasztfiúhoz*. Magyar Élet kiadása, Budapest, 1940, 48. o.
[58] Németh László: Kisebbségben. In Németh László: *Kisebbségben*. I-II. kötet. A Magyar Élet kiadása, Budapest, 1942, 14-16. o.
[59] *Uo.*, 21-22. o

amellyel az idegent magához rántja, s a földolgozatlan, szellemmé nem vált magyar múlt hordozóit eltaszítja. Mialatt a magyarság teste az utolsó hetven-nyolcvan év alatt csak melegforrásokban és vulkánokban tudta fellökni és hallatni magát, idefönn a híg-magyarok és a jött-magyarok egy új középosztályt neveltek, amely csak a népszínművekből ismerte, ami alatta van." Németh úgy érezte, hogy a magyar szellem a kiegyezés évére kiesett a nyeregből: az irodalom Budapesten lakott, „s itt a német és zsidó otthonosabb volt a magyarnál." 1867 után „egy idegentől megszállt várba szegényen, egyenként lopták be magukat, hogy Ady nagy nemzedékében krátert nyissanak a mély-magyarságnak, s a birtokukba vett városból kezdjék visszahódítani az országot." [60] A probléma megoldásaként a kisebbségi sorsra ítélt „mélymagyaroknak", „értékesebb magyaroknak", a közösség gerincoszlopát jelentő „kreatív kisebbségnek" cselekedniük kell. Németh szerint „a magyar írónak egy mindenre kész magatartást kell magára vasalnia". Ennek keretében aszkétává kell válnia és „misszionáriusi kínokra" kell felkészülnie; a mély-magyarság szócsövének kell lennie; műveltté kell válnia; a szegényekkel kell tartania, és ha lehet, élnie; végül nem kell félnie a magányosságtól. „A magyar fajiság sosem volt és ne legyen taszító ököl, hanem becsületesen kinyújtott kéz. Álláspontunk a jött-magyarokkal szemben nem lehet más, mint hogy rájuk is szükség van, amennyire használni tudnak és akarnak. A magyar ügy ma egész határozott, majdnem vallás-szerű valami; egymást gyűlölő emberek együtt vannak benne, s egymást becsülőket elválaszthat. Erre a vallásra kell átkeresztelkedniök, akik velünk akarnak maradni. A magyar szellem a maga törvényei szerint minősít, s a megpróbáltatás meg fogja könnyíteni, hogy minősíthessen."[61]

Németh itt kezdte tehát kibontani a későbbiekben nagy port felvert tipológiáját, amelyben „híg-magyar", „jött-magyar" és „mély-magyar" (törzsökös magyar) között különböztetett. A „híg-magyar" közelítő definíciójával *Faji hibáinkról* című, 1942-ben megjelent tanulmányában szolgált a népi író: eszerint „a híg magyar derék állampolgára lehet az országnak, addig azonban, míg asszimiláltsága tökéletlen voltát be nem látja, s a belátással járó öngyötrést magára nem veszi: fajtánknak csak a statisztikai számát gyarapítja, nem élő erejét. S mint az elmúlt évtizedek történetéből látjuk, még számával is veszéllyé nőhet. Gyanútlan önbizalmában a fajta eredeti megnyilatkozásait nyomhatja el. A híg magyar ugyanis mindenre gyanakszik: csak a maga magyarságára nem. Rosszhiszemű civódónak tartja, aki a nagy nemzeti

[60] *Uo.*, 50-51. o
[61] *Uo.*, 91-93. o

létkérdésekben szegénységre vagy a nemzet vériben folyó hagyomány tiszteletére szorítja. Minthogy nyugati vagy éppen sémita emberként, nemcsak a magyar, de általában a kelet-európai élet iránt sincs igazi érzéke: a magyar dolgok iránti álláspontja is többnyire végletes. Vagy vaktában imádja a magyart vagy ismeretlenül veti meg. A feltűnő hangos magyarkodás, a más népek lelkében gázoló harmincmilliós sovénség, és nem ritkán az idétlen turánizmus is éppúgy ennek a híg magyar érzéketlenségnek a fattya, mint a Párizst járt európaiság, amely minden faji ellenállást azzal a titkos belső gőggel intéz el: legyetek boldogok, hogy ilyen pallérozott, modern ragyogású elme mint én, a ti félázsiai elmaradottságotokra a nagy műveltség színét lophatja rá. A két álláspont azonosságára semmi sem jobb bizonyíték, minthogy régebben általában a németből jött magyarok voltak a zabolátlan magyarságimádók, s a zsidók a fölényes franciák; ma a német beolvadtaktól halljuk lépten-nyomon elmaradottságunkat, s a zsidók szeretnének fórumaikon egy magyar zsidó kurucfrontot összetárogatózni."[62] A mélymagyar és a jött-magyar ilyen megközelítőleg egzakt meghatározásával nem találkoztunk – bár az előbbire Németh kísérletet tett a *Fantomok ellen* című írásában, és hasonlatként ragadta meg azt –; irányadónak tartjuk azonban Hamvas Béla kritikáját, miszerint a „híg-magyar", „jött-magyar", és „mély-magyar" (ezen belül néha kis-magyar és nagy-magyar) felosztás „a naiv szcientifizmus talaján áll. Mintha a provinciák legszélén egy túrócszentmártoni ügyvéd találta volna ki. Az ember ne rakjon magára szavakat, amelyek terhére vannak és lesznek neki és mindenkinek. (…) Ahhoz, hogy e grammatikumokat jól lehessen használni, tudni kellene, hogy mi a magyar. Ezt pedig sohasem fogjuk megmondhatni, mert egy néphez való tartozás nem a tudás kérdése, hanem alapvető kollektív, irracionális és tudattalan gyökereké, amelyeket éppoly kevéssé lehet tudatosítani, mint az ember élményeit az anyaméhben."[63] Ehhez hozzátehetjük Illyés Gyula 1939-ben kelt meglátását, miszerint magyar az, akit a közös múlt, a hasonló gond, az egy haza levegője egyesít, és választ el egy más múltú és más jelenű néptől; „magyar az, akinek nyelve és esze magyarul forog. Becsületesen nem lehet más vizsgát találni arra, hogy kit tartsunk igazán magyarnak."[64]

V. A MAGYAR ALKAT KUTATÁSÁNAK ÁLLOMÁSAI – BIBÓ ÉS HAMVAS

[62] Németh László: Faji hibáinkról. In Németh: *i. m.* (1942), 173-174. o.
[63] Hamvas Béla: Híg-magyar, jött-magyar és mély magyar. In Darabos (szerk.): *i. m.* (2011), 278-279. o.
[64] Illyés Gyula: *Ki a magyar*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982, 30. o.

A második világháború után fokozatosan berendezkedő kommunista rezsim idején a magyar alkat kutatása is nehéz helyzet elé került, hiszen a „proletár internacionalizmus" eszméje Magyarországon is a hivatalos szemlélet részét képezte. A kommunista „nemzeti diskurzus" néhány fogalmát ugyan a népi mozgalomtól kölcsönözte, és e kisajátítás révén a plebejus történelemképet, illetve karakterológiai toposzrendszert próbálta a propagandájában erőltetni, azonban a térségben elburjánzó etnonacionalizmus brutális hatásait látva a népi mozgalomhoz kötődő értelmiség jobbnak látta, ha meghaladja a „karakterológiai beszédmódot".[65]

A fent elmondottak azonban nem jelentik azt, hogy az említett korszakban ne születtek volna a témánk szempontjából releváns írások. Mindjárt 1946-ban megjelent *Bibó István* híres tanulmánya, az *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem*. Bibó egyébként már korábban is foglalkozott a magyar alkat kérdésével; 1936-ban írta meg a *Mai külföld szemlélete a magyarságról* című írását, melynek záró szavai ma is irányadónak számítanak. „(…) a magyarság „bizonyos állásfoglalásokat jelent a létezés, a cselekvés és a gondolat alapvető kérdéseiben, de azt is tudjuk, hogy ezek az abszolút emberi színek nemcsak a külföld számára ismeretlenek, hanem sokszor jóformán a magunk számára is, vagy, ami ennél is rosszabb, félreismertek és megformálatlanok. (…) Ahhoz, hogy ez a szó, »magyar«, az emberi mivoltunk egy önmagában zárt és harmonikus színét és formáját jelentse, nem a többi emberiséggel, a külfölddel szemben való állásfoglalásunkat kell megváltoztatnunk, hanem itthon kell kultúrává, stílussá és szellemmé tennünk mindazt, ami ma lehetőség és erő."[66]

Bibó szerint a közösségi alkat „megromlásának" forrását abban kell keresnünk, hogy a „magyarság olyan útra lépett, olyan formákat vett fel, olyan hatásokat fogadott be, melyek alkatának belső sajátosságaival ellenkeznek; vagyis a magyar a magyarban valamiféle nem magyarnak a hatására veszett el." Ez háromféle módon érvényesülhetett: (1) a 400 esztendős idegen uralom; (2) idegen beolvadás (a sváb, zsidó és egyéb asszimilációval kapcsolatos problémák); (3) idegen hatás. Bibó szerint az ország történetének legújabb kori szakaszában, különösen pedig a XIX. század vége óta végzetes módon képtelennek bizonyult arra, hogy a saját helyzetével kapcsolatos valóságos adottságokat és az ebből fakadó feladatokat meglássa. Mindkét világháborúban „rossz oldalra állt", politikai és szellemi téren pedig nem tudta

[65] Trencsényi: *i. m.* (2011), 299. o.
[66] Bibó István: A mai külföld szemlélete a magyarságról. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok. 1935-1944*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, 160. o.

megtalálni vagy hatalomhoz juttatni azokat a vezetőket, akik a magyarság szükségleteit, érdekeit, útját jól kifejezték, és jól megtalálták volna. Végzetesen hiányzott vagy megzavarodott tehát „a közösség érdekeinek felismerésére irányuló normális ösztön", a közösség pedig terméketlen, sehová sem vezető harcokba bocsátkozott, a valóságos feladatokat és problémákat pedig képtelen volt észrevenni.[67]

A politikai és társadalmi fejlődés megbolydulását Bibó a XVI. század elejére taksálja, amikor Werbőczy István felfogásában a köznemesség és a kisnemesség mereven elkülönült a parasztságtól, és a főnemességgel szembeni antipátiája ellenére minden döntő pillanatban azzal alkotott nemesi frontot (a „parasztgyűlölő kisnemes" kártékony jelensége). A mohácsi vésszel aztán a főnemesség és rendiség ellenfeleként számba jöhető királyi hatalom is kikapcsolódott az ország életéből, így hazánk „végleg egy kelet-európaibb, jobbágyelnyomáson és rideg rendiségen alapuló társadalmi szerkezet vonásait vette fel, s ugyanakkor mint politikai egység szétesik, és politikai súlypontja (…) Bécsbe kerül.[68] Ennek ellenére az ezt követő két évszázadban az ország még virulens szellemi életet produkált, sőt intenzíven kapcsolódott be az európai szellemi áramlatok közegébe. Politikai és társadalmi síkon ugyanakkor katasztrofális volt a helyzet: a XVI. és XVII. századtól kezdve az önálló magyar politika lehetősége mind illuzórikusabbá vált, a polgári fejlődés megakadt, így a rendiség keretein képtelenség volt lazítani. A Rákóczi-szabadságharc bukásával a nemzet belenyugodott abba, hogy a Habsburg Birodalom egyik tartományává degradálódott, és zárt, provinciális társadalmi és szellemi keretek között próbált magára találni. A reformkorban kísérletet történt ugyan a megcsontosodott társadalmi struktúra megbontására és az európai demokratikus fejlődési folyamatba történő becsatornázásra, ez a vállalkozás azonban végül csak felemás sikereket könyvelhetett el. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc a magyarság erején felül valónak bizonyult, részben az európai *status quo* fenntartásában érdekeltek túlereje, részben a nemzetiségi mozgalmakkal való együttműködés megbicsaklása miatt.[69] A forradalom bukását követően Bibó szerint két félrevezető tanulságot vontak le a magyarság vezetői: egyrészt azt, hogy a Habsburg Birodalom léte európai szükségszerűség, másrészt pedig azt, hogy ha mégis sikerülne széttörni a

[67] Bibó István: Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok. Második kötet. 1945-1949.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, 572-574. o.
[68] *Uo.*, 574-575. o.
[69] *Uo.*, 575-578. o.

Habsburgok birodalmát, akkor a történelmi Magyarország is szétesne, hiszen a nemzetiségi mozgalmak a szabadságharc idején világosan megmutatták az elszakadási szándékukat. Az értelmiség apátiába süllyedt, és elveszítette vállalkozó kedvét, a köznemesség pedig arra koncentrálta az erőfeszítéseit, hogy visszaszerezze valamikori politikai hatalmát. A Habsburg dinasztiát és Deák Ferencéket egyaránt a kiegyezés irányába szorította a saját helyzetük, Bibó szerint azonban a kiegyezés malma üresen őrölt, és ellentmondó célkitűzésekből, politikai fikciókból, hazug formulákból és hamis kényszerűségekből épült fel. Politikai síkon zsákutcába vezette a fejlődést, és a társadalmi fejlődést is megrekesztette. A történeti Magyarország szétesése rettenetes megrázkódtatást jelentett, az 1918-1919-es polgári demokratikus kísérlet, valamint az ezt követő vörösterror után berendezkedő ellenforradalmi kormányzás pedig szintén zsákutcába navigálta az országot.[70] Az 1849 és 1945 közötti időszakban a magyar nemzet „olyan politikai és társadalmi konstrukciókban élt, amelyekben a dolgokat a maguk nevén nevezni nemcsak hogy nem lehetett, hanem nem is volt szabad, ahol a tényeket nem az okok és okozatok egyszerű láncolatában, hanem azon kívül álló feltevések és várakozások jegyében kellett értelmezni és magyarázni, ahol álbajokra kellett pazarolni jó erőket, s ráolvasással gyógyítani valóságos bajokat, (…) s ahol hiányzott a cselekedetek helyességének az objektív mértéke, és helyette a félelmek és sérelmek egy bizonyos rendszere szerepelt erkölcsi értékmérőként."[71] Az alkati torzulások tehát az alapvető politikai és társadalmi konstrukció hamisságára vezethetők vissza. A „közösségi hazugságok rendszere" végül az egész vezető réteg erkölcsi és értelmi elzülléséhez vezetett, és nem találtatott olyan realista, lényeglátó ember, akikre rá lehetett volna bízni a közösség vezetését. Az elmosódott, jellegtelen, silány, görcsös és torz emberi alkatok viszont tömegesen „kerültek helyzetbe", ez pedig egy eltorzuló közösségi alkat képéről és az értékmérők általános elbizonytalanodásáról árulkodik.[72] A magyar fejlődés megakadt, Ady Endre és Szekfű Gyula „riadója" – „Valahol utat vesztettük" – pedig aktuálisabb volt, mint valaha. Bibó a „valahol utat nyerhetnénk" ajánlatával is igyekezett előrukkolni; megoldási javaslata szerint a megváltozott politikai és társadalmi erőtérben mozgósítani szükséges az önkormányzati, gazdasági és kulturális életet. Az aktív önkormányzati élet révén meg kell tanítani a tömegeknek, hogy „a köz ügye az ő ügyük is". A földet a parasztság és a munkásság létalapjává

[70] *Uo.*, 581-592., 597-603. o.
[71] *Uo.*, 603. o.
[72] *Uo.*, 604-607. o.

szükséges tenni. Végül egy olyan nevelési rendszert kell kiépíteni, „mely sikeresen elszakítja az iskolatípusok értékrendjét mindenféle társadalmi ranglétrától és kiváltságtudattól, s (…) mindenki számára a legszélesebbre nyitja a pályaválasztás szabadságát, s ezen keresztül lehetővé teszi minden lappangó képesség teljes kifejlesztését."[73]

Hamvas Béla 1959-ben *Az öt géniusz* címen jelentette meg azt a korszakos jelentőségű – és a nemzetkarakterológiai kánonból kimagasló – esszéjét, amelynek első változatát – *Az öt géniusz földjét* – tulajdonképpen már 1940-ben papírra vetette. Hamvas szerint hiba volna Magyarországra lelki értelemben egységes országként tekinteni, hiszen a regionális különbségek markáns változatokat teremtettek a Kárpát-medencében. Ez alapján öt regionális típus között különböztetett: a nyugati, a keleti, az északi, a délnyugati és az erdélyi körök között.

(1) A nyugati kör tája a humanizált természetről és a kultiváltságról ismerhető fel; itt a színvonal „nem magas és finom, de viszont már semmi, sem a föld, sem a táj, sem az ember nem természetes. (…) A föld éppen olyan megdolgozott és humanizált fokon áll, mint az ember. (…) A civilizációban az emberi lét egyharmad része ezért iskola. Érintetlen élettér nincsen." Nyugatról eltűntek a mágikus és más szakrális helyek; a világot humanizálták, az élet pedig emiatt érdektelenebb és unalmas, ugyanakkor kevéssé veszélyes, megbízhatóbb és főleg polgáribb lett. A nyugati kör „arcával nyugatnak, Párizs felé fordul, ahonnan a rendet a német köröktől többszörösen megszűrve kapja." A kultiváltság Nyugaton urbanitást jelent; a várost a közvetlen szociális ösztön, a közösségi szenvedély teremti meg; a közösség alapja a társulás ösztöne. A város vezetője nem a természet, hanem a civilizáció. A nyugati ember végső célja a személy megteremtése; azé a személyé, aki „kerek, egész, tudatos és autonóm", „az ember és emberiség egyensúlya." Személyiséget csak a civilizáció képes teremteni; „ez az emberi természet gyökeréig való kiművelése és fölemelése és megnemesítése". A nyugati körre jellemző a demokrácia és az integráltság. Nyugaton az emberek „azonos mértékkel mérik önmagukat, a közösségben nincs rés, szakadék, törés, hiány, él, súrlódás; (…) az alapoktól a tetőig egyenletes". A család magánéletnek számít, az ember kultiválságban csaknem az urbánus fokra lépett. Az életrend tehát individualista, demokrata és liberális, a nyilvánosság előtt mindenki önmaga felel. A nyugati géniuszt Széchenyi István szimbolizálja, aki az egész országra kívánta a Nyugatot kiterjeszteni, „az intenzív

[73] *Uo.*, 611-612. o.

kultiváltságot megteremteni, hogy a nyugati polgárosultságba az egész országot beolvassza". Az ember csak Nyugaton nyer a többi emberrel egyenlő elbánást, biztosított létet és szociális színvonalat.[74]

(2) Az Alföldön aszályos, szárazföldi kukoricaklíma jellemző; az Alföld sajátságosan paradox hely: végletesen nyílt, ezért az ember védtelenebb és elveszettebb, az ég és a föld határtalanabb, ugyanakkor reménytelenebb. „Ezért a táj nyíltsága annyit jelent, mint bezárva lenni". Az Alföldön „nincs szabadság másutt, csak a sóvárgásban, és ez az egyetlen sóvárgás. A nyíltságba bebörtönözve lenni. Szabadnak lenni. Az ember meg van fogva." Az első és egyetlen, aki ezért a földért lelkesedni tudott, Petőfi Sándor volt. A belső kényszer megakadályozza a mozgás, a gondolkodás, a cselekvés és az elhatározás szabadságát. Az Alföld vízhiányban él, ezért az elementáris őstűz dühe dominál, amit sivatagnak neveznek. „Száraz és perzselő hőség és metsző fagy; (…) a tűz csak a vízzel együtt nyújt életlehetőséget." Az Alföldön a táj és az ember közötti viszony nem végleges. Az alföldi város életrendje nem különbözik a faluétól, a falué pedig a sátortábortól. A település ideiglenes, mint a nomád sátorváros. Az alföldi városnak nincsen középpontja, ezért elterül. A szegénylegény társadalmon kívüliséget jelent, „akihez képest mindenki más, aki letelepedett és megállapodott, árulónak látszik. Mintha valamihez csak ő maradt volna hű, és az a valami, ha titok is, a titkok legfontosabbika." A szegénylegény másik oldala a zsírosparaszt. A hontalanság és ideiglenesség, amelyben a betyár él, hűség az abszolút sorshoz. „Mintha a szegénylegény az Alföld remetéje lenne, sajátságosan ateista és vallástalan remete, aki a pusztában él, elveszettebben, mint Keresztelő János, mert még Istene sincs." A szegénylegény hontalan, nincsen hazája, akiben a „rabok voltunk mostanáig" tudata állandóan ismétlődik. Az Alföld embere gyanakvó és bizalmatlan, kapzsi és fösvény, alattomos és irigy, elzárkózik, csak magát menti, minden egyebet pedig veszni hagy. Az Alföldre jellemzőek a fellengző eszmények, a valódi szellem iránt való érzéketlenség, sőt ellenséges magatartás, taníthatatlan csökönyösség, vak konzervativizmus. Az Alföldön a vallás is politika, a nép abban a hiszemben van, hogy a szabadság a politikai függetlenség kérdése. „És azzal, hogy közéleti viszály és becsvágy lehetőségét megengedte, sőt azzal, hogy politikai életet élni nemzeti feladatnak érezte, utat nyitott mindannak, ami pátosz és látványos, szónoki és irreális, fantazma és megtévesztés. A politikai megoldás mindenesetre egyike a legalacsonyabbaknak." A politika itt „a saját képzelgésein megfeneklett

[74] Hamvas Béla: Az öt géniusz. In Hamvas Béla: *A magyar Hüperion és más magyar vonatkozású esszék*. Második kötet. Medio Kiadó, 2007, 18-26. o.

ember desperát marakodása, amely irreálissá teszi, mert létének valódi nehézségei felől a figyelmet eltereli." Az alföldi ember politikai értelemben éretlen marad, történeti helyzetét és a saját lehetőségeit sem ismeri fel. „Mintha még mindig az a nomád lenne, aki nem érti szomszédját, mert megértésének egyetlen módja, hogy leigázza, és ha ez nem sikerül, toporzékol." Az Alföld az önrendelkezés illúzióját fontosabbnak tartotta, mint a gyarapodását.[75]

(3) Az északi körben a szocialitás mindig laza volt, a civilizáció finomsága is leszállt a nyugati nívóhoz képest, és az ember újra a természet anarchiájában él. Északon ezért csak individuumok vannak, személyiség nincs. Az individuum az, aki a természetből nem lépett ki. Északon nyirkos a légkör, jobban hasonlít a balti vagy finn vidékhez. Az atmoszféra északi, a síkságok sápadtak és hűvösek, a hegyek és a völgyek elhagyatottak. Északra a középponttalanság jellemző: nem fordul semmilyen irányba, nem néz egy pontra, iránytalan kulturális provincia. Nem rendelkezik önálló műveltséggel és civilizációval, nem teremt kultúrát, a művelődés és a polgárosultság eszközeit csak átveszi és használja, de az sem jelentene nagyobb változást, ha ezt nem tenné meg. A provinciális tájakon semmiféle hatás sem szerves, és erre nem is jelentkezik komoly igény. Az életrendet a természet irányítja, amely itt minden civilizációnál erősebb. A provincia annyi, mint olyan tartomány, amelyre a civilizáció még éppen kisugárzik. A provincializmus kulturális passzivitást feltételez, érintetlenséget és megérinthetetlenséget. Az ilyen provinciáknak – mint amilyen a Felvidék is – mindig reménytelen küzdelmeket kellett folytatnia. A Felvidék jellegzetes megnyilvánulása a kuruc háború volt, amelyben az egyéni hőstette és a melankolikus bujdosás legendává szövődtek, és amelyben alig volt realitás. A kuruc primitív individualista, melankolikus fantaszta és anarchikus vidéki. „Maga sem tudja miért, csak úgy felkelt, és bánatában csapatokba verődve harcolt." Ahol nincs civilizáció, ott a szellemet az álmodozás jelenti, ami azonban nem szilárd életforma. Északnak nincs tartása, iránya, alapja, és minderről még csak nem is tud. „Ehelyett van benne valami megható ártatlanság és szűziesség, negatív esetekben fejletlenség és korlátoltság". Északon az ember legnagyobb mélysége a naiv rajongás. Az északi ember mély, de alaktalan, rítustalan, dogmátlan merő érzelmi vallásosság. A babonás ember a világot valóságra és csodára osztja fel. A babonás ember – mint Mikszáth Kálmán – északi hiszékeny ateista, nem vallásos, de képzeletében „nem tud mással foglalkozni, mint Zrínyi csodálatos feltámadásával, és Szent Péter esernyőjével, és ilyen csodákkal".

[75] *Uo.*, 39-48. o.

Az északi ember fantaszta, nincs stílusérzéke és igazi ízlése. A félműveltség jellemző rá a művészetben, a viselkedésben, öltözködésben, a közéletben, a gondolkodásban, a berendezkedésben és a szórakozásban egyaránt. Az ízlést az érzelmek helyettesítik; kicsiny és meleg körök élnek egymás mellett, családok és rokonságok, kis egyesületek és társaságok, de a közösség nem nevezhető társadalomnak. Az ilyen kisközösségek jellemző atmoszférája a pletyka. Az egyetlen pozitívum az északi ember számára a természet. Nem rendelkeznek hagyománnyal, mindenki egyszer él, kivételesen és véletlenül. A gazdaság ugyanolyan anarchikus, mint az életrend, hiányzik a tervszerűség. A gazdaság egyetlen célja az egzisztenciát jól vagy rosszul fenntartani. Az észak legjellegzetesebb költője Tompa Mihály, az északi ember eszménye pedig a rousseau-i közvetlenség.[76]

(4) A délnyugati kör költői a délhez tartozónak érezték magukat: Kisfaludy Sándor mintája Petrarca volt, Berzsenyi Dániel mestere Horatius, Zrínyi Miklósé Tasso. Délnyugatot az oldottság jellemzi az emberben, a dolgokban, a közösségben, a beszédben és a mozgásban is; a fény az embert is átsugározza, a dolgokba is belevilágít. Délnyugaton társadalmi egység érvényesül, az emberek közvetlenül együtt élnek. Nemcsak a vér szerinti családtagok, hanem mindenki, akiben „azonos vérmérsékletű bensőség él", és család lehet a tanya, az udvarház vagy a közösség minden tagja is. A család a közösség sejtje. A közösség ruganyosabb, „az élettől puhább". Itt is előfordul harc és feszültség, kaszt és ellentét, de mindez a szervezeten belül marad. A nép a közösség intimitása; az úr és szolga, szegény és gazdag ellentéte feloldódik a magasabb egységben. A közösség ajándék, és nem várt örömnek számít. Dél nem szereti a nagyvárost, nem fejleszti túl az értelmét, nem áhítozik világvagyonra és túlhatalomra. A délnyugati sarok népe teljes és oldott, de már híg és magtalan. „Már nem alkotó föld, ahhoz öreg és szegény. Itt pihenni jó." Itt már csak a természet és a szellem van együtt, és a lélek kialudt, ezért szegényedett el, és öregedett meg ennyire. Délnyugaton az oldottság bája fáradtsággal és unalommal vegyül. Ezen a földön „minden modern problematika visszhangtalan. A pártviszály, sajtó, közlekedés és találmányok egyaránt közömbösek. A gazdálkodás kicsiny körökben zajlik; várostalan és ipartalan vidékről van szó, melynek nincsen szüksége szervezésre. „Az akarat megfeszülése hiányzik, mintha minden csak érzékelés lenne." A patriarchális életrend a helyhez tartozik; a béres és a munkás félig rokonnak számít, mert a munkáltatójára félig családfőként tekint. „Az egész

[76] *Uo.*, 28-38. o.

országban ez az egyetlen hely, ahol az ember tudja, hogy az élet akkor magasrendű, ha művészi. (…) Délen tudják, hogy az életnek zenének kell lenni, mint ahogy Kínában mondják, az embert a dal ébreszti fel, az erkölcs erősíti meg, és a muzsika teszi tökéletessé."[77]

(5) Végül az erdélyi kör olyan, mintha fal választaná el az ország többi részétől. Az erdélyi ember „készebb", befejezettebb, kiműveltebb, határoltabb, egyénibb, kristályosabb és felismerhetőbb. Olyan, mintha a Királyhágón túl egészen más nép lakna; „a középpont nem Athén-Róma, nem Párizs, hanem Bizánc volt, később Sztambul lett." Erdély az ország többi részénél archaikusabb, merevebb, és a nyugati hatásokat csak alig vett fel, vagy ha mégis, akkor hát a saját képére formálta. Erdélyben az előkelő és a munkás között szakadék tátong, a különbség pedig nem léphető át: egymás mellett a kastély és a viskó. Erdélyben még a természet is ellentétekből áll: a szelíd és termékeny foltokhoz közel a táj már vad és megfékezhetetlen. Az erdélyinek egyszerre több véleménye van, eszméik aprólékosak, és erejük a részletekben rejlik. Erdély sajátos műfaja a ballada. Erdély mindig bonyolult, kettős, „igen is meg nem is, kettő között van. (…) Sohasem lehet nyíltan megmondani azt, ami van, és ha valaki mégis az igazat mondaná nyersen, szemben el kell hinni, és titokban mást kellene gondolni." Ettől a magas és bonyolultan sorétű világtól válik el „hirtelen, minden átmenet nélkül a szegény, eldurvult és elnyomott paraszt, az erdei és hegyi lakó, nem tárkonyos egybesült bárányt eszik küküllei borral, hanem zsírtalan puliszkát, nem bársonyban jár, hanem darcóban." Erdély a magas civilizáció és a vadember feszültsége. Az ember vagy uralkodik, vagy pedig emberi rangját is elveszíti.[78]

Hamvas következtetése szerint a magyar szellem az összes fontosabb európai szellemi hagyomány szintéziseként fogható fel, Magyarország ezért nem csak a Kelet és a Nyugat, de Észak és Dél, valamint Bizánc találkozási pontja is. Budapest ugyanakkor szervetlenül illeszkedik a többi típushoz; nem annyira saját karakterű, sokkal inkább a kívülről átvett vonások keverékeként fogható fel. A magyarok küldetése Hamvas szerint egy új szintézis megteremtése, a végső cél pedig egy olyan „konfiguráció" létrehozása, amely egyaránt törekszik az egyéni és a közösségi megváltásra. Az „önromboló" géniuszok helyét egy új embertípusnak kell átvennie. A kiút valamiféle „regionális alapú megújulási mozgalom". A kelet-európai régió kollektív

[77] *Uo.*, 9-17. o.
[78] *Uo.*, 51-58. o.

szenvedéseiből talán egy új spirituális kaszt jöhet létre, amely elutasítja a nacionalizmust, és egy univerzális, nemzetek feletti világállam kialakítása felé tesz lépéseket. Mivel a magyarságnak a régió minden irányába van kapcsolódási pontja, egy ilyen célt kitűző megújulási mozgalom igazi katalizátorává válhat.[79]

VI. RÉVBE ÉRHET-E KOMP-ORSZÁG?

Kállay Béni a Magyar Tudományos Akadémián 1883-ban tartott székfoglalójában úgy fogalmazott, hogy Magyarország a Kelet és a Nyugat határán terül el, és „ha a közvetítés egyáltalán lehetséges az emberi fejlődés e két iránya között, úgy e szerepre kétségkívül csak oly nép van hivatva, mely mindkettőt egyesítve magában, egyikkel szemben sem áll teljesen idegenül." Kállay e „mediátor" szerepre Magyarországot „szemelte ki", lévén, hogy a magyarság keleti népként „debütált" a Kárpát-medencében, de a nép lelkében már nagyon korán gyökeret vert a nyugati felfogás és a nyugati nézetek, és e kettős – keleti és nyugati – hatás az ország egész történetére rányomta a bélyegét.[80] Ady Endre 1905-ben ugyanezen kérdést boncolgatva teljesen más konklúzióra jutott: „Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország… Legképesebb álmaiban is csak mászkált két part között. Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza. (…) Komp-ország megindult dühösen Kelet felé újra. Egy kis sarka leszakadt a kompnak. Ott maradt a nyugati partok táján. Vagy tízezer emberrel."[81]

Mára megszokottá vált hazánk komp-ország mivoltára, a Nyugat és Kelet közötti hánykolódására, néha pedig a Nyugat és Kelet között közvetíteni képes és hivatott mediátor szerepére hivatkozni: egészen különböző szocializációjú – és politikai meggyőződésű – értelmiségiek utaltak már e metaforára.[82] Tény és való, hogy Magyarország a Nyugat és Kelet határvidékén, a „népek országútján", a Kjellén-féle válságöv kellős közepén helyezkedik el, így geopolitikai helyzete és ütközőzóna jellege miatt a története folyamán többször volt kénytelen idegen hatalmak szférájába tartozást elkönyvelni. Nem tekinthető véletlennek, hogy a magyar történelem jelentős részét Bécs, Isztambul, Berlin vagy éppen Moszkva formálták, alakították. Az sem

[79] Trencsényi: *i. m.* (2011), 690-692. o.
[80] Kállay Béni: *Magyarország a Kelet és a Nyugat határán.* A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-hivatala, 1883, 60-61. o.
[81] Ady Endre: Morituri. In Ring Éva (szerk.): *Helyünk Európában. Nézetek és koncepciók a 20. századi Magyarországon.* Első kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, 46., 47. o.
[82] E hagyomány egyik hasznos darabját képezi a *Magyar Szemle* hasábjain Keresztury Dezső tollából megjelent tanulmány. Lásd Keresztury Dezső: Kelet és Nyugat között. A magyar lét kettős szemlélete. In *Magyar Szemle*, 1934/5-8, szám, 142-154. o.

kérdőjelezhető meg ugyanakkor, hogy Szent István a keresztény Európa és a Nyugat mellett kötelezte el országunkat, és a Nyugathoz tartozás tudata/kényszere aktívan tudta formálni a magyar felfogást. Az 1945 utáni kényszerpálya meglátásunk szerint rendkívül rossz hatással bírt a magyar nemzeti közösség egészére nézve, mert egy tőlünk távol eső, idegen felfogást erőltetett ránk, melynek a magyar mentalitásra és közfelfogásra kiható pusztító hatását napjainkig érezzük. A rendszerváltozás után Antall József helyesen tett eleget az „Európába, de mindahányan!" Csengey Dénes által támasztott kötelmének, újból elkötelezve Magyarországot a nyugati orientáció mellett. Nem felejthetjük el ugyanakkor, hogy az európai közösséghez történő csatlakozás sok honfitársunk számára nem váltotta be a hozzá fűzött optimista reményeket; ennek legfőbb okát abban kereshetjük, hogy a felzárkózáshoz fűzött elvárások/remények néhol illuzórikusnak bizonyultak, illetve az integráció „pozitív végösszegű játszmái", előnyei sokszor csak hosszú távon éreztetik a hatásukat. A rendszerváltozás egyébként is milliók számára kecsegtetett a Nyugat-Európa színvonalához történő felzárkózás ígéretével; ám mára már elcsépelt klisének számít, hogy Magyarországon másfél évtizeddel az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően is csak az árak „harmonizáltak" az európai mértékkel, a bérek azonban messze elmaradnak tőle. Az integrációhoz történő csatlakozás nyomán Magyarország a tagállami hatáskörök katalógusának szűkülésére az önkéntes szuverenitás-korlátozás doktrínáját használta legitimációs érvként, de állandó és nem elhanyagolható azon csoportok jelenléte, amelyek a szuverenitásból eredő egyes hatáskörök Brüsszelbe telepítése helyett a nemzetállam jogköreit rehabilitálnák.

A rendszerváltozást követően ráadásul újból felhevítették a népi-urbánus vita kirekesztő jellegű érveléstechnikáját. A korábban már érintett aszimmetrikus ellenfogalmak a magyar talajban nagyon mélyen gyökereznek, ám a XIX. és XX. századi megoldási javaslatokkal egyszerűen kezelhetetlenek a XXI. századi problémák. A különböző „törzsek" tagjai közötti, gyakran infantilisnak tűnő, ám tudatosan tematizált és irányított viták, mesterséges konfrontációk nem ritkán vezetnek a törzsi társadalom viszonyaihoz hasonló, primitív argumentációs készletek, és sértő kijelentések, megjegyzések alkalmazásához. *Carl Schmitt* tézise, miszerint minden politikai képzet, szó és fogalom polemikus értelemmel rendelkezik, illetve a politikai kritériuma a barát és ellenség megkülönböztetése, sajnos aktuálisabb, mint valaha. *A* rendszerváltozás után politikai törésvonal keletkezett a történelmi múlthoz, a modernizációhoz, a

demokráciához, a magyar nemzethez, a vallásossághoz, a nagy ideológiai tömbökhöz, a zsidósághoz, a nemzeti és etnikai kisebbségekhez, illetve a határon kívül rekedt, és immáron a külföldre vándorolt magyarsághoz való viszonyulás alapján. Azt hihetnénk, hogy a kizárólagosan a törésvonalakra (a Stein Rokkan által emlegetett *cleavages-ekre)* építő és állandó árokásást sulykoló politizálásba végképp belefásultak a tömegek, de nem így van: sem a vulgárpolitizálással történő szakítás, sem a valós XXI. századi problémákra történő reflektálás nem következett be.

Hankiss Elemér szerint sok szereppel próbálkoztunk már a századok során. Voltunk már „Kelet népe", amely az ősi Ázsiából hoz „holmi különleges üzenetet Európának; de az üzenetet útközben elfelejtettük, vagy soha nem is tudtuk". Vágyainkban voltunk már „Kert-Magyarország" is, de a valóságban csak magyar ugar maradtunk. Álmainkban megjelent már „Kelet-Európa Svájca" is, de a kicsiségen kívül semmiben sem hasonlítottunk e modellre. Ajánlkoztunk komp-országnak Nyugat-és Kelet-Európa között, „csak éppen elfelejtettük, hogy ennek érdekében tenni is kellene valamit." Hankiss annak idején úgy látta, hogy akkor kelthetünk magunkról kedvező képet, ha már tudjuk, hogy mit akarunk kezdeni magunkkal, és hogy milyen üzenetet akarunk közvetíteni a világ felé. Ehhez szerinte „ki kellene találni magunkat".[83] Ideje volna feladni hát ezeket a szerepjátékokat, hiszen a világtörténelem színpadán – hisszük – csak az a nemzet lehet sikeres, amely nem visel álarcokat. A legegyszerűbb recept talán az lenne, ha megpróbálnánk elhagyni a minket jellemző negatív tulajdonságokat.

Van-e kiút hát a magyar népközösség számára mind kényelmetlenebbé váló, fortyogó katlanból? Feltehetően van, és újra ráléphetünk a történelem sokat emlegetett főutcájára, de ehhez először is félre kell tennünk a törzsek logikáját, nyitni kell az eltérő világnézetű és gondolkodású honfitársaink felé, és elérni, hogy ha „négy-öt magyar összehajol", az lehetőleg valamilyen kecsegtető eredménnyel járjon. Orientáljon minket e misszión során Illyés Gyula gondolata: „a magyar az, aki bátran szembenéz a nép bajaival: a nemzet fejlődésének akadályaival. Aki a szabadságot ma is minden téren meg akarja valósítani. Aki a népnek műveltséget, egészséget, jólétet akar. Aki a földmívesnek földet, a munkásnak méltó hasznot, mindenkinek emberi bánásmódot kíván, egyéni érdeke ellenére is. Aki egy nyomorult, éhező vagy

[83] Hankiss Elemér*: Farkasok Kánaánban. Avagy találjuk ki (újra) Magyarországot.* In Hankiss Elemér: *Proletár reneszánsz. Tanulmányok az európai civilizációról és a magyar társadalomról.* Helikon Kiadó, Budapest, 2016, 321-322.

jogfosztott láttán saját magát is sértve érzi, emberi, magyari mivoltában."[84] Bibó István óta tudjuk, hogy a közösség lényegét „nem az adja meg, hogy a közös jelleget, a közös jegyeket a tagok valamiképpen a homlokukon viselik, hanem a közösségben mint közös vállalkozásban való részesség. Alkati vonások, nemzeti jellegzetességek tudatosítása helyett sokkal fontosabb azt tudatosítani, hogy mi mindent csinálhat egy közösségből a valóság helyes érzékelése, a tehetetlenség, hazugság és félelmek zárt köreiből való kitörés, feladatok vállalása, értük való helytállás, közös erőfeszítés és közösségi teljesítmény."[85] Márai Sándor szavait kölcsön véve pedig rögzíthetjük, hogy „Magyarnak lenni nem állapot, hanem feladat és hivatás. A magyar államélet nem egy nacionalista kisebbség erőszakos uralma, hanem szabad erő és öntudatos szerepek összjátéka, a veszély órájában is. Kelet felé haladva Magyarország az utolsó kultúrterület, ahol az európai keresztény műveltség hivatásérzete egyértelmű egy nemzet életformájával."

[84] Illyés: *i. m.* (1982), 41. o.
[85] Bibó: *Eltorzult*…, 615. o.

Szabó Tamás[1]

A 3D nyomtatott fegyverek természete, különös tekintettel a közigazgatási engedélyezés aspektusaira

1. Előszó

A mai technológia rohamos változását és fejlődését figyelembe véve olyan új területek is hatalmas jelentőségre tesznek szert, amelyekre egy évtizeddel ezelőtt senki sem gondolt volna. A számítógépes (IT) forradalom után jelenleg is robbanásszerűen fejlődik a 3D-nyomtatás szektora. Ez végtelen potenciált jelent az ipar számára, méghozzá az alapanyagoktól függetlenül. Emellett a kisebb üzemek, sőt akár a hétköznapi emberek is használhatják, hiszen nem csak ipari 3D-nyomtatók vannak jelen a piacon. Megannyi új fejlesztés és fájlsor keletkezik minden egyes nap. Mára már egyértelmű, hogy az új szoftverek, programok, fájlok a leggyorsabban és a legnagyobb számban jönnek létre. A technológiára tehát azt lehet mondani, hogy „felforgató" karakterű, amely miatt újra kell definiálni a korábbi fogalmainkat. Ugyanakkor e technológia szabályozott kereteit és regulációját is meg kell alkotni, ez pedig elsődlegesen a jogalkotóra háruló feladat.

A szabályozás kialakítása során azonban a jogalkotó számos kihívással néz szembe, hiszen a technológia szinte naponta változik. Melyek azok az alkalmazható elvek, amelyek irányadók ezekben az esetekben? Új irányokból kell-e a helyzetet szabályozni vagy elegendő a hagyományos megközelítés? Esetleg a hagyományos szabályozási elveket kell új módszerrel alkalmazni? Mennyiben függhet a szabályozottság, szabályozás egy ország (jelen esetben hazánk) gazdasági helyzetétől és fegyverhasználati igényétől? A dolgozat a fegyverek közigazgatási engedélyezését vizsgálja, abból a szempontból, hogy miként célszerű az engedélyezési eljárást kialakítani, valamint a hatályos jogszabályok alapján, Magyarországon hogyan zajlik le az engedélyezés folyamata. Hogyan történne (történhetne) az engedélyezés egy nem mindennapi fegyver esetében? Van-e jogi különbség az engedélyezés szempontjából, egy hagyományos lőfegyver és egy 3D nyomtatással készült fegyver között?

[1] Jogász szakos hallgató, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar.

A témaválasztás alapjául a növekvő külföldi felhasználás, illetve az engedélyezési eljárások mélyebb, minőségi megismerése szolgált indokul. Az sem érdektelen, hogy a jelenlegi eljárásrend mennyire specifikus, szolgálhat-e más fajta fegyvereket is, vagy kizárólag a hagyományos fegyverekre szorítkozik. A kutatás módszertana alapvetően a hatályos jogszabályi környezet elemzésére, valamint a releváns szakirodalom feldolgozására alapul.

2. ALAPVETÉSEK

A 3D-nyomtatást és a 3D-nyomtatott fegyverek jogi aspektusait sok szempont alapján lehet megvizsgálni. A tanulmány műszaki-technológiai aspektusait kizárólag a jogi szabályozás szempontjából lényeges kérdések tekintetében határolom le. A dolgozat tárgya és fókuszpontja a 3D nyomtatott fegyverek közigazgatási engedélyezése, valamint a közigazgatási engedélyezési eljárások szabályozása. Mindezekre figyelemmel, nem fogjuk részletesebben kifejteni és tárgyalni a büntetőjogi szabályozást; a nemzetközi jogi esetekről pedig csak exemplifikatív jelleggel esik szó. A 3D nyomtatási technológiával létrejött találmányok számos polgári jogi kérdést is érintenek. Fontos aspektusokat lehet találni a védjegy- és szabadalmi jog területén is. A polgári jogi jogintézmények (pl. know-how)[2] és felelősségi alakzatok ugyanannyira jelentősek, mint a büntetőjogi vagy szabálysértési alakzatok. Abban az esetben, ha valami új, innovatív dolgot hoznak létre, a szellemi tulajdonnal és szellemi alkotásokkal[3] kapcsolatos szabályozás kikerülhetetlen fontosságú, különösen, ha a fájlokat, produktumokat szerzői jogi oldalról vizsgálják[4]. Ha tovább vizsgálódunk, akkor a témához kapcsolódóan a fogyasztóvédelmi anyagi jog is számos érdekes szempontot tárgyal. Ám a fenti jogterületekben való elmélyedés a téma szempontjából irreleváns, így nem térünk ki az említett igen gazdag jogágak vagy jogterületek szabályaira sem. Hasonlóképpen, a kereskedelmi jog belföldi vonatkozásainak tárgyalásának is gátat szabnak a terjedelmi korlátok. Munkajogi szempontból e fegyverek használata és viselése egy másik eltérő témát ölelne fel. Mivel a fegyvereket túlnyomórészt a közbiztonság fenntartására, illetve államok,

[2]A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:47. §-a szerint: „az azonosításra alkalmas módon rögzített, vagyoni értéket képviselő műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, tapasztalat vagy ezek összeállítása".
[3]A későbbiekben látni lehet, hogy a 3D nyomtatásnak nem csak tárgyiasult eredménye bír nagy jelentőséggel, hanem az immateriális, szellemi működéssel alkotott információk is.
[4]A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 4. § (1) bek.

személyek, tárgyak, objektumok védelme érdekében használják, felmerülhetnek bizonyos honvédelemmel, had- és rendészettudománnyal kapcsolatos kérdések is. Meglátásom szerint ezek bővebb kifejtése az itt tárgyaltakon túlmutat, ezek tárgyalása egy másik tudományos munkában nyerhetne igazán teret.

3. A 3D NYOMTATÁSI TECHNIKA

A háromdimenziós nyomtatási technológia már az 1980-as években felbukkant az austini University of Texas-on, ám felhasználási lehetőségei igen korlátozottak voltak. A „3D nyomtatás" fogalom a Massachusetts Institute of Technology falai közül ered 1995-ből, amikor két doktorandusz egy tintasugaras nyomtatót úgy alakított át, hogy ne tintát fecskendezzen papírra, hanem rétegeket olvasszon egymásra térbeli objektumok elérése céljából. A 20. század második felére felmerült az igény, hogy költség- és anyaghatékony módon akár kis szériában is lehetőség legyen térbeli formák precíziós létrehozására. Ez az igény elsősorban a tervezési oldalon jelent meg, főképpen a prototípusgyártás oldaláról. A technológia több feltaláló és kísérletező szakember egymásra épülő ötletéből és szabadalmából ért abba a fázisba, amikor már a 3D nyomtatásról, mint technológiáról beszélhetünk. 1987-ben hozták létre az első sztereolitográf gépet, a 3D Systems SLA-1-t, mely az első, piacra készült 3D nyomtatónak tekinthető.[5] Mára eljutott a világ arra a pontra, hogy becslések szerint a 3D nyomtatás 2021-re majdnem 10 milliárd eurós üzlet lesz.[6] Így sok különböző technológia és műszaki megoldás fejlődött ki az évek során. Ezekből kellőképp kiviláglik, e technológia iparágakat felforgató jellege.

A leggyakoribbak a következők: a szálhúzáson alapuló FDM technológia, a szelektív lézeres szinterezés (SLS) és a fémmel való nyomtatás (DMLS), valamint az SLA (sztereolitográfia).

Az FDM (Fused Deposition Modeling) technológia hatékony, additív gyártási módszer.[7] Ez a gyártási módszer az anyag hozzáadásával rétegről rétegre építi fel az eljárás során a munkadarabot, szemben az eddig használt szubsztraktív,[8] azaz lebontó eljárásokkal, ahol a felesleges anyagmennyiséget forgácsolással, marással

[5] Tyagi, Gaurav: *3D Printing Technology. History of 3D Printing*. National Informatics Centre, 2012, 5. o.
[6] Wohlers Report 2016. http://wohlersassociates.com/2016report.htm (Letöltés ideje: 2021. 12. 13.)
[7] Additív technológia: a formázó és leválasztó eljárásokkal ellentétben ez egy felépítő eljárás, mely hulladék keletkezése nélkül építi fel rétegről rétegre a munkadarabot.
[8] Szubsztraktív technológia: a formázó és leválasztó eljárások tartoznak ebbe a csoportba, amelyek során jellemzően valamilyen előgyártmányból anyagleválasztás útján érjük el a kívánt geometriát.

stb. távolítják el.[9] Ez az egyetlen olyan professzionális 3D nyomtatási technológia, amely ipari felhasználású, hőre lágyuló műanyagot használ, így az elkészült elemek egyedülálló mechanikai, hő- és vegyi ellenállással bírnak. Alapanyagai azok az erős műanyagok, amelyeket a fröccsöntés és más hagyományos gyártási folyamatok során is használnak. A folyamat során a 3D nyomtatófej, megolvasztva az anyagot, vékonyan helyezi le azt a tárgyasztalra a vezérelt nyomtatófejjel. Minden egyes réteg után a tárgyasztal lejjebb ereszkedik, mindaddig, míg el nem készül a kész modell. Ezek a rétegek általában 100 µm (0,1 mm) vastagságúak.

Az SLS technológia, azaz a szelektív lézeres szinterezés egy régóta ismert és gyors, rugalmas és költséghatékony innovatív gyártási technológia. A technológia lényege, hogy a rétegről rétegre, automatikusan terített porszemcséket lézer segítségével olvasztják össze. Ennél az eljárásnál először poliamid (PA) porszemcséket használtak fizikai modellek gyártására. A PA porszemcsék összeolvasztása egy pontosan szabályozott lézerrel történik, így a kész modell szilárdsági paraméterei megközelítik a fröccsöntött PA alkatrészek tulajdonságait. Az előnyei lehetővé teszik egyes termékek esetében az úgynevezett additive manufacturing – közvetlen, szerszám nélküli gyártást. Ennek köszönhetően az SLS gépek termelékenysége egyedülálló.

A DMLS (Direct Metal Laser Sintering) módszer a fémpor alapanyag lézer által történő összeolvasztásával épít. Elérhető alapanyagok az alumínium, szerszámacél, a titán és a CoCr (kobalt-krómium). Mivel itt is rétegről rétegre gyárt a gép, egészen speciális geometriájú, nagy szilárdságú fém alkatrészeket lehet készíteni. Az ezzel az eljárással készült formák, testek, alkatrészek nagyobb terhelhetőséggel rendelkeznek, mint a műanyagból készültek. A DMLS technológiával készített alkatrészek nem maradnak el mechanikai tulajdonságaik tekintetében az azonos ötvöző tartalmú, hagyományos úton készített társaiktól, előállításuk egyszerűbb és gyorsabb, mint a szubsztraktív technológiával előállított alkatrészeknek. Különösen hasznosak a gépiparnak, fő felhasználói többek között a repülőgépipar, orvostechnika, szerszámgyártás és kutatás-fejlesztés. A fogtechnikusok már Magyarországon is évek óta használnak szinterezett CoCr korona és hídvázakat.

[9] Kocsis Bence Az additív és szubsztraktív technológia katonai vonatkozású alkalmazási lehetőségeinek összehasonlító vizsgálata. In *Műszaki Katonai Közlöny*, 2019/2. szám, 95–104. o.

Meg kell még említeni az SLA-t (Stereolithography)[10]. Ebben a technológiában a tárgy egy folyadékkal teli kádban épül fel, mely valamilyen fényre szilárduló polimerrel van töltve. A folyadékréteg felett egy lézer a beprogramozott modell szeletjeit rétegről rétegre bepásztázza, így egyre mélyebbre süllyed a modell, és felette újabb folyadékréteg jelenik meg mindaddig, míg el nem készül a kívánt tárgy.

Szólni kell továbbá arról is, hogy az említett technológiák mindegyike egy program meglétének a függvénye. Ez a program tulajdonképpen egy fájlsorozat, egy információsorozat a legyártandó tárgyról. Ennek alapján végzi a nyomtatást a gép. A ma bevett és használt programok ilyen esetekben a CAD/CAM programok. A CAD program számítógéppel támogatott tervezést jelent, illetve a CAM számítógéppel támogatott gyártást.[11] Ezek a programok a 3D nyomtatáson kívül még az úgynevezett CNC-maró gépekkel való gyártás során is alkalmazást nyernek. A CNC-marás egy bevett eljárás az iparban, különösen a szerszámkészítésben. A CNC számjegyvezérlésű szerszám- vagy szerszámgyártógépeket jelent.

4. OTTHONI 3D NYOMTATÁS

A fent említett technológiákból kitűnik, hogy a 3D nyomtatás nem függ attól, hogy milyen anyagból készítjük az előállítani kívánt terméket, tárgyat. Az alapanyag minőségétől és mennyiségétől változhat a legyártandó termék. Ugyanakkor széles spektrumból lehet ezekből válogatni a 3D nyomtatáshoz. A leggyakoribb a különböző polimerek (hétköznapi nevén műanyag), amelyek beszerezhetőek változó szilárdsággal, a hőnek való ellenállással stb. De a már említett fém vagy műanyagporral, granulátumokkal, poliamidokkal és számos kémiai vegyülettel lehet 'táplálni' a nyomtatót. Az időtényező fel sem merül negatív, gátló körülményként, mivel a nyomtató emberi beavatkozástól függetlenül képes legyártani a programban leírt tárgyat. De meg kell említeni, hogy a 3D nyomtatási technológia egyik legnagyobb hátránya sokáig a gyártási sebesség volt. 2014-ben azonban megtörtént az áttörés és a 3D Systems sztereolitográf eljárás felülmúlta a hagyományos fröccsöntés módszerének sebességét, ám ez a rekorderedmény csupán speciális

[10] Dobi Réka: *A 3d nyomtatás terjedésének átfogó vizsgálata, avagy mikor fogunk 3d-ben nyomtatni otthon?*, OTDK dolgozat, 2015, 3. o.
[11] Sipos Jenő – Mirc Attila: *CAD/CAM és CNC programok alkalmazása a fegyveralkatrész gyártásban*. http://epa.oszk.hu/02600/02694/00036/pdf/EPA02694_rtk_2003_02_sipos_jeno_mirc_attila.pdf (Letöltés ideje: 2020. 09. 21)

körülmények között vált elérhetővé.[12] Így megnyílt az út az ipar előtt, hogy az eddig használt eljárásait és gyártósorait egy-egy későbbi, fejlettebb 3D nyomtatóval szerelje fel. Szaktudás is minimális kell hozzá, csupán a nyomtatót kezelni kell és elindítani, egyéb beavatkozást nem igényel.

Felmerül a kérdés, hogy akkor ennyire egyszerű az otthoni 3D nyomtatás? Természetesen nem, mivel egy ilyen nyomtató beszerzése és működtetése nem a mindennapi ház körüli kiadásokba tartozik. Ahogy minden termék tekintetében, úgy a 3D nyomtatók esetében is a határ a csillagos ég, kedvünkre szerezhetünk be bármilyet, megfelelő ellenérték fejében. Továbbá az átlagos 3D nyomtatók villamosenergia-szükséglete igen magas. Példának okáért, összehasonlítva a direkt lézeres fémszinterezést, a hagyományos fröccsöntés alkalmazásával, előbbi nagyjából 100-szor annyi áramot használ el működés közben, mint az utóbbi.[13] Így ez egy lényeges gátja az átlag otthoni nagyteljesítményű 3D nyomtató felhasználásának. Ezekből egyenesen lehet következtetni arra, hogy tulajdonképpen bármit ki lehet nyomtatni, le lehet gyártani 3D nyomtatóval. A kisméretű alkatrészektől, az autó- és fogaskerékig, egy rugón át, akár egy komplett házat is.[14] Sőt, létezik már egy olyan 3D nyomtató is, ami kinyomtatja önnönmagát. Ez az úgynevezett RepRap[15] ami, még nem százszázalékos sikerességgel működik, de a fejlesztői igen nagy léptekkel tartanak efelé.

Itt kell elgondolkodni azon a kérdésen, amit a következőkben problémafelvetésként kezelünk. Ha ténylegesen bármit[16] létre lehet hozni akár otthon 3D nyomtatóval, akkor akár önvédelmi eszközöket, fegyvereket és egyéb rendeltetésénél fogva emberi életet, közbiztonságot, egészséget sértő vagy veszélyeztető tárgyakat is lehet kreálni? A szabad, otthoni 3D nyomtatás egyik legvitatottabb témaköre az, hogy valóban meg lehet-e engedni, hogy otthonunkban bármilyen használati tárgyat kinyomtathassunk. Engedélyezhető-e a fegyverek, fizikai sérelmet okozó eszközök otthoni legyártása? Ezeket, és az ilyen típusú eszközöket a jogrendszer igen strict módon, szigorúan szabályozza. A tartásuk, használatuk, gyártásuk, forgalomba

[12]Krassenstein, Brian: *3D Systems Just Broke the Speed Barrier, Surpassing Traditional Injection Molding Manufacturing Techniques.* https://3dprint.com/5723/3d-printing-speed-barrier/ (Letöltés ideje: 2020. 09.21.)
[13]Gilpin, Lyndsey: *The dark side of 3D printing: 10 things to watch*. https://www.techrepublic.com/article/the-dark-side-of-3d-printing-10-things-to-watch/ (Letöltés ideje: 2020.09.21.)
[14]24 óra alatt 10 házat épít meg a robot, 2014, elérhető: http://www.alternativenergia.hu/24-ora-alatt-10-hazat-epit-meg-a-robot/69230 (Letöltve: 2019.11.18)
[15] https://reprap.org/wiki/RepRap (Letöltés ideje: 2019.11.18)
[16] Itt a bármit ténylegesen értjük. Vannak haladó kutatások arra nézve, hogy élő szerveket/szöveteket nyomtatnak ki 3D nyomtatóval az orvostudomány számára. Ld: GILPIN: *i. m.*

hozataluk, nyilvántartásuk, és minden ezzel kapcsolatos tényező az állam és a jogrendszer által szabályozott terület. Azonban, ahogy az Európai Bizottság is rámutat[17], évek óta hatalmas kihívás a jogrendszernek választ (jogi keretet) adni, a fegyverek nyomtatásának problémájára. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy ezen szabályok megalkotása és változtatása, frissítése mindannyiunk életét befolyásoló jogalkotási cselekmény, tekintet nélkül arra, hogy van-e birtokunkban ilyen típusú eszköz vagy sem.

Így a továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a fegyverek háromdimenziós nyomtatása mennyire szabályozott Magyarországon, melyek a hasonlatos engedélyezések, és melyek ezeknek a hiányosságai. A következőkben, a 3D nyomtatással készült fegyverekre fókuszálva mutatjuk be a történetüket, használatuk lehetőségeit, és arra is kitérünk, hogy miért ilyen égető ez a kérdés napjainkban.

5. 3D NYOMTATOTT FEGYVEREK A TÖRTÉNELEMBEN

Három dimenzióban nyomtatni különösebb nehézséget nem okoz, a fokozatos térhódítása mögött az említett okok állnak. Bármilyen gazdasági társaság vagy magánszemély, jó- vagy rosszhiszeműen is, de könnyen alkothat akár egy fegyvert is a háromdimenziós nyomtatójával. A technológia lehetővé teszi a könnyebb, olcsóbb és gyorsabb fejlesztést a fegyverek tekintetében. Ez a kihívás és egyúttal lehetőség a fegyverek teljes körére vonatkozik.[18]

Az első fontosabb esemény a háromdimenziós fegyvernyomtatás történetében a 2013. május 6-án a világhálóra felkerülő első 3D nyomtatással elkészíthető, működő lőfegyverének, a Liberator-nak[19] a háromdimenziós terve egy fájlsorozat formájában. Ezt a tervet (több másikkal egyetemben), egyébként ma is bárki szabadon letöltheti egy oldalról, csekély összeg kifizetésével. Ez a fegyver az egy golyó egy pisztoly elv alapján működik, 16 alkatrészéből csak egy, az ütőszeg készült fémből, a többi műanyagból. Szakértői bizottság vizsgálatai megállapították, hogy valóban alkalmas

[17] European Commission: *The disruptive nature of 3D printing.* https://ec.europa.eu/growth/toolsdatabases/dem/monitor/sites/default/files/DTM_The%20disruptive%20nature%20of%203D%20printing%20v1.pdf Letöltés ideje: 2020.11.18.)

[18] Ma már lehetőség van a kézi lőfegyverek nyomtatása mellett, könnyű fegyverek, hagyományos fegyverrendszerek, valamint (egyes elméletek szerint) akár tömegpusztító fegyverek, gránátok, drónok és rakéták előállítására is. Mindazonáltal megjegyzendő, hogy belátható időn belül nem lehet a technológiával biológiai, vegyi, vagy nukleáris fegyvereket előállítani.

[19] Nevét az FP-45 Liberator pisztolyról kapta, melyeket a második világháború alatt a szövetséges csapatok dobtak nagy számban ellátmánynak álcázva a tengelyhatalmak által megszállt területekre az ellenálló csapatok megsegítésére. Tömeggyártásban, rendkívül alacsony előállítási költséggel voltak képesek legyártani.

lövedék kilövésére és ezáltal az emberi élet kioltására. A Liberator megalkotása és gyakorlati alkalmazhatóságának bizonyítása számos, a tűzfegyverekkel kapcsolatos projektet indított el. Cody Wilson 2013 nyarán, az Egyesült Államokbeli Austinban létrehozta a Defense Distributed nevű non-profit szervezetet, amellyel útjára indította a Wiki Weapon Projectet.[20] A projektnek az volt a célja, hogy létrehozzanak olyan tűzfegyveralkatrész terveket, amelyek szabadon hozzáférhetők és letölthetők az internetről, valamint hogy 3D nyomtató segítségével előállíthatók legyenek. Eddig kettő projekt valósult meg. Mindkettőt hatalmas érdeklődés kísérte, mind az állami hatóságok, mind a rendészeti szervek, mind a lőfegyvereket tartani szándékozó állampolgárok részéről. A projekt legfőbb célja, hogy az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának második kiegészítését[21] – amely a szabad fegyverviselési jogot biztosítja – egy teljesen új kontextusba helyezze azáltal, hogy a fegyverviselési jog gyakorlásának a gyakorlati lehetőségét kiterjesztve közvetlenül az amerikai állampolgárok kezébe adja.[22]

Mind a 3D nyomtatással foglalkozó iparág, mind a rendészeti szektor vonatkozásában egy új típusú biztonsági kihívás beazonosítása történt meg ezáltal az Egyesült Államokban. Mivel a lőfegyver fődarabok előállítása a hatóságnak történő bejelentési kötelezettség nélkül megvalósítható a 3D nyomtatási technológia alkalmazásával, ezért az állam nem tud hatóságai révén kontrollt gyakorolni e tevékenységek felett, mivel - a lower receiver[23] kivételével - a lőfegyver egyes részeinek az előállítása nem ütközik jogszabályba. Az Egyesült Államok Kongresszusa 2013. decemberében, reflektálva a tűzfegyverek gyártását érintő új biztonsági kihívásra, megszavazta az *Észrevehetetlen lőfegyverekről szóló*[24] törvény módosítását, amelynek értelmében tilalmat vezetett be a teljesen műanyag fegyverekre, amelyek nem észlelhetők a fémdetektorok és röntgenkészülékek számára.[25] 2013-ban a Liberator sikerén felbuzdulva, egy kanadai fiatalember is megalkotta 3D nyomtatással a saját fegyverét. Ez már egy 0.22-es kaliberű puska

[20] Greenberg, Andy: *'Wiki Weapon Project' Aims To Create A Gun Anyone Can 3D-Print At Home.* https://www.forbes.com/sites/andygreenberg/2012/08/23/wiki-weapon-projectaims-to-create-a-gun-anyone-can-3d-print-at-home/#52d9a67a3860 (Letöltés ideje: 2019.11.18.)
[21] Bódy – Urbán (szerk.): *Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2001, 479–495. o.
[22] Second Amandement US Constitution – Bearing Arms, 1992.
[23] Lőfegyver tokjának alsó része - tusa
[24] 18 USC Sec. 922. Undetectable Firearms Act of 1988
[25] Paganini, Pierluigi: *Evolution of 3D Printing Technology Raises Security Concerns*. http://resources.infosecinstitute.com/evolution-3dprinting-technology-raises-security-concerns/#gref (Letöltés ideje: 2019.11.18)

volt, ami tizennégy egymás utáni lövést tudott leadni, mielőtt károsodott. A Grizzly 2.0-ra keresztelt puskát egy Stratasys Dimension 1200es típusú nyomtatóval hozta létre. Számos eset és példa van arra, hogy egyes fegyveralkatrészeket gyártottak le otthoni körülmények között – úgymint lövedéktárak, hangtompítók, csőszájfékek, bajonettkések, lövedékek és alkotóelemek. Hogy még egy példát említsek, 2019-ben egy harmadik generációs Glock 17 típusú pisztolyra gyártottak egy ergonometriás tust, ami több mint 1500 lövést bírt ki károsodás nélkül. Ezt a tust FDM technológiával sikerült létrehozni. De vajon miért lehet ennyire egyszerűen otthon készíteni egy pisztolyt vagy karabélyt, mint azt a fenti példák igazolják? A titok a fegyverek felépítésében, az alkatrészeikben keresendő. Az additív gyártási módszer és a háromdimenziós nyomtatás alapvető ismereteivel egyszerű megérteni, hogy hogyan lehet a lőfegyverek alkatrészeit viszonylag könnyedén legyártani.[26]

6. A 3D FEGYVERNYOMTATÁS LEHETŐSÉGEI

A lő- és tűzfegyverek (de különösképp a pisztolyok) alkatrészei fémből készülnek, szilárdak és mozdulatlanok. Nincsenek egy harmadik alkatrésszel kölcsönhatásban a fegyverben, csak annyit igényelnek, hogy egymáshoz szorosan rögzítve legyenek, és szilárd anyagból készüljenek. Még egy fontos feltétel, hogy képesek legyenek ellenállni a lövések során fellépő erőnek és hőnek. Az alkatrészek, amelyek mozognak és lehetővé teszik mind a visszarúgást[27], mind a lövedék úgynevezett hüvelyének a kidobását, mind a lövedék a fegyver 'kamrájába' történő felhozását a tárból, amit töltényűrnek hívnak (lövedéktér), egyszerű mechanikus rugókarok, amelyeket tömegével lehet megvásárolni és használni a fegyverben. Sok ilyen darab külön megvásárolható, előzetes ellenőrzés vagy bármilyen hivatalos eljárás nélkül a vásárlás előtt. Mindebből következik az, hogy egy 3D-s nyomtatót felhasználva, néhány fegyveralkatrész elkészítéséhez ki lehet kerülni a hatósági ellenőrzést, az állami kontrollt, és szabadon lehet fegyvereket készíteni darabról darabra akár a saját otthonunkban is. Mik azok a számba vehető előnyök, amelyek egy fegyver 3D nyomtatását megalapozzák?

[26] O'Neill, Kevin J.: *Is technology outmoding traditional firearms regulation? 3-d printing, state security, and the need for regulatory foresight in gun policy*, 2012.
[27] Ezt a folyamatot pisztolyok esetében akkor figyelhetjük meg, amikor a szán hátra csúszik, majd a helyére csúszásával beadagolja az újabb lövedéket a kamrába.

Sajnos komoly esély van arra, hogy éveken belül ellenőrizhetetlen mennyiségű 3D nyomtatott fegyver fogja ellepni az utcákat, ami a terrorizmustól való fenyegetettségében élő világunkat különösen érzékenyen érintheti. Elég csak a 2.4 pontban említett esetekre gondolni. A fegyverek 3D modelljeit hiába távolítanák el a szerverekről, azok peer-to-peer[28] fájlcserélőkön, tényleges tárhely nélkül, vagy akár ártalmatlan, ám ellenőrizetlen kommunikációs csatornákon (Whatsapp, Zoom, Messenger stb.) keresztül cserélhetnek gazdát, az otthoni nyomtatást, meglévő modell esetén pedig lehetetlen lenyomozni. Ezek nyilvánvalóan az előállítást és a forgalmazást is élénkítő, a technológia jellegéből adódó tulajdonságok. Mivel a legalkalmasabb és leginkább elterjedtebb alapanyag, amiből a fegyver felépül, az a műanyag (alig pár fémalkatrésszel), ezért a különböző személy- és vagyonbiztonságot szolgáló berendezések (például mágneskapuk, csomagátvizsgáló berendezések) kisebb hatékonysággal szűrik ki ezen eszközöket.[29] E technológia – éppen a fejlődése révén – egyre könnyebben elérhető, megfizethető és elterjedtebb. A tervrajzok internetes oldalakon, amik a 3D fájlokra specializálódtak, szabadon hozzáférhetők, letölthetők jelentéktelen ellenérték megfizetésével. Hatalmas előny a felhasználók oldaláról, hogy a 3D nyomtatók vásárlójának és működési helyének ki- és holléte az ismeretlenségben marad.[30] Így hatósági ellenőrzés nem érvényesül, hiszen manapság ugyanúgy tudunk vásárolni 3D nyomtatót, akár egy könyvet a boltban. Azok a piaci szereplők vagy magánosok, akik nem, vagy csak korlátozottan jutottak hozzá korábban tűzfegyverekhez most már gyorsabban, alacsonyabb költségek mellett, hatósági kontroll nélkül, és lényegesen nagyobb mennyiségben képesek használható fegyvereket előállítani a 3D nyomtatási technológiai segítségével. Ezeket az előnyöket, most a magánszemélyek, illetve a jogalanyok szemszögéből közelítettem meg. Éppen azért, mert ezekre az előnyökre (ha úgy tetszik kihívásokra) kell a jogalkotónak egy jogszabályi keretet kidolgoznia, hogy ne terjedjen el (túlságosan) a 3D fegyvernyomtatás hazánkban.

[28] Felhasználók közötti, szervereket és konkrét tárhelyet nélkülöző fájlcserélési eljárás

[29] Tornai Gergely Ádám: *3D nyomtatott fegyverek*. XLII. Tudományos Diákköri Konferencia, Óbudai Egyetem, 2015, 51. o.

[30] Berman, Barry Berman: 3-D printing: The new industrial revolution. In *Business Horizons.* 2012/2. szám, 158–160. o. A szerző a tanulmányban többek között felhívja a figyelmet a 3D nyomtatás technológiájában rejlő biztonsági kockázatokra, valamint specifikusan bemutatja azokat a valós problémákat és kihívásokat, amelyek számos esetben látenciában maradnak és az elemzők kizárólag csak a technológia előnyeit veszik figyelembe. A szerző további tudományos értékű vizsgálatok elvégzését javasolja a technológia vonatkozásában, kiemelten a közgazdaság, a munkaerőpiac, és a hatósági ellenőrzés bevezetésének egyes lehetőségeiről.

Ki lehet-e jelenteni, hogy a 3D nyomtatás az illegális letöltések következő stádiuma?[31] Az internet megjelenésével dokumentumok, könyvek, szellemi termékek milliárdjai váltak elérhetővé egy kattintásra. A 90-es évek végétől az MP3 fájlformátumnak és a rohamos ütemben fejlődő fájlcserélő platformoknak köszönhetően lehetőségünk van jogvédett hanganyagokhoz hozzájutni. Ez a 2000-es években – a hálózati sávszélesség drasztikus növekedésével és tömörített video fájl formátumok megjelenésével – kiterjedt a mozgóképek világára is, és úgy tűnik, hogy a 3D modellek szabad cserélésével és azok otthoni megalkotásával egy újabb jogkerülő, ha úgy tetszik „kalózkodási éra" küszöbén vagyunk. Könnyen elképzelhető ugyanis, hogy amennyire nem érez felelősséget napjaink átlagfelhasználója az illegális zenék és filmek letöltésének piacra gyakorolt hatásáért[32], annyira nagy az esély, hogy ugyanezen minta szerint fog eljárni a jövőben az, aki fájlcserélőkön keresztül jut hozzá tárgyak és eszközök digitális modelljéhez, hogy azt otthona kényelmében kinyomtassa és így könnyedén elkészítse saját magának (és/vagy azt további értékesítésre használja fel szintén illegális csatornákon keresztül). Azonban ez a gyakorlat már korántsem a szerzői jogok és a piac tisztaságát, hanem esetükben emberéleteket, a jog uralmát, és az állami szabályozás megkerülését veszélyeztetné. Ez a magatartás a rosszhiszemű gyártó szemszögéből előnyösen alkalmazható, de az állam, a közérdek és a jog szempontjából igencsak aggályos. A 3D nyomtatási technológia fejlődésének a pontos időhorizontját és a technológiában rejlő kockázati potenciálját a fegyvergyártás területén - a lassan reagáló és többnyire utólagosan szabályozó biztonsági és jogi környezet, valamint a technológia beláthatatlan fejlesztési irányvonalai miatt - nagyon nehéz meghatározni, azonban számba kell venni azokat a releváns biztonsági intézkedéseket, amelyeket a technológia alkalmazása magában hordoz.

(1) A digitális nyomtatási fájlok ellenőrzése és a kiberbiztonság megerősítése.
(2) Védelmi mechanizmusok beépítése, közvetlenül a szoftverbe, a hardverbe és a felhasznált anyagokba.
(3) Az exportellenőrzési listák folyamatos aktualizálása.
(4) Az 3D nyomtatással foglalkozó ipari szektor önszabályozásának a kialakítása.

[31] Horváth Ádám – urucz Attila: A 3D nyomtatás története és jövőbeli kérdései In Reisinger Adrienn – Kecskés Petra (szerk.): *"Ifjúság - jövőképek" Kautz Gyula Emlékkonferencia*. Széchenyi István Egyetem, Győr, 2017.
[32] Meg kell jegyezni, hogy az illegális zene- és filmletöltések esetében a piac reagált a változásra (ingyenes/olcsó streaming-szolgáltatók, például Spotify, Youtube Premium).

(5) Figyelemfelkeltés és tájékoztatás a biztonsági kihívások minél pontosabb azonosítása érdekében.

(6) Nemzetközi jogi szabályozás megalkotásának a lehetősége a (rendőr) hatósági ellenőrzés biztosítása érdekében.

A 3D nyomtatási technológiával összefüggő minden releváns javaslat és intézkedés megköveteli az összes érdekelt fél (rendészeti szervek, kormányzat, magánbiztonsági szektor szereplői, szoftver-, hardver-, és nyersanyag gyártók, ipari és tudományos közösségek, forgalmazók) együttműködését. A biztonsági kockázatok minimális szintre történő csökkentése érdekében elsősorban a politikai döntéshozóknak, a hatóságoknak, valamint a témában kutató szakembereknek kell releváns javaslatokkal élni a jogalkotó felé. Adódik a kérdés, hogy a klasszikus irányvonalon induljon-e el a jogalkotó (jog utólagosan szabályozza a technológiai újításokat) vagy a hatósági engedélyeztetés és az előzetes – ex ante - beavatkozás lenne-e az effektív eszköz.[33] Utóbbihoz, a jogalkotónak az alkalmazásukban bevett generálklauzulákat, keretszabályokat kell megalkotni, azonban meglátásom szerint a hatóság mérlegelési jogkörét erősíteni kell.

7. NEMZETKÖZI ESETJOGI KITEKINTÉS

A 3D fegyverek az egyes jogrendszerekben már „kézzel fogható” jogi problémaként is felmerülnek

2014-ben Japánban egy férfit letartóztattak öt darab nyomtatott fegyver birtoklásáért.[34] Később a nyomozások során kiderült, hogy az internetre is töltött fel videókat, a fegyverek összeszereléséről. Egy évvel korábban az angliai Manchesterben egy bandától elkobzásra került a rendőrség állítása szerint, egy 3D-nyomtatott pisztoly-elsütőbillentyű és tölténytár.[35] Ezek mellett számottevő lőport is elkoboztak tőlük. 2019-ben a Halle-i zsinagóga elleni támadásban az elkövető egy 3D nyomtatással készült sörétes fegyverrel ölt meg két ártatlan embert. Az esetet követően el is csitultak azok a hangok Németországban, amik a fegyverviselés

[33] Ha megvizsgáljuk az európai nemzetek és magának az Európai Uniónak a szabályozási ötleteit, irányait, újító gondolatait, akkor azt tapasztaljuk, hogy a közigazgatásban, és a közigazgatási jogalkotásban egyre inkább előnyben részesítik a generálklauzulák alkalmazását. Bevett gyakorlat, hogy csak keretszabályokat alkotnak, aminek a tartalmát a jogalkalmazó tölti ki.

[34] https://archive.shine.cn/world/Japanese-man-arrested-for-possessing-3D-printer-guns/shdaily.shtml (Letöltés ideje: 2020. 12. 01.)

[35] https://www.theguardian.com/uk-news/2013/oct/25/suspected-3d-printer-gun-found-manchester (Letöltés ideje: 2020. 12. 01.)

reformját szorgalmazták.[36] Ausztráliában felfüggesztett börtönbüntetésre ítéltek egy férfit 2017-ben, amiért jogellenesen, engedély nélkül készített és tartott több műanyag pisztolyt.[37] A letartóztatását megelőzően a Facebookon kínálta és hirdette megvételre az általa nyomtatott fegyverreplikákat, amiket egy videójátékból vett át.

Egy, az előző fejezetben tárgyalt esetet, kitüntetett módon szeretnék kezelni. Az említett ügy, Cody Wilsonhoz és Defense Distributed-hoz köthető. A *Defense Distributed vs. United States Department of State* -ügyben, a cég tevékenysége szerint[38] az internetre töltötte fel fegyverek CAD-fájljait, elősegítve, hogy amerikaiak élhessenek fegyverviselési jogukkal. Azonban a texasi Department of State (ez tulajdonképpen a tagállami Külügyminisztérium) figyelmeztette a céget, hogy a fegyverek exportjáról szóló törvény[39] értelmében, kormányzati előzetes jóváhagyás nélkül nem lehet exportálni fegyvereket külföldre, online közzétett formában. Álláspontjuk szerint az internetre való feltöltése a „fegyverek tervrajzainak" exportcselekmény. Majd a Defense Distributed, keresetet nyújtott be Texas állam nyugati körzeti kerületi bíróságára azzal, hogy a minisztérium értelmezése az idézett törvényről alkotmányellenes, hiszen a CAD-fájlok álláspontjuk szerint az első alkotmánykiegészítés értelmében a szólásszabadságot testesítik meg, így a texasi minisztérium ezen alapjogukat korlátozza.[40]

A bíróságtól előzetes végzést kértek arról, hogy állapítsa meg a jóváhagyási követelményeket a további fájlok közzétételére vonatkozólag. A bírság elutasított a keresetüket, mivel nem volt bizonyított az, hogy a szólásszabadságuk korlátozása ilyetén módon nagyobb érdekkel bír a közrend megóvásának állami érdekénél. A per során így a szólásszabadság értelmezése volt az egyik fő kérdés, amely továbbá értelmezési kérdéseket tett fel a bíróság számára. A felperesek fellebbezése miatta, a fellebbviteli bíróságnak is foglalkoznia kellett az üggyel. A másodfokú bíróság helyben hagyta az elsőfokú ítéletet, tehát a kerületi bíróság nem élt vissza mérlegelési jogkörével, amikor megállapította, hogy az ügyben a közérdek felülmúlja a felperesi érdeket.[41] Mint kifejtette, ugyan általában az állampolgárok alkotmányos szabadsága

[36] Lückoff Janina: *Muss das Waffenrecht geändert werden?* 2019
[37] https://www.smh.com.au/national/nsw/sicen-sun-given-12-month-suspended-sentence-for-3d-printing-prop-guns-20180821-p4zyro.html (Letöltés odeke: 2020. 12. 01.)
[38] Bővebben lásd, jelen dolgozat 2.4. pontja.
[39] Arms Export Control Act (AECA) elérhető: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/chapter-39 (Letöltve: 2020. 12. 05.)
[40] https://harvardlawreview.org/2017/04/defense-distributed-v-united-states-department-of-state/ (Letöltve: 2020. 12. 05.)
[41] https://harvardlawreview.org/2017/04/defense-distributed-v-united-states-department-of-state/ (Letöltve: 2020. 12. 06.)

a legfőbb érdek, de ez esetben az, hogy ne tegyék lehetővé külföldiek számára a szabad fegyvernyomtatást, egyenesen az amerikai állam nemzetvédelmi érdeke. Továbbá a bíróság úgy látta, hogy az internetre felkerülő fájlok örök kockázatot jelentenek az amerikai államnak, míg a minisztérium eljárása csak időleges hátrányt jelent a felperesnek. Ez minden bizonnyal nagyobb súllyal jelent meg a szentencia meghozatala során.[42] A per alatt sokan máshogy látták (amelyek bírósági különvéleményekben, értelmező cikkekben nyertek teret), mint a bíróság, ez akkoriban heves vitákat indított el az államokban. Azonban mivel a bíróság elutasította a felperesi kérelmet a végzés meghozataláról, egyúttal hallgatólagosan azt is kimondta, hogy a CAD-fájlok (kiterjesztő értelmezéssel a programok) nem rendelhetőek alá az első alkotmánykiegészítés szólásszabadságra vonatkozó passzusainak. Ezen értelmezéssel, a programoknak vagy vezérfájloknak más követelményeknek kell megfelelniük, azonban ez minden bizonnyal további tisztázásra szorul. Ezen számos esetből is látható, hogy a világban az általános meglátás az, hogy (jogi) keretek közé kell szorítani a 3D nyomtatást a fegyverek kapcsán, ugyanis könnyen tud a technológia ily alkalmazása károkat okozni, a közbiztonságtól a nemzetbiztonságon át a legkülönbözőbb területeken is. Erre a jogrendszernek kell reagálni, az ideális szabályozás megteremtésével.

8. ENGEDÉLYEZTETÉSI ELJÁRÁSOK

Alapvetésül néhány fogalmat tartunk tisztázandónak, amely segítségül tud szolgálni a téma megértésében. A következő fogalmak expressis verbis deklarációra kerülnek a lőfegyverekről és lőszerekről szóló 2004. évi XXIV. törvényben (a továbbiakban: fegyvertörvény, Ftv), ezen belül is a 2. §-ban.

- Lőfegyvernek minősül az a tűzfegyver, valamint az a légfegyver, amelyből 7,5 joule-nál nagyobb csőtorkolati energiájú, szilárd anyagú lövedék lőhető ki.
- Tűzfegyvernek minősül az olyan, a mellékletben meghatározott „A”, „B”, „C” vagy „D” kategóriába tartozó[43] - vagy ilyenné átalakított - eszköz, amelyből gyúlékony hajtóanyag segítségével szilárd anyagú lövedék lőhető ki, kivéve, ha muzeális fegyvernek vagy hatástalanított fegyvernek minősül, vagy ha

[42] https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca5/15-50759/15-50759-2016-09-20.html (Letöltés ideje: 2020.12. 05.)
[43]Az említett törvény mellékletében található osztályok, a különleges működésű, kaliberű, lőszerigényű fegyvereket mutatja be.

riasztásra, jelzésre, életmentésre, állatok leölésére vagy szigonnyal történő halászatra, illetve ipari vagy műszaki célokra tervezték.

- Lőfegyver-forgalmazás: lőfegyver, lőszer, illetve egyéb fegyver tulajdonjogának átruházása, bérbeadása, ideértve a kereskedelmi és közvetítő kereskedelmi tevékenységet is
- Lőfegyver-kereskedő: az a természetes személy, jogi személy, valamint jogi személyiséggel nem rendelkező gazdálkodó szervezet, aki vagy amely kereskedelmi vagy egyéb üzleti tevékenységét teljes egészében vagy részben lőfegyver-, lőfegyverdarab-, lőszer-, illetve lőszerelemgyártás, kereskedelem, közvetítő kereskedelem, csere, bérbeadás, javítás, hatástalanítás vagy átalakítás területén végzi.
- Lőfegyver- és lőszerkészítés:[44] lőfegyver, lőszer, lőfegyverdarab, flóberttöltény és lőszeralkatrész elkészítése, az elkészített alkatrészek készre szerelése, valamint a lőfegyver olyan megmunkálása, amely azt, az eredetitől eltérő kaliberjelű lőszer használatára teszi alkalmassá.
- Lőfegyvertartás: lőfegyverek birtoklása, viselése és a tárolása.
- Lőfegyvertartási cél: az önvédelem, a munkavégzés, a filmgyártás, a céllövészet, az oktatás, a sportlövészet, a személy- és vagyonvédelem, valamint a vadászat.
- Lőszer: olyan egybeszerelt töltény, amely lövedéket, lőport, továbbá gyúelegyet tartalmaz.

További fogalmakat is ismertet a fegyvertörvény, ám a téma szempontjából irreleváns ezek részletezése. A fent említett fogalmakat a fegyvertörvény nagy erejű deklarációval fogalmazza meg, ezek az alapfogalmak az irányadók a többi végrehajtási jogszabály esetében is. Látható, hogy a fegyvereket az Ftv. a lőfegyver fogalma alá rendeli, gyakorlatilag e fogalom ernyője alá tartozik az összes eszköz/tárgy, amit a köznyelv klasszikus értelemben vett fegyverként kezel. Valószínűsíthetően a törvény minden olyan tárgyat, eszközt ért ez alatt, amit fegyverként lehet használni és hasonló módon kell tárolni. A hadtudomány még tovább csoportosítja számos ismérv alapján a fegyvereket[45], de két kategória mindenképp említést érdemel. Ezek pedig a hideglőfegyverek (pl: csúzli, íj, számszeríj stb.) és a tűzfegyverek. A meleg- vagy tűzfegyverek esetében kémiai

[44] A továbbiakban gyártás.
[45] Csillag Ferenc: *A kézi lőfegyverek és a hadművészet*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1965.

energia (lobbanás, robbanás) hajtja a harci részt (lövedéket) a célba. Míg a hideg lőfegyvereknél, a meghajtást, azaz a lövedék célba jutását mechanikai hatások váltják ki. Az Ftv. következetesen a „lőfegyver, lőszer, illetve egyéb fegyver”[46] kifejezést használja, de a törvényből nem derül ki az egyéb fegyver fogalmi ismérvei. A hatályos, módosításokon átesett Ftv. alapján a jogalkotó, fenntartja annak lehetőségét, hogy a 2010. évi XLIII. törvény[47] hatálya alá tartozó szervek tevékenységét szabályozó törvényi rendelkezések a jogalkotó döntése szerint e szervek lőfegyvereinek, lőszereinek és egyéb fegyvereinek tekintetében is a fegyvertörvényt rendeljék alkalmazni. Ebből kiindulva, a jogalkotó nem zárja ki azt a lehetőséget sem, hogy általánosságban véve az egyéb fegyverek kitételre a fegyvertörvény rendelkezései legyenek az irányadók.

8. 1. 3D-nyomtatott „fegyverek” jogi minősítése

Adódik a kérdés, hogy a jelenleg hatályos fegyvertörvény szakaszait alapul véve, egy 3D nyomtatott fegyver, melyik kategóriába lehet belefoglalni. Mi a jogi megítélése egy 3D nyomtatott fegyvernek? Ha számba vesszük a fent leírt kategóriákat, akkor az egyezményes, hogy a lőfegyverek kategóriája magába foglalja ezt a típust. Mindenképpen tűzfegyver, hiszen lobbanékony, gyúlékony hajtóanyaggal (puskapor) működő szilárd anyagú töltényt lő ki. Kifejtésre került, hogy a 3D nyomtatási technológiával előállított fegyverek felépítéséből és jellegéből adódóan (összhangban az Európai Bizottság COM (2015) 624. számú állásfoglalásával[48]) tűzfegyvereknek minősülnek, mivel tesztek által bizonyítást nyert, hogy a 3D nyomtatási technológia alkalmazásával elő lehet állítani tűzfegyvereket, valamint a hatástalanított tűzfegyverek használhatóvá tételéhez szükséges alkatrészeket is.[49] Azonban a fegyverek engedélyeztetésének vonatkozásában nem csak a két leggyakoribb, fémből és műanyagból készült tűzfegyvereket kell figyelembe venni, mivel a kevlárból

[46]Ftv 1.§ (2) bekezdés a) pont
[47]Ld. A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény
[48]Az Európai Bizottság jelentésében példaként emelte ki a 2015. november 13-i párizsi terrortámadást, amely során az elkövető személyek olyan hatástalanított tűzfegyvereket használtak, amelyeket 3D nyomtatási technológia segítségével alakítottak vissza.
[49] Szabó Csaba: A 3D nyomtatási technológiával előállított tűzfegyverek biztonságpolitikai kihívásainak vizsgálata a fegyverrendészet aspektusából II. In *Nemzetbiztonsági Szemle* 2017/4. szám, 110-124. o.

és a kerámiából készült tűzfegyverek is jelentős kockázatot jelentenek.[50] Ám terjedelmi korlátok miatt nem e típusokra koncentrálunk, hanem a leggyakoribbakra. Fontos kitétel, hogy a fegyver teljesítménye meghaladja a 7,5 joule csőtorkolati energiát, mivel ez alatt légfegyverről beszélünk. Természetesen a 3D nyomtatott fegyvereknek elképzelhető mechanikus hajtású (rugós), pneumatikus működtetésű és ezen kívül sokféle formája. Ezeknek, a gyártói elképzelés szabhat csak határt, épp a háromdimenziós nyomtatásban rejlő végtelen lehetőség miatt. A különböző meghajtású 3D nyomtatott fegyver-típusoknak különböző jogi megítélése lehetséges. Éppúgy, a kilőtt lövedék (anyaga, kalibere) is más-más kategóriába sorolhatja a fegyvert. Ám jelen dolgozatban a hagyományos lőszerrel működő 3D nyomtatott fémből, illetve műanyagból készült fegyvereket vesszük alapul.

8. 2. Engedélyező szervek

A jogalkotó döntése szerint a fegyverek engedélyezésének fő letéteményese napjainkban Magyarországon a legfőbb rendészeti szerv, a rendőrség. A rendőrséget az Alaptörvény[51] intézményesíti. Alaptörvényünk Az Állam című fejezetében „A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok" cím alatt a 46. Cikkben emeli a rendőrséget az államszervezetben elfoglalt pozíciójába. Továbbá a hatodik bekezdésben határozza meg azt az Alaptörvény, hogy a rendőrségre vonatkozó további szabályokat sarkalatos törvény határozza meg[52]. Ez a sarkalatos törvény a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: törvény, rendőrségről szóló törvény) [53]. Az Alaptörvény 46. cikkének első bekezdése szerint, a rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme. Magyarország kormánya irányítja a rendőrség működését.[54] A rendőrségről szóló törvény úgy fogalmaz, hogy a Kormány a rendőrséget a rendészetért felelős miniszter útján irányítja.[55] E miniszter a Belügyminisztériumot vezető miniszter[56] (továbbiakban: belügyminiszter) mivel e

[50]Az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: Az európai biztonsági stratégia megvalósítása: uniós cselekvési terv a tűzfegyverek és robbanóanyagok tiltott kereskedelme és használata ellen Brüsszel, 2015.12.2. COM (2015) 624.
[51]Magyarország Alaptörvénye – 2011. április 25.
[52]Alaptörvény 46. cikk (6) bek.
[53] A rendőrségről szóló törvény 103/A. §
[54] Alaptörvény 46. cikk (2) bekezdés
[55] Rtv. 4.§ (3) bekezdés
[56]A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Kr.) 40. § (1) bek. 20. pont

minisztérium alá van a rendőrség rendelve a közigazgatás szempontjából. A belügyminiszter, mint a miniszterelnök nemzetbiztonságért felelős helyettese, többek között a Kormány rendészetért felelős tagja. E felelőssége tekintetében, a belügyminiszter előkészít a rendőrségre, a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának tagjaira, a személy és vagyonvédelemre, magánnyomozásra vonatkozó jogszabályokat.[57] A rendőrségről szóló törvény az 1.§ (2) bekezdésében nevesíti azokat a feladatokat, amelyeket ellát: a rendőrség az Alaptörvényben, az e törvényben és törvény felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében. A (2) bekezdés első pontja alapján végzi a bűncselekmények megelőzését, amelynek során figyelemmel kíséri Magyarország bűnügyi helyzetét, feltárja a bűncselekmények elkövetésének kockázatait, a bűncselekmények elkövetésére irányuló törekvéseket, továbbá megszerzi, elemezi, értékeli, ellenőrzi és továbbítja a bűnözéshez kapcsolódó, a bűncselekmények megelőzése, illetve megakadályozása céljából szükséges információkat. Második pontja alapján szabálysértési hatósági jogkört gyakorol, közreműködik a szabálysértések megelőzésében és felderítésében. Harmadik pontja alapján ellátja a közbiztonságra veszélyes egyes eszközök és anyagok előállításával, forgalmazásával és felhasználásával kapcsolatos hatósági feladatokat. Számos egyéb hatásköre, illetve feladata mellett lényeges jelentőséggel bír, a tárgyalt téma és kérdések szempontjából a fent ismertetett három pont. Különösen a harmadik pont, mivel a közbiztonságra veszélyes egyes eszközök és anyagok körében lehet említeni a fegyvereket, így a 3D nyomtatott fegyvereket is. Ezekkel kapcsolatos hatósági feladatok tipikusan az engedélyezés, de ilyen még példának okáért a hatósági nyilvántartás vezetése, ezen eszközök ellenőrzése, felmérése stb.

De a törvény pontosan a témába vágóan nevesíti a felhasználást, a forgalmazást és a kiemelt jelentőségű előállítást (gyártást). Ezek azért kapnak egyéb hatósági feladatok közül való kiemelést, mert ezek a legjelentősebb területek egy közbiztonságra veszélyes eszközzel (értsd: fegyver) kapcsolatban. Ezeken a területekben tud az állam a rendőrség általi legteljesebb hatósági (állami) kontrollt alkalmazni, ami elengedhetetlen a közbiztonság, a jogállam és az állampolgárok védelme szempontjából. Ha centrikusan szűkítjük a vizsgált hatásköröket, akkor a lő- és tűzfegyverekkel kapcsolatos hatásköri területeket a rendőr-főkapitányságok

[57] Kr. 56.§ (1) bekezdés.

szintjéig kell elemezni. A rendőrségről szóló törvény értelmében az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv központi szervre, megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságokra, rendőrkapitányságokra és határrendészeti kirendeltségekre tagozódik. Egyes feladatok ellátására törvény vagy kormányrendelet más rendőri szervet is létrehozhat.[58] A vonatkozó jogszabályok értelmében a rendőr-főkapitányságok közigazgatási (hatósági) hatáskörében ellátja a fegyverekkel, lőszerekkel, lőterekkel, robbanóanyagokkal, pirotechnikai eszközökkel kapcsolatos közigazgatási feladatokat.[59] Közigazgatási feladatoknak minősülnek a fentebb kifejtett hatósági hatáskörökben foglalt feladatok. A rendőrkapitányságok közigazgatási hatásköre a robbanóanyagokkal kapcsolatos közigazgatási feladatkör kivételével megegyezik a rendőr-főkapitányságok közigazgatási feladatrendszerével.[60] Ennek értelmében helyi szinten is megvalósul a fegyverekkel, lőszerekkel, lőterekkel, pirotechnikai eszközökkel kapcsolatos hatósági kontroll. Ugyanis tudniillik, a rendőr-főkapitányságok, kifejezetten megyei illetékességgel járnak el, míg a rendőrkapitányságok tulajdonképpeni helyi illetékességgel.

8. 3. Engedélyezés

A klasszikusnak mondható, fémből és/vagy műanyagból készült lőfegyverek biztonsági kockázatait, illetve bennük rejlő lehetőségeket az előbbiekben már kifejtettem. Ebben a részben az engedélyezésükre koncentrálok, valamint összehasonlítom, miben lenne (lehetne) más egy 3D nyomtatott lőfegyver engedélyeztetése ma Magyarországon, mint a bevett hagyományos fegyvereké. Magyarországon a lőfegyverek[61] engedélyezésének letéteményese az illetékes megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányság.

A rendőrség által kiadott engedély szükséges: a lőfegyver, a muzeális lőszer kivételével a lőszer gyártásához, javításához, forgalmazásához, a lőfegyver hatástalanításához, a lőfegyver kiállításához és a házilagos lőszerszereléshez és újratöltéséhez.[62] Ugyanilyen engedély megléte szükséges a lőfegyverek tartásához, importjához, exportjához, illetve belföldi szállításához, ezekkel később foglalkozom

[58]Rtv 4/A. § (1)
[59]A Rendőrség szerveiről és a Rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről szóló 329/2007. (XII.13.) Korm. rendelet. (a továbbiakban: Korm. rend.) 11.§ (3) bek. a) pont.
[60] Korm. rend. 12.§ (3) bek. a) pont.
[61] Ebben az értelemben a tágabb értelemben vett lőfegyverek is idetartoznak, alkatrészeikkel együtt. (pl. muzeális fegyver, csappantyú stb.).
[62]Ftv. 3§ (1) a) pont.

részletesen. Az engedéllyel rendelkező személy az engedélyben meghatározott célra rendelt és az adott célra jogszerűen tartható lőfegyvert, valamint a jogszerűen tartott lőfegyverhez használható lőszert az engedély birtokában szerezheti meg. A lőszer megszerzéséhez a lőfegyvernek a tartására jogosító engedély meglétét igazoló hatósági igazolványba történő bejegyzése szükséges. A fegyvertartási engedély kiadásának alapvető kitételei a cselekvőképesség és a nagykorúság, azonban elméleti és gyakorlati tudásáról és alkalmasságáról is számot kell adni annak a személynek, aki lőfegyvert szeretne viselni. Az engedély nem adható, illetve hosszabbítható meg, ha az igénylő személy büntetett előéletű, vagy büntetlen előéletű, de büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerősen megállapította, illetve a Btk.[63] vonatkozó bűncselekményeit követte el, végül, ha az engedély kiadása iránti eljárásban hamis adatot közöl vagy hamis tényt állít.[64] A rendőrség a hatósági ellenőrzés során ezen körülmények fennállását legalább évente egy alkalommal vizsgálja. Hatósági ellenőrzéskor a rendőrség közvetlen adathozzáférési jogosultsága útján a meghatározott körülményekre vonatkozó adatokat átveszi és kezeli.

Az Ftv. 4. § (1) bekezdése alapján, jogszabály eltérő rendelkezése hiányában nem engedélyezhető. Az „A” kategóriába tartozó tűzfegyver vagy lőszer, az automata lőfegyver, a hangtompító, külső formájában automata szerkezetű lőfegyverre hasonlító félautomata lőfegyver és a huzagolt csövű lőfegyverhez való leváló köpenyes lövedékkel szerelt lőszer tartása, valamint lézeres célzókészülék és éjszakai irányzék lőfegyverre történő felszerelése. A (2) bekezdés értelmében nem engedélyezhető továbbá olyan lőfegyver vagy lőszer tartása, amelynek használatát arra a célra, amelyre kérelmezték, más jogszabály tiltja. A fentiekben taglalt engedélynek az eljáró hatóság, az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban Ákr.)[65] rendelkezései alapján dönt a ki- vagy ki nem adásáról az ügyfél részére. A törvény indokolásából kiderül, hogy – ésszerű módon – azért nem kell belefoglalni a joggyakorlás lehetőségét, mert az, az ügy tárgyát képező jogosultság esetében a hatósági eljárás kiemelt közérdek védelmét biztosítja. Így az ügyfél részére, ha az ügyintézési határidőn belül nem hoz érdemi döntést a hatóság, csak az eljárás lefolytatásáért fizetendő illetéknek vagy díjnak megfelelő összeget, ennek hiányában tízezer forintot köteles a hatóság megfizetni és a kérelmező

[63] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.)
[64] 2004. évi XXIV. törvény - a lőfegyverekről és lőszerekről 3/A §
[65] 2016. évi CL. tv. az Általános Közigazgatási Rendtartásról

mentesül az eljárási költségek megfizetése alól. A fegyvertartási engedélyről rendelkező döntés ellen van helye fellebbezésnek.[66] A rendőrség kompetenciájának a körébe tartozik kiemelten, a kiadott engedélyek (efolytán a lőfegyverek) nyilvántartása[67], a kiadott engedélyekről és az engedéllyel rendelkező személyekről. E közhiteles nyilvántartás[68] az alábbiakat foglalja magában:

(1) az engedély érvényességi ideje és száma,
(2) az engedéllyel rendelkező személy egészségi alkalmasságának időtartama,
(3) a nyilvántartásba vett lőfegyver fajtája típusa, gyártója, gyártási száma, kaliberjele, tűzfegyver esetében kategóriájának betűjele és a lőfegyver műszaki érvényességének időtartama,
(4) a tűzfegyver fődarab e törvény szerinti megnevezése, gyártási száma,
(5) a lőszer azonosítását lehetővé tevő adatok, valamint a hatástalanítás adatait.

Az engedély kiadásához, a nagy biztonsági- és közrend nyugalma elleni kockázatra való tekintettel orvosi alkalmassági vizsgálaton is részt kell venni.[69] A lőfegyvert tartani szándékozó személy - a lőfegyvertartási engedély kiadása iránti kérelmének benyújtása előtt - előzetes egészségi alkalmassági vizsgálaton, egy, az orvosi alkalmasságot vizsgáló szervnél köteles magát a szükséges orvosi és pszichológiai vizsgálatoknak alávetni. Ezen feltételeket egy nemzetgazdasági miniszteri rendelet deklarálja a mellékleteiben.[70] Ezt időszakosan, az engedélyben meghatározottak szerint a későbbiekben is vizsgálják. Az engedély csak akkor kerül kiadásra, amikor minden jogszabályi feltételnek eleget tett a kérelmező.

Az egészségügyi és pszichikai alkalmasságon túl egy fegyvertartási vizsga is követelmény, mely gyakorlati és jelentős elméleti részből áll. A fegyvertartási vizsgára jelentkezéskor meg kell jelölni, hogy milyen jellegű fegyvert szeretne tartani az illető.[71] Ha minden követelmény teljesítése sikeres, akkor a fenti eljárás szerint a megyei rendőrfőkapitányságok kiállítják a lőfegyvertartási engedélyt. Ha megvizsgáljuk azt,

[66] Ftv. 4/C. §
[67] Ftv. 5.§ (2) bekezdés
[68] Ftv. 5.§ (2a) bekezdés
[69] A kézilőfegyverek, lőszerek, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet (a továbbiakban: NM rend.) 1.§ (2) bek.
[70] Ld. NM rend.
[71] A lőterekről, a lőfegyverek, lőszerek hatósági tárolásáról, a fegyvertartáshoz szükséges elméleti és jártassági követelményekről szóló 49/2004. (VIII. 31.) BM rendelet 10. § (2) bek.

hogy mi a különbség az imént kifejtett szempontok alapján a hagyományos lőfegyverek és a 3D-nyomtatott fegyverek között, sok differenciát találunk. Szükségképpen kisebb a hatósági kontroll szerepe, a 3D nyomtatott fegyverek előállítása és megszerzése miatt. Nyilvánvalóan a hagyományos lőfegyverek tartásának is léteznek fehér foltjai a hatóságok előtt, de ezen ,,új" fegyverek tartása, az ezekhez való hozzájutás és – ad absurdum – ezek előállítása is egyszerűbb alkatrészenként, kisebb darabokban. Esetükben az jelenti a szabályozásnak a szükségességét, hogy a jogrendszer leküzdje az ellenőrizetlenséget. Míg a hagyományos fegyverek előállítóit napjainkban hatóság által kiadott engedély alapján tartják számon, addig a 3D nyomtató üzemeltetőit semmilyen regisztráció nem köti.

Követhetetlen, hogy a nyomtatási parancsként működő letölthető fájlok, hogy jelennek meg és cserélnek gazdát. Ennek megoldásaként, vajon lehet-e a fájlokat a jog eszközeivel szabályozni? Jelenleg Magyarországon semmilyen hatályos előírás/jogszabály nincs arra vonatkozólag, hogy 3D-nyomtatott fegyvereket hogyan lehet tartani. Ellenben a már kifejtett és bemutatott szigorú, többlépcsős engedélyeztetéssel a hagyományos lőfegyverek tekintetében. További probléma, hogy a hatóságok nem tudják e fegyvereket (legalább egy deklaratív) nyilvántartásba vezetni, mivel nincs rajtuk sorozatszám, vagy a vizsgálatról tanúskodó jelzés[72]. Így a jelen jogszabályi körülmények között, aki fegyvert szeretne nyomtatni, annak ugyanúgy engedélyhez kell folyamodnia a hatóságokhoz, mint bármely más fegyvergyártónak. Így, a következőkben megvizsgálom a gyártás hatályos jogszabályi vonatkozásait.

8. 4. Gyártás

A lőfegyver gyártását, forgalmazását, a lőfegyver hatástalanítását végző, valamint a lőfegyver-kiállítás lebonyolításában közreműködő személynek rendelkeznie kell a tevékenység helye szerinti illetékes megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságnak az engedélyével.[73] Ez az ügyintézés a rendőrség honlapján elektronikus módon történik, ahol kérelemminták, útmutatók is elérhetőek.[74] Az engedély kiadásának feltétele: a fegyver és lőszer gyártását, vagy a meglévő alkatrészek összeszerelését végző

[72]Megjegyzendő, hogy a fegyvervizsgálatra feljogosított társaságok (ilyen például a Polgári Kézilőfegyver és Lőszervizsgáló Kft.), szigorú szabályok által és mércék szerint vizsgálják be a fegyvereket.
[73]A fegyverekről és lőszerekről 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Kormr.) 11. § (1) bek.
[74] https://ugyintezes.police.hu/polgarilofegyver-engedelykerelmek (Letöltés ideje: 2020. 08. 06.)

személynek és a személyt közvetlenül irányító, felügyelő vagy ellenőrző személynek gyártásra jogosító szakképzettséggel kell rendelkeznie. Ilyen szakképzettségnek kell tekinteni a fegyverekről és lőszerekről szóló kormányrendelet szerint a puskaművesi képesítést, a fémipari technikusi képesítést, különösen a fegyvermesteri szakvizsgát, vagy a gépészmérnök szakképzettséget. A fegyverek előállításához be kell nyújtani egy gyártási kérelmet is, amit a 253/2004. számú kormányrendelet 3. számú melléklete szerint kell kiállítani. Ennek a gyártási kérelemnek tartalmaznia kell a vizsgáló által készített, a 3. számú mellékletben meghatározott szakvéleményét.[75] Érdekesség, hogy a gyártónak a vizsgáló részére kell bocsájtania minden gyártandó fegyverből egy-egy mintapéldányt is. Ha a gyártó a feltételeknek eleget tett, ezt a gyártási engedély igazolja.

A lőfegyver általánosságban csak akkor hozható kereskedelmi forgalomba, ha azt a külön jogszabály szerint egyedi vagy típusjóváhagyó vizsgálattal a biztonságos működés céljából megvizsgálták, alkalmasságát a beütött próbajel igazolja, valamint egyedi azonosításra alkalmas gyártási számmal látták el, és az egyedi vizsgálatról megfelelőnek minősített értékelésű tanúsítvánnyal rendelkezik. A gyártót terheli tehát az a kötelezettség, hogy a fent említett jeleket elhelyezze a fegyveren.

A gyártási engedély kiadásának további feltétele, hogy a gyártás során a tűzfegyveren olyan jelölés legyen, amely - jogszabály eltérő rendelkezésének hiányában - a gyártó nevére, a gyártás országára, az egyedi azonosításra alkalmas gyártási számra, valamint a gyártás évére vonatkozó utalást tartalmazza.[76] Jogszabály eltérő rendelkezésének hiányában a jelölést a tűzfegyver olyan fődarabján kell elhelyezni, amelynek megsemmisülése a tűzfegyvert használhatatlanná teszi.[77] A gyártás országára utaló jelölésként a gyártó nevének vagy márkajelének feltüntetése kizárólag abban az esetben fogadható el, ha a gyártás országa ennek alapján kétséget kizáróan megállapítható.

A vonatkozó kormányrendelet (a továbbiakban: kormányrendelet), mellékleteiben igen szigorúan és kellő alapossággal állapítja meg azokat az iratmintákat, amik szükségesek egy lőfegyver engedélyezéséhez, illetve forgalomba hozatalához. A kormányrendelet 3-as és 4-es számú melléklete tartalmazza a feltételeit a gyártásnak,

[75]A fegyverek, lövőkészülékek, valamint ezek lőszereinek vizsgálatáról szóló 31/2006. (VI. 1.) GKM rendelet
(a továbbiakban: GKM rend.) 44.§
[76]Kormr. 6. § (1) bek.
[77]Tipikusan ilyen hely szokott lenni a fegyvercső oldala.

a gyártó hatósági igazolványra vonatkozó adatokat, és az erre irányuló kérelemről is szól. A gyártási, forgalmazási javítási engedélyben fel kell tüntetni:

1. a gyártási, forgalmazási vagy javítási tevékenység folytatásának helyét, a fegyver, lőszer (töltény) raktározásának helyét, módját,
2. gyártási engedély esetén az egy gyártási folyamatban készíthető fegyverek típusát, jellemzőit, valamint a raktári készletet,
3. forgalmazási engedély esetén a raktári készleten tárolható fegyverek, lőszerek (töltények), lőszerelemek fajtáját és mennyiségét.[78]

A gyártó továbbá köteles negyedévenként az általa gyártott és raktározott fegyvereket leltározni és erről jegyzőkönyvet felvenni. A lőfegyver gyártásakor a gyártó köteles az Ftv. 5. § (2) bekezdés b) pontjában meghatározott adatokat a lőfegyverek központi nyilvántartásába továbbítani. A kormányrendelet további részletszabályokat is rögzít a fegyvergyártók részére, amelyek azonban a dolgozat további részei tekintetében nem relevánsak.

Fontosnak tartjuk kiemelni az egyedi vizsgálat lehetőségét, amit a kormányrendelet is deklarál. Az egyedi vizsgálat elvégzéséről tanúsítvánnyal rendelkező lőfegyver kivételével lőfegyver csak a fegyverek és lőszerek vizsgálatára kijelölt szervezet szemlézéséről kiadott tanúsítvány birtokában forgalmazható. Ez a törvény általi felhatalmazással bíró szervezet, a vizsgálat végzésére kijelölt nemzeti vizsgáló állomás, a Polgári Kézilőfegyver és Lőszervizsgáló Kft.[79] Azonban itt is mérvadó az a joganyag, ami az említett és hasonló ún. megfelelőségértékelő szervezetekről[80] szól. Ezek a szervezetek lehetnek bejelentett szervezetek vagy gazdasági szereplők. Ha bejelentett szervezetről beszélünk, akkor az Európai Bizottságnak az e célra kialakított honlapján, a kijelölt megfelelőségértékelési területhez tartozó termékek és megfelelőségértékelési eljárások, valamint a szervezet azonosító számának megadásával közzétett szervezetekről[81] van szó. Míg a gazdasági szereplő: a termékek forgalmazása tekintetében az akkreditálás és piacfelügyelet előírásainak megfelelő gyártó, illetve importőr vagy forgalmazó.[82] E szervezetek munkájuk

[78]Kormr. 14. § (2) bek.
[79]GKM rend. 6.§ (1) bekezdés
[80]A megfelelőségértékelő szervezetek tevékenységéről szóló 2009. évi CXXXIII. törvény 2.§ a)-b) pont
[81] https://ec.europa.eu/growth/toolsdatabases/nando/index.cfm?fuseaction=directive.notifiedbody&dir_id=131881 (Letöltés ideje: 2020. 09.23.)
[82]Az Európai Parlament és a Tanács 765/2008/EK rendelete (2008. július 9.) A termékek forgalmazása tekintetében az akkreditálás és piacfelügyelet előírásainak megállapításáról és a 339/93/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló rendelet 2. cikk 7. pont

végzésének céljából engedélyért kell folyamodniuk az azt kiadó hatósághoz. Tartalmaznia kell a kérelemnek a szervezet törvényes képviselőjének és a kapcsolattartó személynek az elérhetőségeit, továbbá a kérelmező szervezet a tevékenység végzéséhez szükséges szakmai képesítés követelményét teljesítő munkavállalójának az adatait. A kijelölt megfelelőségértékelő szervezet a kijelölő hatóságnak évente jelentést készít, valamint a kijelölt szervezeteket a kijelölő hatóság tartja nyilván.

8.4. Az engedélyen túl

Korábban bemutattuk a lőfegyverek gyártására és engedélyezésére vonatkozó jogszabályokat. Azonban, ha ezeken a 'körökön' is túl van az a személy, aki fegyvert akar legálisan viselni, a fegyverét a magasfokú köz-, személy-, és vagyonbiztonságú kockázat miatt a fegyver tartására, tárolására is léteznek olyan jogi előírások, amik hasonlóan elengedhetetlenek ahhoz, hogy a tulajdonnal jogszerűen lehessen élni.

Hasonlóan a fegyverengedély megszerzésénél, a fegyver tartásához is lényeges kritérium az egészségügyi alkalmassági[83] vizsgálat abszolválása. A lőfegyver, lőszer megszerzéséhez és tartásához szükséges hatósági engedély feltételeként előírt egészségi alkalmasság vizsgálatának a célja annak a megállapítása, hogy a lőfegyvertartási engedélyt kérelmező vagy lőfegyvertartási engedéllyel rendelkező személynek nincs-e olyan betegsége, testi vagy szellemi, érzékszervi fogyatékossága, amely őt lőfegyver biztonságos használatára egészségi szempontból alkalmatlanná teszi.[84]

E rendelet a 7.§-ában állapítja meg azt, hogy a már kiadott engedély érvényessége alatt is kötelező egészségügyi alkalmassági vizsgálaton részt venni a fegyvert tartó személynek. Ha a negyvenedik életévét be nem töltötte, 5 évenként orvosi és pszichológiai, negyvenedik életévét betöltötte, de a hatvanadikat még nem, két évenként orvosi, négy évenként pszichológiai, végül, ha a hatvanadik életévét betöltötte, évenként orvosi, két évenként pszichológiai időszakos alkalmassági vizsgálaton köteles részt venni. Megjegyzem, a vonatkozó nemzetgazdasági minisztériumi rendelet két egészségügyi alkalmassági csoport ismérveit állítja fel.[85]

[83]Az egészségügyi vizsgálat alatt egyaránt értem az orvosi (fiziológiás) és pszichológiai alkalmassági vizsgálatot is.
[84]NM rend. 1.§ (1) bekezd.
[85]A csoportok ismérveit a fenti rendelet 1. számú melléklete ismerteti.

Az I. alkalmassági csoport esetében az, az eljáró egészségügyi szerv, amely az érintett személy foglalkozás-egészségügyi ellátására jogosult. A II. alkalmassági csoport esetében az eljáró egészségügyi szerv a vizsgált személy háziorvosa.

A fegyver viselésének pár alapvetését is ki szeretnénk emelni. A lőfegyvert tartó személy lakott- vagy közterületen, nyilvános helyen, közforgalmú közlekedési eszközön hosszú lőfegyverét[86] csak ürítve, tokban, rövid lőfegyverét, üres tárral a fegyver és a lőszer elkülönített csomagolásával, zárt dobozban vagy egyéb zárt tárolóeszközben szállíthatja, amelynek során köteles megtenni minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy a lőfegyverhez, illetve a lőszerhez illetéktelen személy ne férhessen hozzá. A gyakorlati életben nagy fontosságot nyerő rendelkezés az, hogy a fegyvert nem viselheti és nem használhat senki szeszes italtól befolyásolt állapotban, vagy ha szervezetében kábítószer, illetve pszichotróp anyag van. A lőfegyver szállításakor, viselésekor és használatakor köteles a lőfegyvertartási engedély meglétét igazoló hatósági igazolványt magánál tartani.

A fegyverek tartásának azonban a személyi körülményeken, vagy követelményeken túl, jelentős anyagi-tárgyi kötelezettségeknek is eleget kell tennie a fegyvert viselőnek. A lőfegyvert a tartására jogosult személy által állandóan lakott vagy rendszeresen, illetve alkalmanként visszatérő módon látogatott lakásban – még jobb ha őrzött, vagy riasztó berendezéssel védett épületben - ürített állapotban, a számottevő mértékű külső erőhatásnak is ellenálló anyagból készült és biztonsági zárral ellátott szekrényben[87], illetéktelen személyektől elzárva kell tárolni.[88]

Az előző bekezdés alapjául szolgáló rendelet 42.§-nak (2) pontja értelmében a tárolásra szolgáló helyiség nyílászáróit acélráccsal vagy ultraerős biztonsági fóliával kell ellátni, valamint a tároló helyet őrszemélyzettel kell őrizni vagy távfelügyeleti rendszerbe bekötött elektronikus riasztóberendezéssel kell ellátni. Ehhez idomulva, a lőszert a lőfegyvertől elkülönítve, a számottevő mértékű külső erőhatásnak is ellenálló anyagból készült és biztonsági zárral ellátott szekrényben vagy falhoz, padlóhoz, szekrényhez rögzített, a számottevő mértékű külső erőhatásnak is ellenálló anyagból készült és biztonsági zárral ellátott dobozban, illetéktelen személyektől elzárva kell tárolni. Ezen összes feltételek egymással konjunktívan, valamint az idő bármely pillanatában fent kell állniuk. Ha egy is megszűnik számottevő időre, az engedély feltételeit és a törvényt szegi meg a fegyvert viselő személy. Lényegtelen szempont

[86]Rtv. 2.§ 12. pont értelmében: a rövid lőfegyvernek nem minősülő lőfegyver
[87]Értsd: a gyakorlatban legalább két biztonsági pontos páncélszekrény
[88]Kormr. 42.§ (1) bekezdés a) pont

az előbb feltételek megállapítása során a fegyver mennyisége, minősége, állapota – a hatástalanított fegyver kivételt képez.

Fontos kötelezettséget telepít a fegyverviselőre a törvény, amikor kimondja, a lőfegyver és lőszer tárolása során, a tartásra jogosult személy köteles megtenni az illetéktelen hozzáférés megelőzése, illetve megakadályozása érdekében az adott helyzetben szükséges intézkedéseket. Ezen szigorú és feszes fegyvertartási szabályok a bírói gyakorlatban is figyelmet nyertek. Egy ítélettel élek példaként, amiben az eljáró bíróság azért vonta vissza az engedélyt, mert a tartási feltételek nem teljesültek maradéktalanul.[89] Jelen esetben nem rendelkezett a fegyverbirtokos a fegyvertartási engedéllyel. Egyetértek az eljáró bíróság azon megállapításával, hogy a helyes értelmezés szerint mindkettő[90] hatósági engedély és nem az egyikre vonatkozó szabályozás alkalmazhatóságát kell vizsgálni a másik engedély vonatkozásában, mivel az engedélyekkel kapcsolatos kötelezettségek megszegését a kormányrendelet[91] egységesen szankcionálja.

8. 5. Forgalmazás

Az eddig taglalt szakaszok kivétel nélkül a klasszikus, hagyományos fegyverekről szóltak. A legtöbb fegyvert viselő ember Magyarországon nem foglalkozik azzal, hogy fegyvereket forgalomba hozzanak, azokkal kereskedjenek. Ez alkalommal eltekintek azon adásvételektől, amikor használt lőfegyvereket adnak el, tipikusan vadászok, egymás között. Azonban, ha 3D nyomtatott fegyverekről beszélünk – ezen terület lehetőségeit figyelembe véve – ez már teljesen más terület, elválik a hagyományos fegyverektől. Ha valakinek sikerült létrehoznia egy 3D nyomtatott fegyvert akkor az első fejezetben ismertetett technológiával élve könnyedén tudja azt replikálni. Ha az így előállított fegyvert tovább is adja, azaz mást hív fel arra, hogy ilyen jellegű tulajdont szerezzen, illetve birtokába lépjen, úgy az Ftv. szerint forgalmazásról van szó. E tekintetben nem számít az ellenérték, a tulajdonlás/birtoklás ideje vagy annak jogcíme, e jogi kategóriának a fegyver átadása kereskedelmi szándékkal önmagában eleget tesz.

[89]EBH2011. 2360. A fegyvermegszerzési engedélyre a fegyvertartási engedély szabályai és jogkövetkezményei irányadóak. [253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet 5. §]
[90]Értsd: fegyvertartási- illetve fegyver megszerzési engedély
[91]Ld. Kormr.

Ahhoz, hogy megértsük e cselekménysor jogi és közbiztonsági kockázatát, meg kell vizsgálni a hagyományos fegyverek kereskedelmére vonatkozó szabályozást. Ez a reguláció túlnyomórészt a fegyverekről és lőszerekről szól kormányrendeletbe van belefoglalva. A fegyver forgalmazásában és a lőfegyver-kiállítás lebonyolításában közreműködő személynek rendelkeznie kell a tevékenység helye szerint illetékes megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságnak az engedélyével. Tehát mint az összes eddigi tevékenység ez is engedélyköteles, amit a rendőrség vizsgálat után állít ki.

Az engedély akkor adható ki, ha a kérelmező Magyarország területén a fegyver, lőszer tárolásának meghatározott feltételeivel rendelkezik vagy e feltételeket biztosítja, valamint, ha a forgalmazó rendelkezik megyei rendőr-főkapitányságon letett fegyverforgalmazási vizsgával. A forgalmazási tevékenységet közvetlenül végző személyeket a rendelet mellékletben meghatározott hatósági igazolványt kell kiállítani. Forgalmazási engedély esetén a raktári készleten tárolható fegyverek, lőszerek lőszerelemek fajtáját és mennyiségét fel kell tüntetni. Ily módon a rendelet előszabályoz. Azaz előre meghatározza, hogy a forgalmazási tevékenység milyen típusú és mennyiségű fegyverekre történhet. Természetesen ennél az engedélynél is erős kötelezettsége van a forgalmazónak a tekintetben, hogy az illetékes rendőrséggel együtt működjön, adatot, információt szolgáltasson.

A fegyverkereskedő, aki forgalmazza a hatóság jóváhagyásával a fegyvereket, korántsem teszi azt oly szabadon, mint egy kiskereskedelmi szereplő ad el árukat. A lőfegyver-kereskedő a lőfegyver, a lőszer, és lőszerelem forgalmazásakor köteles, a vevő (megrendelő) és az eladó (szállító) adatait, a lőfegyver, lőszer azonosító adatait és forgalmazott mennyiségét nyilvántartásba venni. A vevő (megrendelő), az eladó (szállító), azonosítását a személyazonosságát igazoló hatósági igazolvány alapján elvégezni, végül a vevő lőfegyver tartására jogosító engedélyének hatályosságáról, valamint arról meggyőződni, hogy a vevő jogosult a forgalmazott lőfegyver, lőszer, lőszerelem megszerzésére. Végezetül ezeket az adatokat a lőfegyverek központi nyilvántartásába kell továbbítani. Ezen adatokat további öt évig is kötelező megőriznie. Meglátásom szerint e következetes keretrendszer azért született, hogy a lőfegyver-kereskedői tevékenységet precízen lehessen monitorozni, ad absurdum felhasználni az adatokat egy-egy államiságot, társadalmi- és közbiztonságot veszélyeztető cselekménysor nyomozóhatósági feltérképezésénél (terrorizmus).

A kereskedelmi célból behozott, kivitt és átszállított lőfegyverekről az engedéllyel rendelkező forgalmazónak nemzetközi és uniós normákban meghatározott kiviteli

engedély adatait öt napon belül az Országos Rendőr-főkapitányságnak köteles bejelenteni. Az erre irányuló kérelemhez az Ákr. szabályain túl minden részletre nagymértékben kiterjedő dokumentációt is hozzá kell csatolni (alany, tárgy, cél, szállítási útvonal stb.). A lőfegyver, lőszer, lőszerelem kereskedelmi célú behozatalára, kivitelére kiadott engedély - egy évig hatályos. Annak érdekében, hogy nemzetközi szempontokat is megjelenítsek, az Egyesült Nemzetek Szervezete elfogadott egy nemzetközi egyezményt a fegyverkereskedelemről[92], mely ratifikálásával Magyarországon nemcsak belső jogi szabályok, de nemzetközi kötelezettségek is terhelik azokat, akik fegyverek kereskedelmével foglalkozn(án)ak. Minden aláíró állam köteles egy, az exportra vonatkozó nemzeti ellenőrző rendszert létrehozni és fenntartani,[93] a szerződésben foglaltakkal összhangban, egyéb kötelezettségek mellett.

9. JOGALKOTÓI KIHÍVÁSOK

Mint az eddig is kifejtésre került, a 3D nyomtatással készült fegyverek megannyi kérdést vetnek fel mind jogi, mind biztonsági szempontokból. A technológia jellegéből fakadóan az újítás, és a nagyiramú változások benne rejlenek ezen iparágban. Ha ehhez társítjuk a világ innováció iránti igényét, azt látjuk, hogy a 3D-nyomtatás az egyik leginkább fejlődő terület manapság. Kiváló táptalaj annak, hogy akárki magáénak tudja a gyártói hatalmat és azt belátása szerint használja.

Ennek ellenére a jogalkotó és jogalkalmazó az ipari technológiák elterjedésénél, mindig csak 'fut' a megoldások után, hogy azokat egy ésszerű és szükséges keretrendszerbe foglalja. Tulajdonképpen a jogi szabályozások modus operandi-ja mindig csak utólagos. Azonban ennek folytán a jogi szabályozási szükség mindig csak halmozódik, hiszen amint szabályoz valamit a jogalkotó, már meghonosodott egy új alkalmazási mód az iparban, amivel ugyanez a kötelessége a jogalkotónak, legalábbis, a szakmai a szervezeteknek.[94] Témaválasztásom alapjául pontosan e folyamat (és általa felvetett problémák, kérdések) megvizsgálása szolgált, aminek a magját - meglátásom szerint - a 3D-nyomtatott fegyverek képezik. A közigazgatási engedélyezési eljárások alapvetően a kérelem megvizsgálásán, a jogszabályi

[92]The Arms Trade Treaty – kihirdette a 2014. évi V. törvény - a Fegyverkereskedelmi Szerződés kihirdetéséről
[93]Ez a szerv hazánkban, a Kormr. 45/B §-a alapján a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban: NAV).
[94] Necz Dániel: *Szellem a gépben - avagy a 3D nyomtatás jogi aspektusai*.

környezet feltérképezésén, majd a szervezetrendszer sajátosságai szerinti döntéshozatalból állnak. Mindezeket - hogy a tipizálható esetekben milyen kötelezettsége van az ügyfélnek, illetve a hatóságnak, milyen jogszabály által támasztott követelményeknek kell megfelelni a fegyvert viselő személynek- a hagyományos lőfegyverek tekintetében számba vettem. Ha más szempontok is fontosak, akkor a forgalmazásra, illetve a gyártásra vonatkozó rendelkezések még inkább szűrőfunkciót látnak el, éppen a tevékenység veszélyes jellege okán. Ezen két esetben létrejön a forgalmazási lánc, így már bővül azon személyek köre, akik érintettek a 3D-nyomtatott fegyver élete, illetve használata során.

10. KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány elején említett célkitűzésnek eleget téve az összehasonlítás kulcsszerepet játszik. A hagyományos, és a 3D nyomtatott fegyvereket számos dolog differenciálja egymástól, azonban vannak olyan párhuzamok is, amelyek hasznosak lehetnek a jogalkotónak és az előállítónak is. Természetszerűleg az alapanyag meghatározza a fegyvert. A hagyományos fegyvereknél is alkatrészenként állítják össze a terméket, de a nyomtatott darabok egyszerűbb összeszerelést (sokszor csavarok, illesztések elhagyását) tesznek lehetővé. Ha az alkatrészek előállítása során méréshiba vagy más akadályozó tényező merül fel (sorjázottság), a műanyag elemek esetében, ezt egy puszta csiszolással el lehet hárítani, a fémnél ez körülményesebb. Ez okból a szeparáció is sokkal könnyebb, mint a hagyományos lőfegyver szétszedése, ez ad absurdum megkönnyíti a szállítást, tartást. Az amortizáció sem kíméli az alkatrészeket, ezek cseréje is kisebb energia- és időráfordítást igényel, mint a hagyományos fegyvereknél, tehát egyszerű a cserélhetősége az alkatrészeknek.[95] Említésre került a beazonosíthatóság is, ami nagyban megkönnyíti a hatóságok helyzetét – ha hagyományos fegyverről beszélünk. Ez alatt értem a fémdetektoros vagy más érzékelő által végzett vizsgálatot is, valamint a típusjel, azonosítószám hiányából fakadó hatósági ellenőrizhetetlenséget is. Problémát okoz az is, hogy e nyomtatók számára alapul szolgáló kódsorok, programok igen könnyen cserélnek gazdát és terjednek, ellentétben a tervrajzokkal, amelyek alapján a hagyományos fegyverek készülnek. Ez rakétasebességgel segíti

[95] Weinberg, Michael: When 3D Printing and the Law Get Together, Will Crazy Things Happen? In Van den Berg, Bibi – Van der Hof, Simone - Kosta, Eleni: *3D Printing Legal, Philosophical and Economic Dimensions. Information Technology and Law Series*. The Netherland: T.M.C Asserpress, 2016.

az ilyesfajta innovációknak a terjedését. Nyilván, ez a jogalkotó oldalán veti fel a sürgető szabályozási szükséget.

Meglátásunk szerint a jelenlegi fegyverekre vonatkozó szabályozás (általános rendelkezések, előállítás, tartás, forgalmazás stb.) egyrészről alkalmazható lenne a 3D-nyomtatott fegyverekre is. Másrészről ez nem egy időt álló szabályozási rendszer, a technológiai innováció szükségszerűen felveti a szabályozás újragondolását is. A jelenlegi engedélyezési eljárás számos eleme megnehezíti annak alkalmazását a 3D nyomtatással készült fegyverekre. Így a több lépcsős jelleg, az átfogó személyi és tárgyi feltételrendszer és annak vizsgálata, a sok államigazgatási szerv munkája és annak összehangoltsága, és az egyéb részletszabályok mind kitolják azt az időt, amíg valaki jogszerűen tarthat vagy gyárthat/forgalmazhat lőfegyvert. Így a jogalkotónak olyan szabályozást kell kidolgozni, amely megfeleltethető a gyorsan változó technológiáknak is.

A hagyományos fegyverek tulajdonságai, engedélyezési metódusai és a rájuk irányadó jogszabályi rendelkezések az előzőekben kifejtésre (és néhol összehasonlításra is) kerültek. Azonban arra a jónéhány kérdésre, amiket a 3D-nyomtatott fegyverek tesznek fel az előállításuk, használatuk, tulajdonságaik által, véleményem szerint még meg kell adni a szükséges válaszokat.

Elsőként kiemeljük, hogy az egyik legnagyobb megoldandó kérdés e területen a nyomon követhetőségé. A hagyományos fegyverek előállítása során minden egyes fegyverelemnek egy külön azonosítási szám van beütve a felületébe. A legfontosabb a fegyver csövének a jelzése, azonosítási száma, kaliberjele. Ez alapján lehet elsőkézből besorolni, megvizsgálni a fegyvert, még nagyobb jelentőségűek e jelölések, ha váltócsőről[96] beszélünk. A jelölés beütése egyes 3D-nyomtatott fegyvereknél igen nehézkés, ha mégsem, akkor pedig feltételezhetően elmarad, hiszen, ha mindezen jogszabályi feltételnek eleget akar tenni az előállító, az a gyártási költséget is jelentősen megemeli. Itt meg kell említenem a felhasználói cél szerinti előállítást is. Tehát ha az előállító a jogrendet megkerülve szeretne egy 3D nyomtatással készült fegyvert, akkor alapvetően sem célja a fegyver nyomon követhetősége. Viszont, ha nem ez a helyzet, akkor pedig a költségek emelkedése elkerülhetetlen.[97] Pontosan ezért tartom célszerűnek egy olyan, legalább szakmai

[96]Az eredeti fegyver csövének kaliberétől eltérő kaliberjelű cső, amit könnyedén ki lehet cserélni az eredeti csővel. Fel van tüntetve rajta a kaliberjel, illetve a váltócső mivolta.
[97]Értem itt a fegyver vizsgálatának a díját, az egyéb felmerülő költségeket, illetékeket, főleg akkor, ha sokadik alkalommal kell bevizsgáltatni a fegyvert.

útmutató elkészültét, ami irányadó tud lenni, tanácsokkal tud szolgálni akkor, ha 3D fegyvernyomtatással akar valaki foglalkozni. Meggondolandó az is, hogy egy újfajta jelzésrendszer kerüljön felállításra, vagy valamiféle egységes minta szolgáljon arra, hogy a 3D nyomtatott fegyvereket (végső darab, egybeszerelt fegyver) be lehessen azonosítani.

Az előállítás területén maradva, a mai világban egy 3D nyomtató beszerzése nem lehetetlen feladat. Ugyanúgy a szükséges műanyag, fém sem elérhetetlen, így már csak a vezérfájl hiányzik, ami akár ingyenesen is letölthető az internetről (lsd. 2.3. pont). Különböző portálokon, közösségekben felmerült az ötlet, amit magam is támogatok, hogy az e típusú nyomtatókon keresztül is lehetne követni a fegyverek előállítását. Megfontolandó, hogy a 3D nyomtatókat egy olyan rendszerrel lehetne ellátni, ami másolatokat készít a nyomtatandó fájlokról, vagy ha azt nem is, de érzékeli és listázza a letöltött fájlokat. Ez akár egy adatbázist is alkothatna, ami a nyomtatók gyártójának, végső soron a hatóságnak is értékes lehet. Ennek a rendszernek a kidolgozása az ipari szereplőkre, gyártókra hárulna, azonban a jogi feltételek kidolgozása (adatbiztonság, hozzáférhetőségi feltételek, jogszabályok stb.) a jogalkotó kötelessége biztosítani. Ezeket úgy gondolom ki lehet munkálni anélkül is, hogy a tényleges technológia rendelkezésre állna. Ennek oka az, hogy rengeteg létező adatbázist és az azt szabályzó joganyagot mintaként lehet használni, a világ bármely részéről. Példaként említhetem a regisztratív nyilvántartásokat (pl. gépjármű-nyilvántartás, vagy a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara tagnyilvántartása[98]). Így a nyomtatási cselekmények kvalitása a hatóság látókörébe kerülhet. Ezesetben valójában a nyilvántartás nem keletkezteti a nyomtatási jogosultságot (hiszen az a tulajdonjogból fakad), hanem egy biztonsági hálóként funkcionál a hatóságnak és társadalomnak egyaránt. Tekintve, hogy az internetről letöltött fájlokat nem lehet jogi szabályozás alá vonni, ezzel a továbbiakban nem foglalkozom.

Mint említettük, a fegyverek forgalmazása (exportja) terén a NAV látja el a legtöbb hatósági feladatot. Ha már alapvetően a jogalkotó ehhez a szervhez rendel bizonyos ellenőrző-jogosítványokat, akkor célszerűnek látnám az adóhatósághoz becsatornázni a háromdimenziós nyomtatók vásárlását is. Ez a cél a zárjegy-rendszerrel is megvalósul. Habár a jövedékiadó befizetettségét igazolja a zárjegy, itt lehetne annak a jelzése, hogy a NAV értesült az adott 3D nyomtatóról, hogy bekerült

[98] https://bkik.hu/hu/ugyintezes/gazdalkodo-szervezetek-kotelezo-kamarai-regisztracioja/tajekoztato-a-kotelezo-kamarai-regisztraciorol-2 (Letöltés ideje: 2020. 10. 17.)

a kereskedelmi forgalomba. Szükségesnek látom azon megoldás kimunkálását, hogy a NAV látóterébe kerüljenek a tranzakciók, így egy biztosabb adatbázist lehetne szintetizálni. Ugyanígy lehetne nem csak a nyomtatók vásárlását, de a fájlokat is a materializálódás előtt adatbázisba terelni. Végső soron ez utóbbi, az előző pontban megjelenő javaslattal együtt is kezelhető a gyakorlatban.

Ugyanakkor nem csak a jogi szabályozás megteremtése, de a felhasználói tudatosítás is szükséges. Ha Magyarországon jobban elterjed a fegyverek 3D nyomtatása és a jogalkotó egy már meglévő (rendőrség, NAV) vagy egy újonnan felálló szervhez delegálja a hatósági jogköröket, akkor ésszerű lenne az, hogy ez a szerv a vásárlói-felhasználói tudatosságot is elősegítse. Gondolok itt kampányokra, konferenciákra, a szakmai szervezetek részére szervezett továbbképzésekre, amik minden bizonnyal előmozdítanák azt, hogy a 3D nyomtatási technológia felhasználását a fegyverek szempontjából minőségileg javítsa, azt biztonságosabbá tegye a lakosság, úgy a hatóság, az állam részére is.

Ahhoz, hogy megállítsa az állam az országhatáron belüli bűnözést elég az ellenőrzések számát emelni és a jogszabályokat szigorítani, azokat hathatósabban betartatni. De a külföldi cselekmények elkövetését a magyar jog nem szabályozhatja (eltekintve néhány esettől). Ez a probléma felmerül a forgalmazás kapcsán is az illegálisan használt, illetve továbbadott 3D-nyomtatott fegyverek esetében is. Meglátásom szerint ezért a magyar állam is kezdeményezhet szorosabb együttműködést az európai uniós bűnüldöző szervekkel annak érdekében, hogy hatékonyan meg lehessen állítani az ebből fakadó problémákat.[99] A rendőrség rámutathat az EUROJUST-nál, és az EUROPOL-nál[100] a 3D nyomtatás jogrenddel ellentétes lehetőségeire.

Mindent egybefoglalva, számba vettük a háromdimenziós nyomtatással készült fegyverek mibenlétét, az irányadó jogi szabályozást és a technikai lehetőségeket. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a jogalkotónak egyre erősödő kötelezettsége van arra nézve, hogy megfelelő szabályozást dolgozzon ki. Álláspontunk szerint a jelenlegi lő- és tűzfegyverekre vonatkozó kiterjedt jogi szabályozás egy ideig még megállja a helyét a 3D nyomtatott fegyverekre nézve is. Ennek oka, hogy a mai viszonyokat nézve, a lő- és tűzfegyverek szabályozása az irányadó a 3D

[99]Nem szükséges nagyívű magyarázat ahhoz, hogy Európának milyen súlyos károkat okozhat ez az új ipari lehetőség, ha a terrorizmus is felfigyel rá.
[100]Az Eurojust, az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége, míg az Europol az Európai Rendőrségi Hivatal.

nyomtatással készült fegyverek esetében is. A leendő (újra)szabályozási szükség annak tudható be, hogy a mai viszonyok a fegyverek 3D nyomtatása terén, nem tükröznek olyan volument, illetve minőséget, ami indokolttá tenné azt a szabályrendszert, ami nóvumot jelentene. Ameddig ez az igény meg nem jelenik, nézetem szerint a 4.2. pontban kifejtett javaslatok, észrevételek feladatul szolgálhatnak a jogalkotónak, illetve annak szakosított szerveinek.[101] Ellenben figyelemmel kell lenni a technikai specifikációkra is és újításokra is. Így a 2.2. pontban vázoltak a jelenlegi időállapotot jelenítik meg, várható megannyi, nagy hullámokat keltő megoldás, ami segíti a fejlődést. Figyelemmel kell lenni azon kérdésekre is, hogy a (műanyag) 3D nyomtatott fegyverek mennyire sorolhatók be a hagyományos fegyver-fogalmakba. Véleményünk szerint az engedélyezési, gyártási, tartási, forgalmazási feltételeknek eleget kell tenni egy 3D-nyomtatott fegyver esetében is. Szóltunk a dolgozat témájának intézményi oldaláról is. Az engedélyezési eljárások „csúcsszerve" a rendőrség, amelynél számos hatósági döntési-, ellenőrzési-, és regisztratív jogkör és kötelezettség jelenik meg. Ellenben a forgalmazás területén, az exporttevékenységek esetében már a NAV testesíti meg a legfőbb hatóságot. Kitűnik a szabályozásból a diszkrepancia, mivel a rendőrség a vonatkozó feladatait belföldön látja el. Azonban a NAV (egyes esetekben együttműködve a nemzetbiztonsági szolgálatokkal) végzi azon munkát, amely kontroll alatt tartja a fegyverexportot és az ehhez hasonló tevékenységeket. A fegyverek bevizsgálását pedig a Polgári Kézilőfegyver és Lőszervizsgáló Kft. végzi törvényi felhatalmazás alapján. Továbbá az orvosi-pszichikai alkalmassági vizsga, és a tárgyi-biztonsági feltételek is kifejtésre kerültek, amelyek kijelenthető, alapvetően meghatározzák egy fegyvert viselő személy életet. Eme elvárásoknak is eleget kell tenni folyamatosan, ha 3D-nyomtatott fegyvert visel az adott személy. Külön részben taglaltuk a gyártás, és forgalmazás kérdéskörét, amely túlmutat a rendőrség munkáján, egy tágabb fókuszba helyezve a 3D-nyomtatott fegyverek lehetőségeit.

Világszinten igen úttörő a 3D nyomtatás, és egyre inkább begyűrűzik ez a technológia hazánkba is. Kétségtelen, hogy amint a felhasználási köre bővül, a negatív tényezői (ár, alapanyag költségek) is csökkennek, így számos út megnyílik a további kiaknázottság felé.

[101]Például az előkészítő, kodifikációs és Európai Uniós jogi koherenciával foglalkozó (szak)bizottságoknak, minisztériumi osztályoknak.

Hazai jogrendünk célja egyértelműen az, hogy a lakosság és az ország fejlődését szolgálja, mely célt akképpen elégíti ki meglátásom szerint a jogalkotó és a jogalkalmazó leginkább, ha reagál a gyorsan fejlődő világ változásaira, és a kimunkált joganyagokat alkalmazza, azokat értelmezi és betartatja. E munka megvalósulása előrevetíthető a jövőben, ha a 3D-nyomtatott fegyverekről van szó, ami még megannyi érdekes esetet és leküzdendő akadályt tartogat.

Dr. Nagy Sándor István[1] – Dr. Gonda Éva[2]

A Rendőrség személyi állománya érdemeinek elismeréséről

1. BEVEZETÉS

Magyarország Rendőrségének személyi állományában rengeteg olyan elhivatott személy található meg, akik a munkájukat – legyen szó járőrről, technikusról, nyomozóról, vizsgálóról vagy akár hivatali, illetve egyéb irodai munkát végző, továbbá egyéb munkakörben foglalkoztatott személyről – az oly gyakran, joggal emlegetett hivatástudatnak megfelelő szellemben, odaadóan végzi. Éppen ezért, véleményünk szerint, ezek a hivatásos, rendvédelmi igazgatási alkalmazásban álló munkavállalók, egyéb jogviszonyban foglalkoztatottak érdemessé válnak a külön jutalmazásra.

Úgy gondoljuk, hogy aki ténylegesen is rendelkezik hivatástudattal, annak nem elsődleges célja a minél több jutalom, illetve elismerés megszerzése, hiszen ezek a személyek a munka örömééért állnak még mindig a testület szolgálatában. Ugyanakkor pontosan a feszített munkatempójukkal, kiemelkedő munkavégzésükkel vagy eseti teljesítményükkel kiérdemelik azt, hogy elismerjék őket, kvázi ki kell őket emelni az állományból – legalább – egy-egy elismerés erejéig.

Az elvégzett munkáért, a beosztotti állomány érdemeinek elismeréseként milyen jutalmazási formából választhatnak a vezetők? Mely jutalmazási formáról mit érdemes tudnunk? Tanulmányunk ezekre a kérdésekre kíván választ adni amellett, hogy a rendőrségi jutalmazási rendszerről átfogó képet biztosít az olvasó, reményeink szerint leginkább a rendőrségi állomány körébe tartozó, illetve a téma iránt érdeklődő személyek részére.

Tanulmányunk elkészítésére a jelenleg hatályos jogi szabályozók alapulvételével kerül sor, mintegy összegző, bemutató jelleggel.

2. AZ ÚJ HSZT. RENDELKEZÉSEI

A mindenki által „csak” Hszt.[3]-ként emlegetett törvényünk is tartalmazza az érdemek elismerése fejezetet (XIV. fejezet). Az ebben foglaltaknak megfelelően a hivatásos állomány tagja a szolgálati feladat kiemelkedő teljesítéséért vagy a szolgálati feladatok hosszabb időn át történő eredményes végzéséért a következő elismerésekben részesíthető:

- írásbeli dicséret,
- miniszteri elismerő oklevél,
- pénz- vagy tárgyjutalom,
- a miniszter által adományozott, névre szóló szál- vagy lőfegyver, emléktárgy,
- hazai vagy külföldi jutalomüdülés,
- egy fizetési fokozattal való előresorolás,
- eggyel magasabb rendfokozatba történő soron kívüli előléptetés,
- tanácsosi vagy főtanácsosi kitüntető cím,
- a miniszter által alapított díj, plakett, emléklap, valamint
- szolgálati jel.

---

[1] A Szerző korábbi rendőrtiszt, jelenleg jogász, egyetemi oktató (E-mail: sandoristvan4@gmail.com).
[2] A Szerző pénzügyőr főhadnagy, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Közép-magyarországi Bűnügyi Igazgatóságának nyomozója (E-mail: gonda.eva.bp@gmail.com).
[3] A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: Hszt.).

A fent nevesített, a Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről szóló törvény hatálya alá nem tartozó elismerések adományozására jogosultak körét, valamint az elismerésben részesítés feltételeit és rendjét a miniszter rendeletben állapítja meg.[4]

A törvény indokolása szerint az új Hszt. részben módosította az elismerések rendszerét. Új elemként jelenik meg, hogy a szolgálati feladat kiemelkedő teljesítéséért, vagy a szolgálati feladatok hosszabb időn át történő eredményes végzéséért a hivatásos állomány tagja írásbeli dicséretben is részesíthető, továbbá részére miniszteri elismerő oklevél is nyújtható. Az új előmeneteli rendszernek megfelelően szerepel a törvényben az eggyel magasabb rendfokozatba történő soron kívüli előléptetés, illetve a nyújtható elismerések közül kikerült a várakozási idő csökkentése.[5]

A régi Hszt.[6] az érdemek elismerése vonatkozásában ugyanis tartalmazta a fizetési fokozatban eltöltendő várakozási időnek egy évvel történő csökkentését[7], illetve az állami kitüntetést[8] is. Az új Hszt. a miniszter által alapított elismeréseket illetően is eltérő megfogalmazást használ, ugyanis a régi Hszt. a miniszter által alapított kitüntető címet, díjat, plakettet, oklevelet, emléklapot említi, míg az új Hszt. már a miniszter által alapított díj, plakett, emléklap megfogalmazást alkalmazza.

További rendelkezésként jelenik meg a törvényben, hogy a hivatásos állomány tagja részére kitüntető címként a miniszter, az országos parancsnok vagy az országos főigazgató tanácsosi vagy főtanácsosi címet adományozhat. A hivatásos állománynak a szolgálati beosztáshoz előírt végzettséggel és képzettséggel rendelkező tagja részére magas szintű szakmai ismeretei és példamutató magatartása alapján tanácsosi cím akkor adományozható, ha legalább tizenöt év; főtanácsosi cím akkor adományozható, ha legalább huszonöt év tényleges szolgálati idővel rendelkezik.

A hivatásos állomány tagja részére havonta a tanácsosi cím után a rendvédelmi illetményalap 50%-ának; a főtanácsosi cím után a rendvédelmi illetményalap 100%-ának megfelelő - egyéb pótléknak minősülő - címpótlékot kell folyósítani.

A hivatásos állomány korábbi tagját a kitüntető cím viselésének joga nyugállományba vonulását követően is megilleti. A tanácsosi és a főtanácsosi címet meg kell vonni, ha annak viselésére a hivatásos állomány tagja vagy volt tagja érdemtelenné vált, így különösen, ha jogerősen pénzbírságnál súlyosabb fegyelmi fenyítésben részesült, vagy vele szemben a bíróság szabadságvesztést, elzárást, pénzbüntetést, katonai büntetést vagy katonai mellékbüntetést szabott ki.

Az adományozható kitüntető címek száma nem haladhatja meg a rendvédelmi szervnél foglalkoztatott, tiszti, főtiszti és tábornoki rendfokozati állománycsoportba tartozók együttes létszámának tanácsosi cím esetén 10%-át, illetve főtanácsosi cím esetén 5%-át.[9]

A régi Hszt. a tanácsosi cím adományozásához legalább öt éves, a főtanácsosi cím adományozásához legalább tíz éves szolgálati jogviszonyt írt elő.[10] E rendelkezés vonatkozásában látható, hogy a jogalkotó a tanácsosi cím és a főtanácsosi cím adományozásának feltételeiként megjelenő szolgálati éveket igencsak felemelte,

[4] Hszt. 179.§
[5] Hszt. indokolása.
[6] A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: régi Hszt.).
[7] A régi Hszt. 118.§ (1) bekezdés a) pontja.
[8] A régi Hszt. 118.§ (1) bekezdés i) pontja.
[9] Hszt. 180.§
[10] A régi Hszt. 118.§ (2) bekezdés.

hiszen öt évről tizenöt évre, illetve tíz évről huszonöt évre emelte az adományozáshoz szükséges szolgálati jogviszonyt.

Ezt kompenzálandó, ugyanakkor a tanácsosi cím után a rendvédelmi illetményalap 25%-a helyett 50%-ot, a főtanácsosi cím után a rendvédelmi illetményalap 50%-a helyett 100%-ot határozott meg, mint megállapítandó címpótlék.[11]

3. A BELÜGYMINISZTER ÁLTAL ALAPÍTOTT ÉS ADOMÁNYOZOTT ELISMERÉSEK

Magyarország mindenkori belügyminisztere – a hatályos szabályozás alapján – az alábbi elismeréseket adományozhatja.[12]

3. 1. Év Rendőre Miniszteri Díj

Az Év Rendőre Miniszteri Díj a rendőrség hivatásos állományú tagjának adományozható a huzamosabb idő óta végzett példamutató szolgálatellátás mellett, az adományozás évét megelőző évben nyújtott kiemelkedő teljesítmény, a rendészeti tevékenység népszerűsítése és a társadalmi kapcsolatok építése terén végzett tevékenység elismerésére. Az elismerés páratlan naptári évben 8 fő részére, páros naptári évben 9 fő részére adományozható.

Egy főnek páratlan naptári évben a terrorizmust elhárító szervnél szolgálatot teljesítő hivatásos állomány, páros naptári évben a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szervnél szolgálatot teljesítő hivatásos állomány, páros naptári évben az idegenrendészeti szervnél szolgálatot teljesítő hivatásos állomány tagjának kell lennie. A további hét fő az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv hivatásos állományának tagjai közül kerül kiválasztásra. A díjazottak összetétele lehetőség szerint kifejezi a különböző szolgálati ágak és szakmacsoportok képviseletét. A miniszteri díj átadására a Rendőrség Napja (április 24.) alkalmából kerül sor.[13]

3. 2. Szolgálunk és Védünk Miniszteri Díj

Ez a díjazási forma a rendkívüli körülmények közötti, példamutató szolgálatteljesítés közben súlyos sérülést szenvedett, vagy életét vesztett hivatásos szolgálati viszonyban álló személyek helytállásának elismerése céljából adományozható.[14]

Mind az Év Rendőre Miniszteri Díj, mind a Szolgálunk és Védünk Miniszteri Díj esetén a díjjal plakett, az adományozást igazoló oklevél, illetve pénzjutalom jár. A jutalom a mindenkori illetményalap tízszeresének megfelelő összegű.[15]

A fent megjelölt díjakhoz tartozó emlékplakettek kör alakúak, bronzból készültek, átmérőjük 110 milliméter, vastagságuk 12 milliméter. A plakettek egyik oldalát a címer díszíti. Az Év Rendőre Miniszteri Díj plakettjének hátoldalára a díj megnevezése, a díjazott neve, rendfokozata és a díjazás időpontja kerül rávésésre. A Szolgálunk és Védünk Miniszteri Díj plakettjének hátoldalára a díj megnevezése, a díjazott neve, rendfokozata és a díjazás időpontja kerül rávésésre.[16]

[11] A régi Hszt. 118.§ (3) bekezdés vö. Hszt. 180.§ (2) bekezdés.
[12] A belügyminiszter által alapított és adományozott elismerésekről szóló 37/2012. (VIII. 2.) BM rendelet alapján (a továbbiakban: BM rendelet).
[13] BM rendelet 1.§
[14] BM rendelet 5.§
[15] BM rendelet 10.§
[16] BM rendelet 1. melléklete.

3. 3. Szemere Bertalan Érdemjel

Szemere Bertalan Érdemjel adományozható a belügyminiszternek a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló kormányrendeletben meghatározott feladatai megvalósításában huzamos időn keresztül kimagasló tevékenységet végző kormánytisztviselő, köztisztviselő és rendvédelmi igazgatási alkalmazott elismerésére, évente összesen 5 fő részére.[17]

A Szemere Bertalan Érdemjel élére állított, enyhén befelé ívelő szárú, négyszög alakú, rézötvözetből készült, átmérője 42 milliméter, vastagsága 3 milliméter, fehérre zománcozott, amelynek közepén Magyarország 18 milliméter nagyságú, zománcozott címere helyezkedik el. A címert kifelé keskenyedő sugarak díszítik. A befelé ívelő szárakat babérkoszorú fonja körül. Az érdemjel felett a szalagtartó karikán 12 milliméter átmérőjű díszítés látható, amelyen aranyozott babérkoszorún átlósan elhelyezett toll található. A hátlapon, középen három sorban a „Szemere Bertalan Érdemjel" felirat áll.

Az érdemjel szalagja 40 mm széles fehér alapú selyemszalag, amelynek szélén 8-8 mm szélességű piros-fehér-zöld farkasfog jellegű, ék alakú díszítés helyezkedik el. Előtte a belső felén 3-3 mm széles világoskék csík húzódik. Az érdemjel kitűző változata köznapi öltözeten, eredeti formája ünnepi alkalmakkor, a bal mellen viselendő.[18]

3. 4. Köz Szolgálatáért Érdemjel

A belügyminiszter irányítása alatt álló szerveknél foglalkoztatási jogviszonyban álló személyek, az e szervek munkáját segítő személyek, valamint a helyi önkormányzatok érdekében huzamos időn keresztül végzett kimagasló közigazgatási tevékenységet végzők részére a Köz Szolgálatáért Érdemjel arany, ezüst és bronz fokozatban adományozható a rendvédelem és a közigazgatás érdekében huzamos időn keresztül végzett kiemelkedő munka elismerésére.

A Köz Szolgálatáért Érdemjel arany fokozatában legfeljebb 50; ezüst fokozatában legfeljebb 100; bronz fokozatában legfeljebb 150 fő részesíthető évente. Abban az esetben, amennyiben valamely személynek több fokozat is adományozásra kerül, az csak a fokozatok emelkedő sorrendjének betartásával lehetséges.[19] Tehát, amennyiben valaki első alkalommal ezüst fokozatot kapott, második alkalommal bronz fokozatot nem kaphat, csak arany fokozatot.

A Köz Szolgálatáért Érdemjel élére állított, enyhén befelé ívelő szárú, négyszög alakú, rézötvözetből készült, átmérője 42 milliméter, vastagsága 3 milliméter, világoskékre zománcozott, amelynek közepén Magyarország 18 milliméter nagyságú zománcozott címere helyezkedik el. A címert kifelé keskenyedő sugarak díszítik. A befelé ívelő szárakat babérkoszorú fonja körül.

Az érdemjel felett a szalagtartó karikán 12 milliméter átmérőjű díszítés látható, amelyen a fokozatnak megfelelő színű babérkoszorún átlósan elhelyezett kard és toll található. Az érdemjel a fokozatnak megfelelően aranyozott, ezüstözött, illetve patinázott bronzszínű. A hátlapon, középen négy sorban „A Köz Szolgálatáért" felirat áll. Az érdemjel szalagja 40 milliméter széles zöld alapú selyemszalag, melynek közepén 12 milliméter széles fehér pólyán arányosan az arany fokozatnál három, az ezüst fokozatnál kettő, a bronz fokozatnál egy darab 1 milliméter széles piros csík helyezkedik el. A kitüntetés eredeti formában a bal mellen viselendő. Az érdemjel

[17] BM rendelet 13.§
[18] BM rendelet 7. melléklete.
[19] BM rendelet 14.§

kitűző változata köznapi öltözeten, eredeti formája ünnepi alkalmakkor a bal mellen viselendő.[20]

3. 5. Szent György Érdemjel

A Szent György Érdemjel a rendőrség állományában munkájukat huzamos időn keresztül kiválóan végző, a közösség elé példaképül állítható hivatásos szolgálati, rendvédelmi igazgatási szolgálati jogviszonyban állók elismerésére, illetve a rendőrség munkáját segítő személyek elismerésére évente összesen 30 fő részére adományozható.[21]

A Szent György Érdemjel 42x42 milliméter átmérőjű, királykékre zománcozott, élére állított, enyhén befelé ívelő szárú, négyszög alakú, amelynek közepén Magyarország 18 milliméter nagyságú zománcozott címere helyezkedik el. A címert kifelé keskenyedő sugarak díszítik. A kitüntetés anyaga tombak. Az érdemjel felett a szalagtartó karikán 12x8 milliméter átmérőjű díszítés van, amelyen babérkoszorún átlósan elhelyezett rendőr buzogány és kard található. A hátlapon, középen két sorban a „Szent György Érdemjel" felirat áll.

Az érdemjel szalagja 40 milliméter széles világoskék selyemszalag, amelynek szélén 4-4 milliméter zöld, közepén 2 milliméter szélességű piros csík helyezkedik el. A színeket 1,5 milliméter széles fehér csíkok választják el egymástól. Az érdemjel szalagja egyenruhán, a szalagtartó karikán elhelyezett díszítés polgári ruhán a kitüntetés kitűző változataként viselhető. A kitüntetés szalagon, a bal mellen viselendő.[22]

3. 6. Bátorságért Érdemjel

Bátorságért Érdemjel adományozható a belügyminiszter irányítása alatt álló szerveknél foglalkoztatási jogviszonyban álló személyek részére, a kiemelkedő helytállás, különösen a bátor, élete, és/vagy testi épsége közvetlen veszélyeztetésével járó magatartás elismerésére. A Bátorságért Érdemjel - különösen méltányolandó hősies, bátor helytállásért - kivételesen a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervekkel foglalkoztatási jogviszonyban nem álló személyek részére is adományozható.[23]

A Bátorságért Érdemjel sima sugaras, nyolcágú csillag, kör alakú, színezüstből készült, átmérője 50 milliméter, vastagsága 2 milliméter, zöld tűzzománccal borított középpajzsában, körgyűrűben ezüst felirattal: fölül „PRO VIRTUTE", alul „BÁTORSÁGÉRT" felirat. A középkörben Magyarország ezüst címere. A Bátorságért Érdemjelet valamennyi öltözeten a bal felső zsebtakaró geometriai középpontjában kell felerősíteni.[24]

3. 7. Rendkívüli Helytállásért Érdemjel

A Rendkívüli Helytállásért Érdemjel arany, ezüst és bronz fokozatban adományozható a természeti és ipari katasztrófák elhárítása, valamint a mentés során tanúsított kimagasló helytállás, illetve az azt elősegítő tevékenység elismerésére. A Rendkívüli Helytállásért Érdemjel arany fokozatában legfeljebb 100, ezüst fokozatában legfeljebb 150, bronz fokozatában legfeljebb 200 fő részesíthető évente. Több fokozatot

[20] BM rendelet 8. melléklete.
[21] BM rendelet 15.§
[22] BM rendelet 9. melléklete.
[23] BM rendelet 19.§
[24] BM rendelet 13. melléklete.

adományozni ugyanazon személynek csak a fokozatok emelkedő sorrendjének betartásával lehet. Ugyanazon fokozat egy személy részére csak egy alkalommal adományozható.[25]

A Rendkívüli Helytállásért Érdemjel elülső lapján egy 40 milliméter átmérőjű kör alapon egy élére állított, enyhén befelé ívelő szárú, 40x40 milliméter négyszög alakú rátét, amelynek közepén Magyarország 18 milliméter nagyságú - műgyanta színezéssel készülő - címere helyezkedik el. A címert kifelé keskenyedő sugarak díszítik. A hátoldalon „RENDKÍVÜLI HELYTÁLLÁSÉRT" felirat látható babérkoszorú szárai között. A felső ívben a vésés szövege utal az elismert tevékenységre. A kitüntetés anyaga tombak. Az érdemjel a fokozatnak megfelelően aranyozott, ezüstözött, valamint bronzírózott.

Az érdemjelet 40 milliméter széles, kemény, magas minőségű rézhoroggal ellátott háromszög alakú nemzeti színű szalag tartja. A miniatűr az érdemjel kicsinyített (tartószalag nélküli) változata. Az érdemjel eredeti formája ünnepi alkalmakkor a bal mellen viselendő.[26]

3. 8. Árvíz és Belvíz Elleni Védekezésért Emlékérem

Az Árvíz és Belvíz Elleni Védekezésért Emlékérem az országot sújtó árvíz, belvíz elleni védekezésben kiemelkedő teljesítményt nyújtó személyek tevékenységének elismerésére adományozható. Az Árvíz és Belvíz Elleni Védekezésért Emlékérem arany fokozata legfeljebb 1, ezüst fokozata legfeljebb 5, bronz fokozata legfeljebb 20 fő részére adományozható egy-egy védekezési időszakban, kiemelkedő tevékenység tanúsításáért. Ugyanazon fokozat egy személy részére csak egy alkalommal adományozható.[27]

Az emlékérem – fokozatának megfelelően – bronzból, ezüstből vagy aranyból készülhet. Az emlékérem díszdobozban elhelyezett érem, amelyhez adományozó okirat és az érem előlapjának kicsinyített mását szimbolizáló kitűző jelvény jár. Az ezüst és arany emlékérem sorszámozott. Az érem átmérője 42,5 mm, vastagsága 3 mm, előlapján az ágazatot és a védekezést szimbolizáló ábra és az „ÁLDÁS ÉS ÁTOK A VÍZ" felirat található.[28]

3. 9. Szolgálati Jel

Szolgálati Jel adományozandó kitüntető címként a belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szerveknél huzamos időn át szolgálati jogviszonyban álló személyek elismerésére, a rendvédelmi feladatokat ellátó szerveknél eltöltött 10, 20, 30 és 40 év szolgálati idő után. A szolgálati idő számítása szempontjából kizárólagosan az ugyanazon rendvédelmi feladatokat ellátó szervnél eltöltött szolgálati idő vehető figyelembe. Szolgálati Jel adományozására a belügyminiszter jogosult. A Szolgálati Jel adományázására irányuló munkáltatói intézkedések tervezetét a rendvédelmi feladatokat ellátó szerv készíti elő és terjeszti fel a belügyminiszter részére kiadmányozásra.[29]

A Szolgálati jel sárgarézötvözetből készült, ezüstréteggel galvanizálva, 40x30 milliméter nagyságú, lent kereszteződő, fent egymásba érő tölgy és olajág. Az alsó kereszteződés felett ívelt szalag ezüst szegéllyel, zöld hidegzománc borítással, a zománcozott mezőben X., XX., XXX., XL. római számokkal. A Szolgálati Jel szalagja a kitüntetés kitűző változata.

[25] BM rendelet 20.§
[26] BM rendelet 14. melléklete.
[27] BM rendelet 21.§
[28] BM rendelet 15. melléklete.
[29] BM rendelet 27.§

A Szolgálati Jel szalagja a Rendőrségi szolgálati jelnél világoskék színű. A Szolgálati Jel eredeti formában csak dísz- és társasági öltözeten viselhető. A kitüntetést a bal felső zubbonyzseb fölé úgy kell elhelyezni, hogy az alsó széle a zsebtakaró felső varrását érintse. A kitüntetést úgy kell viselni, hogy a zsebtakaró középvonalával egybeessen. A kitűző változat a köznapi, a szolgálati és a megengedett öltözeten is viselhető, a fenti előírás szerint.[30]

3.10. Miniszteri emléktárgy

Miniszteri emléktárgy adományozásával a példamutató hivatásos szolgálat, a kiemelkedő életpálya, valamint a magas szintű közszolgálati és közösségi tevékenység ismerhető el. Továbbá miniszteri emléktárgy adományozható az 50. vagy 60. életév betöltése alkalmából, illetve nyugállományba vonuláskor, továbbá nyugállományúak esetében a nyugállományba helyezést követő kerek évfordulós születésnap alkalmából. Miniszteri emléktárgyként adományozható aranygyűrű, díszkard, dísztőr, festmény, óra, aranylánc, egyéb tárgy vagy művészeti alkotás.[31]

Az ajándékozandó aranygyűrű miniszteri emléktárgy egyedi tervezésű, anyaga Hereaus sárga 14 karátos (585‰) arany. A platni vastagsága 0,8 milliméter. A gyűrűfej, -sín, illetve a levél precíziós öntéssel készül. A platni körül cordierdrót díszítés van. Gyártójellel, illetve fémjelzéssel van ellátva. Női gyűrű esetében a platni barokk snirgli-motívumos kosáron, cordierdrót kereten ül, ovális kialakítású, mérete 15,5x13 milliméter, férfi gyűrű esetében a platni áttört mintájú snirgli-motívumos kosáron, cordierdrót kereten ül, gömbölyített sarkú, téglalap alakú, 18,4x16,5 milliméter, mindkettő közepén 10,8 milliméter magas 6 milliméter széles magyar címer-díszítéssel.

A díszkard miniszteri emléktárgy egyedi tervezésű, kiváló minőségű kovácsolt acélpengéből, nikkelezett kivitelben, a kardmarkolat két félből, gazdagon díszített ornamentikával, ezüsttel forrasztva, polírozva, lakkozva készül, a hüvely félkemény acéllemezből, kézi munkával, franciabársony bevonattal, valamint 3 darab rézlemezből, kézi cizellálással és domborított kivitelben, ezüst forrasztással, polírozva és lakkozva készített.

A dísztőr miniszteri emléktárgy egyedi tervezésű, kézi munkával, kovácsolt acél kétélű pengével, nikkelezett kivitelben, valamint ezüstözött magyar címerrel, a hüvely két félből ezüst összeforrasztással, polírozva, speciális svájci lakkbevonattal, a markolat mahagóni fából zsinórozva, a markolatvédő szintén két félből, ezüst forrasztással, polírozva, lakkozva készített.

A festmény miniszteri emléktárgy kortárs képzőművészeti alkotás. A festmények (alkotások) kidolgozási technikája elsősorban olaj, kisebb arányban akvarell.[32]

3. 11. *Miniszteri Elismerő Oklevél*

Miniszteri Elismerő Oklevél adományozható a belügyminiszter irányítása alatt álló szerveknél foglalkoztatási jogviszonyban álló személyek, valamint az e szervek tevékenységét segítő személyek részére a magas színvonalú munka és példamutató munkahelyi magatartás, közösségi tevékenység elismerésére. Amennyiben a Miniszteri Elismerő Oklevélben részesülő személy egyúttal pénzjutalomban is

[30] BM rendelet 21. melléklete.
[31] BM rendelet 28.§
[32] BM rendelet 23. melléklete.

részesül, ennek fedezetét annak a szervnek a költségvetése biztosítja, amelynek vezetője a jutalmazást kezdeményezi.[33]

3. 12. Pénzjutalom

Jogszabály kizáró rendelkezése hiányában a belügyminiszter irányítása alatt álló szervek dolgozója a magas színvonalú munkája és példamutató munkahelyi magatartása, közösségi tevékenysége elismerésére, továbbá a szervektől nyugállományba vonult személy közösségi és a belügyi szerv érdekében kifejtett tevékenységének elismerésére pénzjutalomban részesíthető.

Pénzjutalomban kell részesíteni a belügyminiszter irányítása alatt álló szervek személyi állományának tagját, ha a belügyi szerveknél bármely foglalkoztatási jogviszonyban eltöltött legalább 10 szolgálati évvel vagy 500 repült órával rendelkezik, és minden további 5 foglalkoztatási jogviszonyban eltöltött szolgálati év vagy 250 repült óra foglalkoztatási jogviszonyban eltöltött szolgálati év után is.

A jutalom összege az első esedékességkor a kifizethető legalacsonyabb jutalom összegével azonos, tehát a pénzjutalom nettó összege nem lehet kevesebb a költségvetési törvény által évente megállapított mindenkori illetményalap 1000 forintra kerekített összegénél. A jutalom összege további ötévenként az állami költségvetésről szóló törvényben meghatározott mindenkori illetményalap 15%-ának 100 forintra kerekített összegével emelkedik.[34]

3. 13. Jutalomüdülés

Jogszabály kizáró rendelkezése hiányában a belügyminiszter irányítása alatt álló szervek dolgozója a magas színvonalú munkája és példamutató munkahelyi magatartás, közösségi tevékenység elismerésére, jutalomüdülésben részesíthető.[35]

Jutalomüdülésként a személyi állomány tagja részére hazai vagy külföldi üdültetési, turisztikai intézményben biztosított üdülés vagy utazási iroda által szervezett turistaút adományozható. A jutalomüdülés költségeinél a szállás, az ellátás és ezen felül legfeljebb az oda- és visszautazás költségei számolhatók el. A jutalomüdülés nettó értéke nem lehet nagyobb, mint az azt adományozó vezető által adható pénzjutalom legnagyobb nettó összege.[36] A jutalomüdülés időtartama általában 7 nap, amely két főre szól.

4. KÖZÖS SZABÁLYOK

Kitüntetésre felterjeszteni, illetve elismerésben részesíteni azt a személyt lehet, aki munkaköréből, választott tisztségéből fakadó feladatait huzamosabb ideje, az átlagosnál magasabb színvonalon és eredményességgel látja el, vagy meghatározott feladat végrehajtása során kimagasló helytállást, önfeláldozó magatartást tanúsított, avagy életpályája alapján példaképül állítható a belügyi szervek személyi állománya elé és vele szemben nem áll fenn elismerést kizáró ok. Amennyiben a belügyi szerv vezetője más belügyi szerv állományába tartozó személyt kíván elismerésben részesíteni, az elismerési javaslatot az érintett belügyi szerv vezetőjével egyetértésben szükséges felterjeszteni.

[33] BM rendelet 29-29./A.§§
[34] BM rendelet 30-31.§
[35] BM rendelet 32.§
[36] BM rendelet 42.§

Az Év Rendőre Miniszteri Díj adományozását megelőzően az elismerésben részesülők személyére vonatkozó javaslatot kell kérni az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv, a terrorizmust elhárító szerv, a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv és az idegenrendészeti szerv vezetőjétől. Az elismerésben részesülők személyére más személy, szervezet is javaslatot tehet. Ilyen más személyek lehetnek – többek között – a felügyeletet ellátó miniszter, a központi államigazgatási szervek vezetői, a központi kormányzati igazgatási szerv vezetője, az autonóm államigazgatási szervezetője, civil szervezet, illetve az önkormányzat arra feljogosított testülete vagy vezetője.[37]

A pénzjutalom nettó összege, illetve a tárgyjutalom értéke nem lehet kevesebb a költségvetési törvény által évente megállapított mindenkori illetményalap 1000 forintra kerekített összegénél, illetve nem lehet több mint a területi szerv, vagy azzal azonos jogállású szerv vezetője által adott jutalom esetén annak kétszerese; az országos parancsnok, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, a Terrorelhárítási Központ és az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság főigazgatója által adott jutalom esetén a háromszorosa; az államtitkárok által adott jutalom esetén a négyszerese. A nettó összeg alatt a személyi jövedelemadó és a munkavállalót terhelő járulékok levonása utáni összeget kell érteni.[38]

A vezető (parancsnok) a magasabb vezető (parancsnok) kinevezési hatáskörébe tartozó helyettesét jutalomban, illetve tárgyjutalomban vagy jutalomüdülésben nem részesítheti. Az erről szóló javaslatát a fedezet biztosítása mellett a döntésre jogosult vezetőhöz (parancsnokhoz) kell felterjeszteni.[39] A miniszteri emléktárgyat az adományozásról szóló oklevéllel együtt kell átadni.[40]

A hivatásos állomány tagjának az egy fizetési fokozattal történő soron kívüli előre sorolása kezdeményezhető, ha az adott fizetési fokozatban eltöltendő várakozási idő felét letöltötte és legalább „megfelelő” minősítéssel rendelkezik.[41]

A belügyminiszter, az országos parancsnok vagy az országos főigazgató, amennyiben az érintett a tanácsosi cím esetén tizenöt, a főtanácsosi cím esetén huszonöt tényleges szolgálati idővel rendelkezik, a rendvédelmi feladatokat ellátó szervre utaló rendőrségi jelöléssel, tanácsosi, főtanácsosi címet adományozhat a rendőri szerv hivatásos állományának vezetői beosztást vagy tiszti besorolási osztályba tartozó szolgálati beosztást betöltő tagjának. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy tanácsosi cím a rendvédelmi feladatokat ellátó szerv hivatásos állományának tiszthelyettesi besorolási osztályba tartozó szolgálati beosztást betöltő tagjának is adományozható. Az adományozott címet az érintett munkája során, szolgálati érintkezés közben vagy társadalmi kapcsolataiban jogosult használni. A személyi állomány tagjának a foglalkoztatási jogviszony fennállása alatt egyazon címet csak egyszer lehet adományozni, ugyanakkor más munkáltatótól (miniszteriumtól) korábban kapott címek nem zárják ki a címadományozást. Címpótlékot azonban csak a foglalkoztatási jogviszonyát szabályozó jogszabályok és e rendelet alapján adományozott címek után lehet folyósítani.[42]

A kitüntetéseket, a kitüntető címeket és díjakat, illetve az elismeréseket – lehetőség szerint – az adományozónak, vagy annak megbízásából az elismerésben részesülőnél magasabb beosztású vezetőnek, az elismerés szintjéhez méltó körülmények között kell átadnia. A Belügyminisztériumban központi ünnepséget,

[37] BM rendelet 37.§
[38] BM rendelet 40.§
[39] BM rendelet 41.§
[40] BM rendelet 43.§
[41] BM rendelet 39.§
[42] BM rendelet 44-45.§

illetve rendezvényt kell tartani Magyarország nemzeti és állami ünnepei, valamint a kormánytisztviselők és a rendvédelmi szervek kiemelt szakmai napjai, a Közszolgálati Tisztviselők Napja, továbbá a Bűncselekmények Áldozatainak Napja alkalmából. A belügyi szerveknél az említett ünnepeken és szakmai napokon – a központi ünnepségen kívül – elismerés átadással egybekötött ünnepség tartható.[43]

Nem terjeszthető fel, illetve nem lehet elismerésben részesíteni azt a személyt, aki ellen fegyelmi vagy büntetőeljárás van folyamatban; aki fegyelmi fenyítés, fegyelmi büntetés hatálya alatt áll; aki ellen a bíróság felfüggesztett szabadságvesztés büntetést szabott ki, a próbaidő eredményes leteltéig; továbbá, aki ellen a bíróság pénzbüntetést szabott ki, a jogerőre emelkedéstől számított legalább hat hónapig, illetve ha a bíróság próbára bocsátotta, a próbaidő tartama alatt. Ugyanakkor, mintegy főszabály alóli kivételként, amennyiben különösen kiemelkedő helytállást tanúsít az érintett, úgy az állományilletékes parancsnok, a munkáltatói jogkört gyakorló személy eltekinthet, és részletes írásbeli indokolással ellátott felterjesztésében javasolhatja az érintett jutalmazását.

Közügyektől eltiltást kimondó ítélet vagy a kitüntetés viselésére egyéb okból méltatlanná vált személyek kitüntetésének visszavonására, címtől vagy díjtól való megfosztásra vonatkozó tájékoztatást vagy kezdeményezést a BM Személyügyi Főosztályhoz kell további intézkedésre megküldeni. A tájékoztatás vagy kezdeményezés megtételére az elismerésben részesítést javasló állományilletékes vezető/munkáltató jogosult, a visszavonásról a belügyminiszter határozatban intézkedik. A kitüntetés visszavonását, címtől való megfosztását kell kezdeményezni attól, aki arra érdemtelenné vált. Az érdemtelenség megállapításának van helye a személyi állomány tagjával szemben, ha a foglalkoztatási jogviszonya megszüntetésére fegyelmi ok miatt, a szolgálati viszony keretében betöltött szolgálati beosztás ellátásához szükséges tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltással, szolgálati viszony megszüntetésével, lefokozással, a kifogásolható életvitel megállapításával került sor.[44]

5. A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK ÁLTAL ADOMÁNYOZOTT ÁLLAMI KITÜNTETÉSEK

Az adományozásra Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény (a továbbiakban: Törvény) alapján kerülhet sor. Magyarország Országgyűlése az állami szuverenitásból következően a kimagasló teljesítmények megbecsülésére és elismerésére az alábbi állami kitüntetéseket adományozhatja a rendvédelemben dolgozók részére: Magyar Szent István Rend; Magyar Becsület Rend; Magyar Érdemrend és Magyar Érdemkereszt.[45]

5. 1. Magyar Szent István Rend

A Magyar Szent István Rend – a Mária Terézia magyar királynő által 1764. május 5-én alapított Szent István Rend megújításaként – Magyarország érdekében tett legkiemelkedőbb különleges érdemek, kimagasló életművek, nemzetközi téren szerzett jelentős értékek elismerésére szolgál.[46]

A Magyar Szent István Rend jelvénye a Szent Korona megjelenített arany ábrázolásáról függ le. A rendjel aranyszegélyű, zöld zománcozású, hullámos talpú kereszt, amely mindkét oldalán egyformán kidolgozott. A kereszt előlapja vörös középmedalionjában, arany szegélyezésű, zöld hármas halmon álló, fehér kettős kereszt, ennek talpánál nyitott-, leveles arany koronával. E motívumtól balra, illetve

[43] BM rendelet 48-49.§
[44] BM rendelet 55-56.§
[45] Törvény 13.§
[46] Törvény 14.§

jobbra a rendalapítóra utaló arany M T (= MARIA THERESIA) betűkkel. Az előlap középmedalionjának arany szegélyű, fehér körgyűrűjében a Rend hagyományos jelmondata szerepel arany betűkkel: „PUBLICUM MERITORUM PRAEMIUM". A kereszt hátlapja fehér középmedalionjában a Rendnek nevet adó első magyar királyra vonatkozó felirat szerepel arany betűkkel: „SANCTO/STEPHANO/REGIS/ APOSTOLICO". A hátlap középmedalionjának arany szegélyű, fehér zománcozású körgyűrűjében, körben zöld tölgyfakoszorú van.

Az adományozott jogosult a kitüntetést élete végéig birtokolni és magát a kitüntetés birtokosának nevezni, továbbá a kitüntetést a nemzeti és az állami ünnepeken viselni, meghívottként részt venni Magyarország nemzeti és állami ünnepeinek központi állami rendezvényein, valamint a nemzeti és állami ünnepnek nem minősülő kiemelkedő fontosságú rendezvényeken. Magyar állampolgárok számára évenként legfeljebb három Szent István Rend kitüntetés adományozható.[47]

5. 2. Magyar Becsület Rend

A Magyar Becsület Rend Magyarország és a nemzet érdekében teljesített kiemelkedő szolgálat vagy tanúsított hősiesség elismerésére szolgál.[48]

A Magyar Becsület Rend a Szent Koronáról lefüggő-, a fülnél keresztbe fektetet kardokkal ékesített rendjelvény. Az inszigniát nyakban viselik. Ovális arany, enyhén domború kivitelben készült 47 x 39 mm érem, szegélyén zománcozott díszítéssel. Az előlapon ovális mezőben Magyarország államcímerének heraldikailag bal oldali képe. Hármas halmon nyugvó kettős kereszt, talpánál nyitott leveles korona. Az előlapon körben 13 mm-es, arany szegélyű, hármas babérlevelekből álló koszorú. Fent és lent, illetve mindkét oldalon középen egy-egy keresztbe egymásra fektetett arany szalaggal.

A hátlapon középen Imre magyar király 1202-es aranybullájának pajzsba foglalt címerképe található, hétszer vágott pajzsmező, egyes sávokon, összesen hét oroszlán alakkal. A hátlapon körben felirat: „Magyar Becsület Rend", a hátlapon körben 13 mm-es aranyszegélyű, hármas babérlevelekből álló koszorúval. Fent és lent, illetve mindkét oldalon középen egy-egy keresztbe egymásra fektetett arany szalaggal. Az arany Szent Korona mérete 29 mm. A Szent Korona valósághű ábrázolása plasztikusan kidolgozott, oldalain egy-egy oldalfüggővel.

A trapéz alakú fülön ráhelyezve két egymásra fektetett arany kard található. A pengecsúcsok felül, a markolatok pedig alul helyezkednek el. A Rend szalagja nyakban viselendő, vörös, szélein fehér és vörös sávokkal, középen fehér mezőben, piros-fehér-zöld sávokkal. A szalag 40 mm-es vörös szalag, szélein 3-3 mm-es fehér és zöld sávokkal, középen 3-3 mm-es fehér-vörös-fehér-zöld-fehér sávozat.
Magyar állampolgárok számára a Magyar Becsület Rendből évenként legfeljebb 30 db adományozható.[49]

5. 3. Magyar Érdemrend és Magyar Érdemkereszt

A Magyar Érdemrend és Magyar Érdemkereszt a nemzet szolgálatában, az ország fejlődésének elősegítésében, a haza érdekeinek előmozdításában és az egyetemes emberi értékek gyarapításában végzett kimagasló, példamutató tevékenység elismerésére szolgál.[50]

[47] Törvény 2. melléklete.
[48] Törvény 16.§
[49] Törvény 2. melléklete.
[50] Törvény 17.§

A Magyar Érdemrend fehér zománcozású görög kereszt. Az adományozott jelvények – a tiszti kereszt kivételével – mindkét oldalon zománcozottak. Az előlap középmedalionja arany körgyűrűjében aranyszegélyű, hármas levelekből álló zöld zománcozású babérkoszorú látható. Ez a koszorú alul keresztbe fektetett arany szalaggal összekötött, felül nyitott. A vörös középmedalionban Magyarország színes zománcozott címere, a hátlap arany középmedalionjában 1946, az alapítás és 1991, a megújítás évszáma található. A keresztszárak arany, ezen belül a polgári tagozatnál keskeny zöld, a katonai tagozatnál keskeny vörös szegélyűek.

A Magyar Érdemrend szalagja a polgári tagozatnál vörös-fehér szegélyezésű, smaragdzöld színű, a katonai tagozatnál keskeny zöld-fehér szegélyezésű, élénkvörös színű.

A Magyar Érdemrend osztályai:

- nagykereszt a nyaklánccal és az arany sugaras csillaggal (évenként adományozható legfeljebb három),
- nagykereszt (évenként adományozható legfeljebb öt),
- középkereszt a csillaggal (évenként adományozható legfeljebb húsz),
- középkereszt (évenként adományozható legfeljebb negyven),
- tisztikereszt (évenként adományozható legfeljebb százegyven),
- lovagkereszt (évenként adományozható legfeljebb kettőszáznyolcvan).

A Magyar Érdemrend nagykeresztje 56 mm átmérőjű. A jobb vállról a bal csípő felé húzódó 100 mm széles szalagon viselendő. A polgári tagozat nagykeresztjének szalagján a 88 mm széles sötét smaragdzöld sávot jobbról-balról 2 mm széles fehér és 4 mm széles vörös csík szegélyezi. A katonai tagozat nagykeresztjének szalagján a 88 mm széles vörös sávot jobbról-balról 2 mm széles fehér és 4 mm széles zöld csík szegélyezi. A nagykereszthez nyolc egyenlő sugarú, a bal mellre tűzendő ezüstös, domború csillag jár. Ennek átmérője 90 mm, közepét az előzőekben leírt kereszt ékesíti.

A nagykereszt a nyaklánccal osztály kizárólag államfők részére adományozható. Az arany nyakláncon viselt nagykereszthez, arany sugaras csillag tartozik.

A Magyar Érdemrend középkeresztje 52 mm átmérőjű. 40 mm széles szalagon a nyakban viselendő. A polgári tagozat középkeresztjének szalagján a 34 mm széles sötét smaragdzöld sávot jobbról-balról 1,5 mm széles fehér és 1,5 mm széles vörös csík szegélyezi. A katonai tagozat középkeresztjének szalagján a 34 mm széles vörös sávot jobbról-balról 1,5 mm széles fehér és 1,5 mm széles zöld csík szegélyezi. A középkereszthez a bal mellre tűzendő, nyolc egyenlő sugarú, ezüstös domború csillag adományozható. A korábban adományozott középkereszthez újabb érdemek elismeréseként külön is adományozható a csillag.

A Magyar Érdemrend tisztikeresztje 52 mm átmérőjű. A bal mellre tűzve viselendő, szalagja nincs.

A Magyar Érdemrend lovagkeresztje 42 mm átmérőjű. A polgári tagozat lovagkeresztjének a háromszög alakban összehajtott 40 mm széles szalagján a 34 mm széles sötét smaragdzöld sávot jobbról-balról 1,5 mm széles fehér és 1,5 mm széles vörös sáv szegélyezi. A katonai tagozat lovagkeresztjének háromszög alakban összehajtott 40 mm széles szalagján a 34 mm széles vörös sávot jobbról-balról 1,5 mm széles fehér és 1,5 mm széles zöld sáv szegélyezi.

A Magyar Érdemkereszt az alábbi osztályokban adományozható:

- Magyar Arany Érdemkereszt (évenként adományozható legfeljebb kettőszáz),
- Magyar Ezüst Érdemkereszt (évenként adományozható legfeljebb kettőszázötven),

- Magyar Bronz Érdemkereszt (évenként adományozható legfeljebb háromszázötven).

A Magyar Érdemkereszt 2 mm széles kör alakú, egymásba fonódó babérkoszorúban elhelyezett 42 mm átmérőjű fényezett szélű kereszt, amelynek rajza a Magyar Érdemrenddel azonos, de zománcozás nélküli, és az osztály szerint arany, ezüst, illetve bronz bevonatú.

A Magyar Érdemkereszt háromszögben összehajtott 40 mm széles szalagon a bal mell fölé tűzve viselendő. Polgári tagozatának szalagján a 34 mm széles sötét smaragdzöld sávot jobbról-balról 1,5 mm széles vörös csík szegélyezi; a bronz osztály szalagjának közepén egy 2 mm széles vörös sáv, az ezüst osztály szalagján két 2 mm széles vörös sáv, az arany osztály szalagján három 2 mm széles vörös sáv húzódik. A katonai tagozat szalagján a 34 mm széles vörös sávot jobbról-balról 1,5 mm széles fehér és 1,5 mm széles zöld csík szegélyezi; a bronz osztály szalagjának közepén egy 2 mm széles zöld sáv, az ezüst osztály szalagján két 2 mm széles zöld sáv, az arany osztály szalagján három 2 mm széles zöld sáv húzódik.[51]

6. KÖZÖS SZABÁLYOK

Magyarország állami kitüntetéseit a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományozza. A Magyar Érdemkereszt adományozására a miniszter tesz javaslatot a miniszterelnöknek az előterjesztésre. Annak, akit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítéltek - függetlenül attól, hogy az elítéléshez fűződő jogkövetkezmények alól mentesült-e -, csak kivételes méltánylást érdemlő esetben lehet kitüntetést adományozni.

Az állami kitüntetéseket a köztársasági elnök vagy személyes megbízottja adja át ünnepélyes körülmények között. A kitüntetett az adományozást igazoló okiratot és igazolványt kap kitüntetése mellé. Az állami kitüntetések adományozásáról szóló határozatot a Magyar Közlönyben közzé kell tenni. A miniszterelnöki előterjesztéssel kapcsolatos teendőket a nemzetpolitikáért felelős miniszter látja el. Az állami kitüntetések adományozásával összefüggő további teendőket a Köztársasági Elnöki Hivatal látja el, az ezekkel összefüggő kiadások fedezetét a Köztársasági Elnöki Hivatal költségvetésében kell biztosítani.[52]

Az állami kitüntetések adományozása díjmentesen történik. A kitüntetett személy jogosult magát a megfelelő állami kitüntetés tulajdonosának nevezni. Kiváltság az adományozással nem jár. Az állami kitüntetések ugyanazon osztálya ugyanazon személy részére csak egyszer adományozható. Amennyiben az állami kitüntetések magasabb osztályának adományozása megtörténik, a kitüntetett az előzetesen kapott alacsonyabb osztálynak is a kitüntetettje marad. A polgári és katonai tagozat jelvényei együtt is viselhetők. Az állami kitüntetések posztumusz nem adományozhatók.

Az állami kitüntetések adományozását a kitüntetési javaslatok előkészítéséért felelős, külön jogszabályban meghatározott szervnél vagy a feladatkör alapján érintett miniszternél (a továbbiakban: előterjesztő) lehet indítványozni, azzal, hogy önmaga, továbbá a Polgári Törvénykönyv szerinti közeli hozzátartozója kitüntetését senki nem indítványozhatja. Állami kitüntetés adományozására javaslatot előterjesztőként a Kormány tagja - nem magyar állampolgár esetében a külpolitikáért felelős miniszter - tehet.

[51] Törvény 2. melléklete.
[52] Törvény 18-19.§

Főszabály szerint az állami kitüntetés adományázását követő tíz év múlva lehetséges újabb állami kitüntetés adományozása az érintett személy részére. Az állami kitüntetések adományozásáról a nemzetpolitikáért felelős miniszter nyilvántartást vezet. Az állami kitüntetés adományozására irányuló előterjesztésben a megalapozott döntéshez szükséges részletességgel be kell mutatni a jelölt személy életútját, valamint az állami kitüntetés alapjául szolgáló érdemeket. Az adományozásra jelölt az adományozást megelőzően nyilatkozatot tesz az állami kitüntetés elfogadásáról.[53]

Magyar állampolgár kitüntetése esetében a kitüntetés alapjául szolgáló érdemek nagyságán kívül a felterjesztendő személy közéleti szerepének, életkorának, esetleges korábbi kitüntetéseinek figyelembevételével a mindenkori miniszterelnök terjeszti elő az adományozandó osztályt.[54]

A fentiek alapján látható tehát, hogy a kitüntetések adományozása során be kell tartani a fokozatosság elvét, azonban figyelembe kell venni az adományozott teljesítményét és életkorát is. Általános szabály szerint az adományozások között tíz évnek el kell telnie. A kitüntetésre történő felterjesztéseket a szolgálati út betartásával, a BM Személyügyi Főosztályának részére kell megküldeni. A felterjesztés határideje az állami kitüntetés esetén az átadást megelőző hat hónap, miniszteri elismerés esetén legalább az átadást megelőző egy hónap.

7. A MAGYAR BŰNÜLDÖZŐK SZAKMAI EGYESÜLETE ÁLTAL ADOMÁNYOZOTT ELISMERÉSEK

A Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesületének (a továbbiakban: Egyesület) célja, hogy saját eszközeivel hozzájáruljon a hazai bűnüldözés és jogi szabályozásának korszerűsítéséhez, kutassa a bűnügyi tudományokat, segítse a bűnüldözők munkáját, a bűnüldözés, a bűnmegelőzés – különös tekintettel a gyermek- és ifjúságvédelemre –, és ezen keresztül a közrend hatékonyságának növelése érdekében.[55]

Az Egyesület elnökségének feladat- és hatáskörébe tartozik az Alapszabály 28.§ m.) pontja alapján, hogy díjakat, elismeréseket alapíthat. Ennek megfelelően az Egyesület megalapította a Dr. Dobos János-díjat, illetve a Dr. Dobos János Emlékérmet.

7.1. Dr. Dobos János-díj

Az Egyesület Közgyűlése Dr. Dobos János születésének 75. évfordulója alkalmából 2010. évben megalapította a „Dr. Dobos János–díj”-at (a továbbiakban: Díj). A Díj az Egyesület olyan legmagasabb elismerése, amelyet az egyesületen kívüli magánszemélyek is megkaphatnak.

A Díjra az Egyesület elnökének felhívása alapján a központi nyomozó hatóságok bűnügyi vezetői; a területi (regionális) nyomozó hatóságok bűnügyi vezetői; a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar oktatási és tudományos dékánhelyettese, illetve a rendészeti szakközépiskolák oktatási igazgató-helyettesei, jelölésre jogosultak, írásban terjeszthetnek elő indokolt javaslatot.

A díjra csak az természetes személy jelölhető, aki a fent megjelölt nyomozó hatóságok, valamint a fent megjelölt oktatási intézmények hivatásos, kormánytisztviselő, köztisztviselő jogállású, illetve nyugállományú tagja, aki legalább 15 éves tényleges szolgálati jogviszonnyal rendelkezik vagy rendelkezett, bűnügyi szakterületen tevékenykedik, avagy tevékenykedett. További feltétel, hogy a

[53] Törvény 1. melléklete.
[54] Törvény 2. melléklete.
[55] Az Egyesület Alapszabálya 7.§ (1) bekezdés.

szakterületén huzamosabb időn keresztül kimagasló teljesítményt nyújtott és nem áll büntetőeljárás, fegyelmi eljárás, etikai vagy méltatlansági eljárás, illetőleg büntetőítélet hatálya alatt.[56]

A Díj a 2020. évtől kétévente, minden páros évben egyszer adományozható. Érvényes jelölés hiányában, illetve a beérkezett jelölések ismeretében a társadalmi kuratórium ez irányú javaslatára a Díj abban az adott esztendőben nem adható ki. A Díj kitüntetettje külön eljárás nélkül az Egyesület tiszteletbeli tagjává válik.[57]

A Díj plakettből, és adományozó oklevélből áll. A Díj plakettje 6 mm vastagságú, legalább 90 mm átmérőjű bronzplakett, amelynek előoldalán Dr. Dobos János domborított arcképe mellett a „Dr. Dobos János-díj" felirat olvasható. A plakett hátoldala a síkjából kiemelkedően felezve van: a felső részen a „Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete" szöveg olvasható, mellette az egyesület domborított logója látható; az alsó rész sima felületű, ide az adományozás éve, és a díjazott neve gravírozandó.

Az adományozó oklevél tartalmazza az adományozó Egyesület hivatalos elnevezését és logóját, a Díj elnevezését, a kitüntetett nevét, rendfokozatát, tudományos (oktatói) fokozatát (egyesületi tag esetében az erre való utalást, és az esetlegesen betöltött tisztséget), az adományozás egyetlen mondatos indokolását, az adományozás dátumát, az Egyesület és a társadalmi kuratórium elnökének aláírását, és az egyesület szárazbélyegzőjének lenyomatát. A Díj mellé pénzjutalom nem jár.

A jelölésre jogosultaknak a javaslattételre szóló felhívást legkésőbb a tárgyév május 30. napjáig, ésszerű határidő kitűzésével, írásban kell megküldeni. Egy jelölésre jogosulttól csak egy jelöltet lehet a Díjra javasolni.[58]

7.2. Dr. Dobos János Emlékérem

A „Dr. Dobos János Emlékérem" elnevezésű elismerés (továbbiakban: Emlékérem) egy háromfokozatú elismerés, amelynek hivatalos elnevezése kiegészül a fokozat (arany, ezüst, bronz) megnevezésével. Az Emlékérem az Egyesület második legmagasabb elismerési formája, a Dr. Dobos János-díj után. Az Emlékérmet egy évben egyszer, a Dr. Dobos János Emléknapon, ünnepélyes keretek között, a Dr. Dobos János-díjat követően kell átadni. Az Emlékérem posztumusz is adományozható.

Az Emlékérem odaítélhető annak, aki kiemelkedően aktív szervezeti tevékenységet folytatott az Egyesület fejlődése és eredményes működése, valamint a közössége építése érdekében; annak, aki folyamatosan önzetlenül támogatta az Egyesület munkáját, hozzájárult az Egyesület hírnevének öregbítéséhez és pozitív megítéléséhez. Odaítélhető továbbá annak, aki hosszú időn keresztül bűnüldözői szakmai munkáját kiemelkedő színvonalon végezte, vagy kimagasló szakmai munkájával egyedi sikert ért el; annak, akit felterjesztettek a Dr. Dobos János-díjra, és azt nem neki ítélték oda; illetve egyedi esetben annak a hazai vagy külföldi személynek, aki szakmai-tudományos munkásságával hozzájárult a magyar kriminalisztika fejlődéséhez, a hazai bűnüldözés elismertségéhez.[59]

Az Emlékérem 40 mm átmérőjű, fémből készült, vert, kétoldalt plasztikus érem, amelynek előoldalán Dr. Dobos János portréja látható, a Dr. Dobos János Emlékérem

[56] Az Egyesület Közgyűlésének VIII/2010. (III.26.) KGY. számú határozata a Dr. Dobos János-díj megalapításáról, az adományozás rendjéről (a továbbiakban: KGY határozat) 1-3.§
[57] KGY határozat 4.§
[58] KGY határozat 1. számú melléklete.
[59] Az Egyesület Elnökségének 05/2013. (X.25.) Eln. számú határozata a Dr. Dobos János Emlékérem alapításáról, és adományozása szabályairól (a továbbiakban: Eln. határozat) 1-2.§

körfelirattal, a hátoldalán a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete hivatalos logója látható. Az emlékérem fokozatonként eltérő színű (bordó, kék, zöld) díszdobozban kerül átadásra.

Az emlékéremhez tartozó oklevél tartalmazza a díjazott nevét, rendfokozatát, tudományos fokozatát (amennyiben van), és rövid indokolást, valamint a hitelesítést. Az oklevél a díj fokozatához alkalmazkodó, eltérő színű mappában kerül átadásra. Az Arany Emlékéremből évente legfeljebb 1 db, az Ezüst Emlékéremből évente legfeljebb 5 db, míg a Bronz Emlékéremből évente legfeljebb 10 db adományozható.[60]

8. Egyéb elismerési formák

A fenti elismerési formákon túlmenően további elismerések is adományozhatóak az állomány tagjai részére. Ilyen például az országos rendőrfőkapitány által adományozható Rendőrségi Aranytoll, vagy a Petőfi emlékplakett. Több városban kialakult gyakorlat, hogy a helyi önkormányzat is jutalmazza a rendőrségi állomány tagjait a köz szolgálatáért végzett munkájuk okán.

8.1. Rendőrségi Aranytoll, illetve Petőfi emlékplakett

A Rendőrségi Aranytoll, valamint a Petőfi emlékplakett tárgyjutalomként történő adományozásáról szóló 13/2008. (OT 9.) ORFK utasítás (a továbbiakban: ORFK utasítás) alapján a Rendőrség sajtó és tömegkommunikációs tevékenységében, illetve a korszerű Rendőrség-kép kialakítása és terjesztése érdekében kifejtett kiemelkedő tevékenység, valamint bűnmegelőzési, illetve gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység területén nyújtott kiemelkedő szakmai tevékenység, valamint az ifjúság helyes irányú nevelése és megfelelő tájékoztatása érdekében kifejtett magas színvonalú közreműködés elismerése érdekében tárgyjutalmat adhat.

A tárgyjutalmak odaítéléséről az országos rendőrfőkapitány dönt. A Rendőrségi Aranytoll jutalomból évente három db adományozható, az adományozásra minden év március 15. napján, a Magyar Sajtó Napja alkalmából kerül sor, amelyet az országos rendőrfőkapitány nyújt át, ünnepélyes keretek között.

A Rendőrségi Aranytoll márkás töltőtoll arany heggyel, amely az elismerésben részesülő személy nevének gravírozásával kerül ellátásra. A tárgyjutalmat díszdobozban adják át a jutalmazottnak, benne réztábla névgravírozással.[61]

A Petőfi emlékplakett jutalomból évente három db adományozható, az adományozásra minden év március 15. napján, a Magyar Köztársaság nemzeti ünnepe alkalmából kerül sor, amelyet az országos rendőrfőkapitány nyújt át, ünnepélyes keretek között. Az elismerésben részesített a tárgyjutalom mellett országos rendőrfőkapitányi dicséretben és jutalomban is részesíthető.

A Petőfi emlékplakett bronz antik érem díszdobozban. Előlapján Petőfi Sándor arcképe látható dombor nyomással. Hátlapján az adott év bevésés látható, amelyben a plakett adományozásra kerül.[62]

8.2. Helyi önkormányzatok által nyújtott elismerések

Amint arról fentebb is említést tettünk, több város önkormányzata is jutalmazza a rendőrségi állomány tagjait a köz szolgálatáért végzett munkájuk okán. Azonban nem minden város, illetve község önkormányzata teszi, vagy teheti meg, hogy elismerést

[60] Eln. határozat melléklete.
[61] ORFK utasítás 2-3. pontjai, és 1. számú melléklete.
[62] ORFK utasítás 5-6. pontjai, és 2. számú melléklete.

adományozzon. Az is önkormányzatonként eltérő, hogy milyen jutalmazási formát tesznek elérhetővé a rendvédelemben dolgozók részére.

Első példaként Sárospatak Város Önkormányzatának gyakorlatát mutatjuk be. Sárospatak Város Önkormányzat Képviselő-testületének 11/2014. (VI.30.) önkormányzati rendelete (a továbbiakban: Sp. önk. rendelet) a helyi kitüntetések adományozásáról szabályozása szerint „Közszolgálatért díj" adományozható azoknak a személyeknek és közösségeknek, akik az önkormányzat intézményeiben köztisztviselőként vagy közalkalmazottként hosszú időn át kiemelkedő munkát végeztek.

A kitüntetés adományozását kezdeményezheti a települési képviselő, a Képviselő-testület bizottsága(i), a civil, vagy gazdálkodó szervezet, az országgyűlési képviselő, illetve a munkáltató. A kitüntetéssel díszoklevél és pénzjutalom jár, a pénzjutalom összege nettó 70.000 Ft. Évente egy díj adományozható. A díjat az augusztus 20-a alkalmából rendezett városi ünnepségen a polgármester adja át.[63]

Második példaként Budapest XIV. kerület Zugló Önkormányzatát mutatjuk be, a Budapest Főváros XIV. Kerület Zugló Önkormányzat Képviselő-testülete 29/2018. (XI. 23.) önkormányzati rendelet az önkormányzati elismerések alapításáról és adományozásuk rendjéről (a továbbiakban: Zugló önk. rendelet) alapján. E rendelet alapján látható, hogy a rendvédelmi dolgozók felterjeszthetőek a Zugló Közbiztonságáért Elismerő Oklevél, a Kiváló Rendőr Elismerő Oklevél, illetve a Hónap Rendőre Oklevél elismerésekre.[64]

A Zugló Közbiztonságáért Elismerő Oklevél elismerés a közrendvédelmi feladatot ellátó, huzamosabb időn keresztül Zugló területén a közbiztonság és a közrend védelme, valamint a személyi és vagyonbiztonság megóvása érdekében kiemelkedő tevékenységet végző természetes személy részére adományozható. Évente legfeljebb hét ilyen Oklevél adományozható, három fő a BRFK XIV. kerületi Rendőrkapitányság állományából kerülhet ki. Az elismeréssel járó pénzjutalom mértéke 160.000 Ft. Az elismerés átadására az önálló zuglói közigazgatás létrejöttének alkalmából szervezett ünnepségen kerül sor.[65]

A Kiváló Rendőr Elismerő Oklevél elismerés csak a BRFK XIV. kerületi Rendőrkapitányság állománya részére elérhető. Az elismeréssel járó pénzjutalom összege 60.000 Ft. Évente annyi személynek adományozható az elismerés, hogy az elismerésekkel járó pénzjutalom összértéke a bruttó egymillió forintot ne haladja meg. Az elismerést a Közbiztonsági Bizottság döntését követő képviselő-testületi ülésen adják át.[66]

A Hónap Rendőre Oklevél elismerés BRFK XIV. kerületi Rendőrkapitányság állományába tartozó, közrendvédelmi feladatot ellátó személynek adományozható, aki az előző havi időszakban nyújtott folyamatos, kiemelkedően eredményes, szakszerű és törvényes munkavégzéssel, valamint példamutató hozzáállással látta el közrendvédelmi feladatát a kerület területén. Havonta egy ilyen oklevél adományozható, a vele járó pénzjutalom összege 80.000 Ft. Az elismerés átadására a Képviselő-testület ülésén kerül sor.[67]

9. Összegzés

[63] Sp. önk. rendelet 13.§ és 2. függelék.
[64] Zugló önk. rendelet 1.§
[65] Zugló önk. rendelet 1. melléklet 115-120. pont.
[66] Zugló önk. rendelet 2. melléklet 3-4. pont.
[67] Zugló önk. rendelet 2. melléklet 11-15. pont.

Tanulmányunkból egyértelműen látható, hogy a Magyar Rendőrségnél hivatásos szolgálati és egyéb jogviszonyban állók teljesítményének elismerésére nagyszámú jutalmazási forma létezik. A jogszabályi keretek közötti – minél szélesebb körben történő – jutalmazás, elismerések átadására való törekvés magával hozza a szervezet állományának munkateljesítményének javulását, a beosztottak ösztönzésére ez – álláspontunk szerint – jól alkalmazható.

A kitüntetések egy része erkölcsi és anyagi, más része erkölcsi elismeréssel jár. A szervezetben történő, tartós ideje fennálló, kiemelkedő munkavégzés, szolgálatteljesítés eléréséhez segítséget nyújt a széles spektrumú elismerési rendszer alkalmazása.

A Rendőrség összes szervezeti egységénél az egyes, helyi szinten rendelkezésre álló elismerési rendszer alkalmazásánál törekedni kell a hivatásos szolgálati, a munkavállalói, illetve egyéb jogviszonyban foglalkoztatott állomány jutalmazásának hangsúlyosabbá tételére is.

Munkánk célja volt, hogy egy helyen megtalálhatóak legyenek azok az elismerési formák, amelyeket az egyes rendőri vezetők alkalmazhatnak azon beosztottak vonatkozásában, akik azt munkavégzésükkel, vagy egyéb, kiemelkedő teljesítményükkel kiérdemelték. Reméljük, hogy ez az elismerésekről átfogó képet nyújtó tanulmány megkönnyíti a Rendőrség egyes szervezeti egységeinél dolgozók munkájának elismerését, és a rendőri vezetők találnak olyan elismerési formát, amelyre az állományukba tartozó egyes személyeket felterjeszthetőnek ítélik meg.

Horváth Csaba[1]

Frontex – Nemzetközi összefogás Európa határainak védelmében

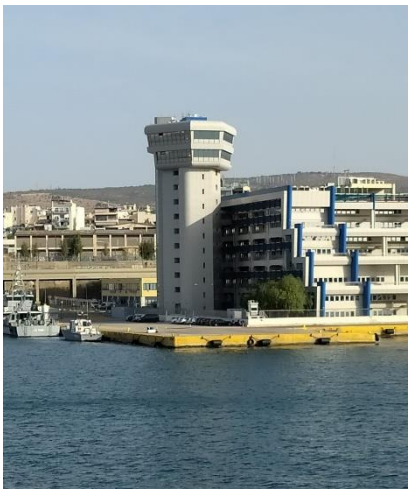

A szerző felvétele

Az Európai Unió külső tengeri és szárazföldi határainak védelmét, rendészeti igazgatását valamint az abban résztvevő nemzetközi erők tevékenységét az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség – *European Border and Coast Guard Agency* –, közismertebb nevén a Frontex szervezi és koordinálja. A szervezet neve a francia *„Frontieres extérieures”* (külső határok) szavak összevonásából származik. Az Európai Unió tagállamai automatikusan a Frontex tagjaivá is válnak. A szervezet központja, székhelye megalakulása óta Varsóban található. A 2016. október 6-án a hivatalosan is újjáalakult szervezet az Európai Unió egyetlen olyan ügynökségévé vált, amely ez évtől már saját állandó állományú fegyveres egységekkel is rendelkezik: az úgynevezett „Készenléti Alakulattal”.

A történelem folyamán első alkalommal történik meg, hogy az Európai Uniónak saját egyenruhás szolgálata van, ez pedig a Frontex Készenléti Alakulata (Standing Corps). A legjobbak által kiképzett, illetve a legmodernebb technológiával felszerelt Frontex határ- és partiőrök készen állnak a határokon jelentkező kihívásokra, segítve az európai schengeni térség megfelelő működését. Az Ügynökség határ- és partiőrség készenléti alakulatai a telepítésük szerinti ország nemzeti hatóságainak parancsnoksága alatt dolgoznak, függetlenül attól, hogy uniós tagállamban vagy Európai Unión kívüli országokban hajtanak-e végre feladatokat.

Fő feladatuk a határok ellenőrzése, a migráció kezelése, az illegális kábítószerek, fegyverek és a határokon folytatott egyéb illegális tevékenységek felderítése. Részt vesznek az Európában engedély nélkül tartózkodó személyek hazaszállításában, kitoloncolásában. A tisztek a határellenőrzésre vonatkozó végrehajtási jogkörrel, valamint– az Európai Unióban egyedülálló módon – lőfegyverrel is rendelkeznek.

A Frontex készenléti alakulata négy tiszti kategóriában 2027-re összesen 10 000 főből fog állni; közülük 3000 fő az Ügynökség közvetlen személyzetét alkotja. A maradék 7000 ezer tisztet az uniós tagállamokból rendelik majd be.

1. kategória: a Frontex által közvetlenül alkalmazott határőrök, akiket a profiljuknak megfelelően rendszeresen határőrizeti feladatokra rendelnek ki (5 éves szerződést kötnek az ügynökséggel, amely hosszabbítható).
2. kategória: A tagállamokból hosszú távra kirendelt személyzet. (Magyarország vonatkozásában ez azt jelenti, hogy rendelkezési állományba kerülés mellett 2+1 évre van lehetőség a műveletekbe folyamatosan részt venni)
3. A tagállamokból rövidtávra kirendelt személyzet. (1-6 hónap időtartamra)
4. Az uniós tagállamok határőreinek tartalékállománya, amely a gyors határigazgatási válsághelyzetekben a Frontex rendelkezésére áll.

[1] A Szerző c. r. ezredes, alosztályvezető, Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság, Bűnügyi Igazgatóság.

A szerző felvétele

Az Ügynökségnél dolgozó tisztek folyamatos képzésben részesülnek annak érdekében, hogy felkészültek legyenek a műveleti területeken való bevetésre, rendelkezzenek a szükséges készségekkel ahhoz, hogy együtt tudjanak dolgozni a tagállamok határőrizeti szerveivel, az alkalmazandó nemzeti és uniós jog, valamint az etikai normák maximális betartása mellett.

A Frontex folyamatosan figyelemmel kiséri, elemezi és értékeli a világban végbemenő és az illegális migrációra hatást gyakorló változásokat – például legutóbb Afganisztánban és Belorussziában –, és annak megfelelően kezdeményezi, szervezi, koordinálja, valamint erővel és modern technikai eszközökkel támogatja a különböző határőrizeti és rendészeti feladatok végrehajtását.

Jelenleg az alábbi Frontex műveleti területeket tudjuk elkülöníteni:

- Thémisz közös művelet (Olaszország);
- Poseidon tengeri közös művelet (Görögország);
- Indaló és Minerva közös művelet (Spanyolország);
- Nyugat-Balkán művelet (Albánia, Montenegró);
- Románia és Litvánia.

A fentieken túlmenően a Frontex szakértőkkel támogatja az Európai Unión belüli nemzetközi repülőtereken, egyéb szárazföldi és tengeri határátkelőhelyeken működő határforgalmi ellenőrző pontok tevékenységét.

Míg a Frontex mediterrán térségben zajló tengeri műveletei Olaszországot, Görögországot és Spanyolországot alapvetően a migrációs nyomás kezelésében támogatják, az Ügynökség valamennyi művelete segít a határokon átnyúló bűnözés különböző formáinak kezelésében is. A tengeri műveletek további feladatokat is magukban foglalnak, mint például a környezetszennyezés és az illegális halászat nyomon követését. Ezeket más uniós ügynökségek, különösen az Europol, az Európai Tengerészeti Biztonsági Ügynökség (EMSA) és az Európai Halászati Ellenőrző Hivatal (EFCA) együttműködésével valósítják meg.

A nemzetközi megállapodások és unión belüli feladat megosztás alapján 2022-től a Frontex fogja irányítani az ETIAS, az Európai Utasinformációs és Engedélyezési Rendszer központi egységét is. Az új rendszer az Európai Unióba vízummentesen utazók előzetes átvilágítása révén növelni fogja a schengeni térség biztonságát. Az Ügynökségre rendkívül nagy szerep hárul az ETIAS működtetésével kapcsolatban. A nap 24 órájában támogatást kell nyújtania az utazási engedély iránti kérelmek ellenőrzésében, és gondoskodnia kell arról, hogy a rendszer felismerje az európaiak biztonságát fenyegető valós veszélyeket.

A valós veszélyek nyilvánvalóan ebben az évben is jelentősen növekedtek, hiszen a világban bekövetkezett események, háborús tevékenységek miatt jelentős mértékben felerősödött az Európába irányuló illegális migráció. A Frontex elemzése alapján 2021. októberéig az előző év hasonló időszakához képest drámaian megemelkedett a külső határokon a migrációs nyomás.

Nyugat-afrikai útvonalon:	**+46 %**	Nyugat Mediterrán útvonalon:	**+14 %**
Közép Mediterrán útvonalon:	**+91 %**	Kelet Mediterrán útvonalon:	**-11 %**
Nyugat Balkán útvonalon:	**+140 %**	Keleti Szárazföldi Határon:	**+1444 %**

Fotó: Frontex.eu

A külső határokon megnövekedett migrációs nyomás miatt a tagállamoknak évről évre jelentősebb létszámmal és technikai eszközzel kell hozzájárulniuk az EU külső határainak védelméhez, illetve a határátkelőhelyeken folyó rendészeti tevékenységekhez.

A magyar rendőrség aktívan részt vesz a Frontex tevékenységében, és minden műveleti területen, illetve az Ügynökség varsói központjában is jelentős létszámmal képviselteti magát, szinte minden szakterületen és az összes profilt tekintve. A Magyarország számára kiemelt területnek számító Balkánon bilaterális megállapodás alapján Szerbiában és Észak-Macedóniában folyamatosan magyar rendőri kontingens támogatja rendkívül hatékonyan az ottani határőrizeti szerveket.

A magyar rendőrök becsülettel, magas szakmai tudással és hivatástudattal helytállnak külszolgálatuk teljesítésekor, melyet a fogadó tagországok és a Frontex képviselői is elismernek és méltatnak.

Az elmúlt évek eseményei, így különösen a migrációs válság, valamint az Európai Unió több tagállamában – az illegális bevándorlókhoz köthetően – elkövetett terrorcselekmények miatt az elkövetkezendő időszakban, az előttünk álló években jelentősen felértékelődik a külső határok védelme, amely nélkülözhetetlen a biztonságos jövőnk, fejlődésünk, sőt az európai kultúránk számára.

E védelmi tevékenység kikerülhetetlen koordinátorának és végrehajtójának számít az Ügynökség: a FRONTEX.

A Frontex tevékenységéről további információk megtekinthetők:
https://frontex.europa.eu / www.facebook.com/frontex

Fotó: Frontex.eu

Minden kedves Olvasójának áldott karácsonyi ünnepeket és sikerekben gazdag, boldog új évet kíván a

Magyar BŰNÜLDÖZŐ

Szerkesztősége és kiadója, a

MAGYAR BŰNÜLDÖZŐK SZAKMAI EGYESÜLETE

Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete

§ §